

ΑΜΗΧΑΝΗ ΠΟΛΗ

ΑΜΗΧΑΝΗ ΠΟΛΗ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΤΡΩΝ

ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ 2013-14

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΑΜΗΧΑΝΗ ΠΟΛΗ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΛΑΜΙΩΤΗΣ Α.Μ.1254

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΚΑΡΥΔΗ Α.Μ.1260

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ: Δ.ΚΑΤΣΩΤΑ

ΙΟΥΝΙΟΣ 2014

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Πάτρα έζησε μέχρι και τη δεκαετία του '80, μία περίοδο βιομηχανικής ακμής και ευημερίας. Η παύση της βιομηχανικής δραστηριότητας, είχε ως συνέπεια τη δημιουργία αδρανών χώρων, εντός του ευρύτερου αστικού ιστού. Οι περιοχές παραμένουν εγκαταλειμμένες και αναξιοποίητες για δεκαετίες, παρά τις κατά περιόδους προσπάθειες που επιχειρήθηκαν, με αποτέλεσμα η συνθήκη αυτή να συνιστά ένα πολυδιάστατο αστικού περιεχομένου ζήτημα.

Ο τρόπος με τον οποίο η βιομηχανία επιδρά στον μετασχηματισμό της πόλης της Πάτρας, αποτελεί το ερευνητικό ερώτημα της παρούσας εργασίας και αποσκοπεί στον προβληματισμό γύρω από τον αντίκτυπο της αποβιομηχάνισης στην περιοχή μελέτης.

Η εξέταση των φαινομένων της εκβιομηχάνισης και αποβιομηχάνισης, της μετα-βιομηχανικής πόλης και του ρόλου της βιομηχανίας στον μετασχηματισμό των ορίων της, αποτέλεσαν το υπόβαθρο της μελέτης. Μέσα από την καταγραφή και παρουσίαση χαρακτηριστικών βιομηχανικών συγκροτημάτων της Πάτρας, αναλύεται το ζήτημα της αμήχανης πόλης και αναπτύσσονται προβληματισμοί σχετικά με τις ανενεργές πρώην βιομηχανικές εκτάσεις. Ο δημόσιος χώρος, στριμωγμένος στο αστικό τοπίο, έχει τη δυνατότητα να ανακαταλάβει τα ερειπωμένα βιομηχανικά συγκροτήματα, μετατρέποντας τα αδρανή τοπία, σε νησίδες ανάσας των πυκνοδομημένων αστικών κέντρων.

ABSTRACT

Patras has met a period of prosperity due to industrial activity, which has gone into a decline by the end of the 80's. As a result non functional spaces appeared among the city net. Despite many efforts to restore those areas, the lack of specific use, for decades, has turned them into abandoned spaces.

The research question focuses on the way industry affects the transformation of the city of Patras and aims at the impact of deindustrialization.

The examination of the phenomenon of industrialization and deindustrialization, post-industrial city and the role of industry to the transformation of city's boundaries consist the basis of the research. The issue of the 'city without machines' and the inactive former industrial areas have been analyzed through the recording and the presentation of particular industrial cases of Patras. The public space, which suffocates in the urban landscape, has the opportunity to recapture the unoccupied industrial spaces in order to convert them to functional fields across the dense urban net.

ΠΡΟΟΙΜΙΟ

Το παρόν τεύχος συντάχθηκε στα πλαίσια εκπόνησης της Ερευνητικής Εργασίας των Ι. Καλαμιώτη και Α. Καρύδη και προσπαθεί να δώσει απάντηση στο ερώτημα πώς η βιομηχανία επιδρά στον μετασχηματισμό της πόλης της Πάτρας και θέτει προβληματισμούς γύρω από τον αντίκτυπο της αποβιομηχάνισης στον αστικό ιστό της περιοχής μελέτης.

Πηγές έμπνευσης αποτέλεσαν τόσο το έργο των Β. & Η. Becher, το οποίο και παρουσιάζεται στο βιβλίο *Basic Forms: Masters of the Camera* (1999), όσο και οι θεωρίες του D. Harvey γύρω από τη συσχέτιση χώρου και χρόνου στο βιβλίο *Social Justice and the City* (1973).

Βασικά συστατικά για την συγγραφή του τεύχους αποτέλεσαν η μελέτη βιβλίων, εγγράφων, σχεδίων, μαρτυριών, αλλά και η επιτόπια έρευνα, από τα οποία αντλήθηκαν σημαντικές πληροφορίες, που κατόπιν επεξεργασίας οδήγησαν σε χρήσιμα συμπεράσματα.

Κρίνεται απαραίτητο να αναφερθούν όλοι όσοι βοήθησαν, καθένας με τον τρόπο του στην παρούσα έρευνα, όπως η επιβλέπουσα κα. Δ. Κατσώτα και ο κ. Ν. Σμυρλής για τις συμβουλές και τον χρόνο που αφιέρωσαν όλο αυτό το διάστημα, ο κ. Β. Παππάς για το ψηφιακό υλικό και τις χρήσιμες πληροφορίες που μας παρείχε, ο κ. Αθ. Κούστας για τα βιβλία που μας δάνεισε, αλλά και οι οικογένειες και οι φίλοι που μας στήριξαν όλο αυτό το διάστημα.

Εικόνα 1: Φωτογραφία της Πειραιϊκής Πατραϊκής ΑΕ. Πηγή: Διαδικτυακός Ιστότοπος Φωτογραφίες από την Παλιά Πάτρα, www.paliapatra.gr.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Κεφάλαιο	Σελίδα
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	iv
ABSTRACT	v
ΠΡΟΟΙΜΙΟ	vi
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	viii
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ	x
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
1 ΕΚΒΙΟΜΗΧΑΝΙΣΗ & ΑΠΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΣΗ	7
1.1 Ιστορική Αναδρομή	10
1.2 Μετα-Βιομηχανική πόλη	15
1.3 Ο ρόλος των βιομηχανιών στη μετάλλαξη του αστικού τοπίου	18
1.4 Η περίπτωση της Μασσαλίας	24
2 ΕΚΒΙΟΜΗΧΑΝΙΣΗ & ΑΠΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΣΗ ΠΑΤΡΑΣ	29
2.1 Εισαγωγή	31
2.2 Πληθυσμιακά και οικονομικά στοιχεία της Πάτρας	36
2.3 Βιομηχανικά Συγκροτήματα της Πάτρας	40
3 ΑΣΤΙΚΗ ΜΕΤΑΛΛΑΞΗ ΠΑΤΡΑΣ	49
3.1 Η επίδραση της βιομηχανίας στον μετασχηματισμό των ορίων της Πάτρας	56
3.2 Ίχνη της Βιομηχανικής Περιόδου της Πάτρας	68
3.3 Η αμήχανη πόλη των Πατρών	71
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	116

ΠΗΓΕΣ	120
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	130

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα

Σελίδα

Εικόνα 1: Φωτογραφία της Πειραιϊκής Πατραϊκής ΑΕ. Πηγή: Διαδικτυακός Ιστότοπος Φωτογραφίες από την Παλιά Πάτρα, www.palipatra.gr.....vii

Εικόνα 2: Φωτογραφία από τη Χαρτοποιία Λαδόπουλου ΕΓΛ. Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο Καλαμιώτη Ι. & Καρύδη Α..... 6

Εικόνα 3: Σκηνή από την ταινία Μοντέρνοι καιροί, με πρωταγωνιστή τον Charlie Chaplin. Πηγή: Επίσημος Ιστότοπος Charlie Chaplin, <http://www.charliechaplin.com/>..... 12

Εικόνα 4: Σταθμός Εμπορευματοκιβωτίων στη βιομηχανική περιοχή Kwai Tsing του Hong Kong το 2008. Πηγή: Επίσημος Ιστότοπος Ομοσπονδίας Βιομηχάνων του Hong Kong, <http://www.industryhk.org/>..... 17

Εικόνα 5: Συναυλιακός χώρος Silo στο λιμάνι της Μασσαλίας. Πηγή: Επίσημος Ιστότοπος Μασσαλία Πολιτιστική Πρωτεύουσα 2013..... 28

Εικόνα 6: Φωτογραφία του λιμανιού της Πάτρας.. Πηγή: Διαδικτυακός Ιστότοπος Φωτογραφίες από την Παλιά Πάτρα, www.palipatra.gr..... 34

Εικόνα 7: Φωτογραφία από την Εριουργία Αναστασόπουλου. Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο Καλαμιώτη Ι. & Καρύδη Α..... 48

Εικόνα 8: Φωτογραφία από τη Χαρτοποιία Λαδόπουλου ΕΓΛ. Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο Καλαμιώτη Ι. & Καρύδη Α..... 103

Εικόνα 9: Φωτογραφία από τη Χαρτοποιία Λαδόπουλου ΕΓΛ. Πηγή: Ιστολόγιο Ε.Γ. Λαδόπουλος, <http://egladopoulos.blogspot.gr/>..... 142

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πώς η βιομηχανία επιδρά στον μετασχηματισμό μίας πόλης

Η ταυτότητα του ατόμου και η αντίληψη για τον εαυτό του, σύμφωνα με τον Καλβίνο¹, επηρεάζεται, καθορίζεται και δημιουργείται από τον χώρο στον οποίο ζει, δηλαδή η ταυτότητα του κάτοικου κάθε πόλης καθορίζεται από την πόλη στην οποία ζει.

Ο αστικός χώρος δημιουργείται, διαμορφώνεται και χρησιμοποιείται από την κοινωνία. Αντικατοπτρίζει ταυτόχρονα την ίδια, τις ανάγκες της, τις αντιλήψεις της, τα οράματα αλλά και τον πολιτισμό της και μαζί με τους δημόσιους χώρους συγκροτούν τον αστικό ιστό και δημιουργούν ένα πλέγμα μοναδικό που δομεί την ίδια την πόλη, την ιεραρχεί δίνοντάς της μορφή, ζωή, διαφορετικότητα και νόημα.² Μέσα από αυτό το πλέγμα εξάλλου βιώνεται και αναγνωρίζεται η ίδια η πόλη.

Στα μέσα του 20ού αιώνα, η παραγωγή του δομημένου χώρου στην Ευρώπη κυριαρχείται από την άποψη περί διαχωρισμού των χρήσεων γης, μέσα από τη διαμόρφωση νησίδων συγκεκριμένων πολεοδομικών δραστηριοτήτων στην περιφέρεια των πόλεων, ή ακόμα και σε εγγύτητα με τα "παραδοσιακά" κέντρα. Ενώ στον 21ο αιώνα, κυριαρχεί η διαπίστωση των ποικίλων προβλημάτων που προκύπτουν από τη γενίκευση αυτού του προτύπου, προτείνοντας νέα μοντέλα πολεοδομικής ανάπτυξης, που επιδιώκουν πλέον την ενσυνείδητη και

¹ Calvino I., 1989, Οι αόρατες πόλεις, Αθήνα, Οδυσσεάς, Μετάφραση από τα Ιταλικά Ασλανίδης Ε.Γ., Καπογιαννοπούλου Σ.

² Κολιγιάννη Α., Παπασταματάκη Ε., 2008, Το γλυπτό στην πλατεία: Το παράδειγμα των πλατειών της Αθήνας, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ, Εισαγωγή.

προγραμματισμένη ανάμιξη των χρήσεων και δραστηριοτήτων, σε ενότητες οργανικά ενταγμένες στο ευρύτερο αστικό περιβάλλον.³

Η βιομηχανία, ως βασική οικονομική δραστηριότητα, επηρέασε σημαντικά, όχι μόνο κατά την περίοδο της ακμής της αλλά και μεταγενέστερα, τις συνθήκες και συνήθειες διαβίωσης των ανθρώπων, αλλά και τον ίδιο τον αστικό χώρο. Στα πλαίσια αυτά διατυπώθηκαν νέες θεωρητικές προσεγγίσεις για την κοινωνική οργάνωση και κατ' επέκταση την οργάνωση του δομημένου χώρου, καθώς επίσης και για την αρχιτεκτονική.

Στη Δυτική Ελλάδα, η Πάτρα έζησε μέχρι και τη δεκαετία του '80, μία περίοδο βιομηχανικής ακμής και ευημερίας, ωστόσο δεν άργησε να φτάσει και το τέλος της βιομηχανικής περιόδου. Πάνω από 100 βιομηχανίες έκλεισαν ή περιόρισαν τις εργασίες τους με αποτελέσματα εμφανή στους οικονομικούς, πληθυσμιακούς και κοινωνικούς δείκτες. Πέραν όμως των αλλαγών των κοινωνικο – οικονομικών δεδομένων, ανέκυψε ένα ακόμη σημαντικό ζήτημα σχετικά με τους ανεκμετάλλευτους βιομηχανικούς χώρους. Οι εκτάσεις αυτές εντός του ευρύτερου αστικού ιστού παραμένουν εγκαταλειμμένες και αναξιοποίητες για δεκαετίες, παρά τις κατά περιόδους προσπάθειες που επιχειρήθηκαν, με αποτέλεσμα η συνθήκη αυτή να συνιστά ένα πολυδιάστατο αστικού περιεχομένου ζήτημα.

³ Ασπρογέρακας Ε.Χ. & Σερράος Κ. Α., 2011, Οργανωμένη πολεοδομική ανάπτυξη. Η εμπειρία του Αμβούργου: Από τη δεκαετία του 1950 στο πέρασμα στον 21ο αιώνα, Περιοδικό Αειχώρος, Βόλος, 16ο τεύχος, σελ. 30.

Η συγκεκριμένη εργασία, προσπαθεί να απαντήσει στο ερώτημα πώς η βιομηχανία επιδρά στον μετασχηματισμό της πόλης της Πάτρας. Η έρευνα, αποσκοπεί στον προβληματισμό γύρω από τον αντίκτυπο της αποβιομηχάνισης στον αστικό ιστό της περιοχής μελέτης.

Στο Κεφάλαιο 1 (Εκβιομηχάνιση & Αποβιομηχάνιση), εξετάζονται γενικότερα το φαινόμενο τόσο της εκβιομηχάνισης, όσο και της αποβιομηχάνισης, η μετα-βιομηχανική πόλη, ο ρόλος της βιομηχανίας στον μετασχηματισμό των ορίων της, ενώ γίνεται αναφορά στην περίπτωση της Μασσαλίας. Στο Κεφάλαιο 2 (Εκβιομηχάνιση & Αποβιομηχάνιση Πάτρας), εξετάζονται τα φαινόμενα της εκβιομηχάνισης και αποβιομηχάνισης για την περιοχή μελέτης, μία σύντομη παράθεση κοινωνικοοικονομικών δεικτών, ενώ γίνεται αναφορά σε βιομηχανικές περιοχές της Πάτρας. Στο Κεφάλαιο 3 (Αστική Μετάλλαξη), αναλύεται ο μετασχηματισμός της πόλης της Πάτρας και η επίδραση που είχε η βιομηχανία σε αυτόν, αναφέρονται πέραν των ιδίων των βιομηχανικών συγκροτημάτων άλλα «ίχνη» της ακμάζουσας βιομηχανικής περιόδου. Επίσης, εξετάζεται το ζήτημα της «αμήχανης πόλης», δηλαδή αναπτύσσονται προβληματισμοί σχετικά με τις ανενεργές πρώην βιομηχανικές εκτάσεις μέσω διαγραμμάτων και παρατηρήσεων. Στο τελευταίο κεφάλαιο (Συμπεράσματα), παρατίθενται τα συμπεράσματα που διεξήχθησαν καθώς και ορισμένες σκέψεις και προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.

Εικόνα 2: Φωτογραφία από τη Χαρτοποιία Λαδόπουλου ΕΓΛ. Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο Καλαμιώτη Ι. & Καρύδη Α.

1 ΕΚΒΙΟΜΗΧΑΝΙΣΗ & ΑΠΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΣΗ

ΑΜΗΧΑΝΗ ΠΟΛΗ

Βιομηχανία η: 1. Τομέας της παραγωγής που με τη χρήση εργατικής ή φυσικής δύναμης και μηχανών κατεργάζεται και μεταποιεί πρώτες ύλες ή βασικά προϊόντα με στόχο την παραγωγή αγαθών [λόγ. < ελνστ. Βιομηχανία ἔτροπος για εξασφάλιση των μέσων ζωής ἄσημδ. γαλλ. industrie στην παλ. σημ. δραστηριότητα που ασκεί κάποιος για να ζήσει]

Βιοτεχνία η: 1. κλάδος της παραγωγής, ο οποίος, με τη χρήση εργατικής δύναμης, εργαλείων και απλών μηχανών κατεργάζεται και μεταποιεί πρώτες ύλες με στόχο την παραγωγή αγαθών: ~ υποδημάτων / υφαντισμού / επίπλων.
2. μονάδα βιοτεχνικής παραγωγής, εργοστάσιο. [λόγ. < γαλλ. biotechnie < bio- = βιο- + αρχ. τέχν(η) -ία]

Εκβιομηχάνιση η: μεταβολή μιας χώρας σε βιομηχανική ή ανάπτυξη της βιομηχανίας της σε κύριο οικονομικό παράγοντα [λόγ. εκβιομηχανι-(εκβιομηχανίζω) -σις > -ση]

Αποβιομηχάνιση η : ο περιορισμός ή ο μαρασμός της βιομηχανικής παραγωγής μιας χώρας. ANT εκβιομηχάνιση [λόγ. απο- βιομηχαν(ία) -σις > -ιση μτφρδ. αγγλ. deindustrialization

1.1 Ιστορική Αναδρομή

Στα τέλη του 18ου με αρχές 19ου αιώνα, ραγδαίες εξελίξεις στον κοινωνικό, πνευματικό, οικονομικό, και τεχνικό τομέα οδήγησαν στην έκρηξη της Βιομηχανικής Επανάστασης στη Δυτική Ευρώπη και τις ΗΠΑ, προκαλώντας έντονες αλλαγές στο τοπίο των πόλεων. Βιομηχανικές μονάδες εγκαθίστανται κοντά σε πόλεις, αλλά και περιοχές γιγαντώνονται εξαιτίας της βιομηχανικής δραστηριότητας.

Την περίοδο αυτή η επιλογή της περιοχής εγκατάστασης μιας βιομηχανικής μονάδας, επηρεάζεται από κριτήρια που αφορούν στην ύπαρξη επαρκούς εργατικού δυναμικού, στη δυνατότητα εύκολης προμήθειας πρώτων υλών, αλλά και στην προσβασιμότητα.

Το μοντέλο ανάπτυξης κατά το μεσοπόλεμο και μέχρι τη δεκαετία του 1960, είναι ο λεγόμενος Φορντισμός⁴, με τη μαζική παραγωγή σχετικά ομοιογενών εμπορευμάτων ‘για όταν χρειαστεί’ (just in case), στην αλυσίδα παραγωγής και στην αποθήκευση έτοιμων προϊόντων και της

⁴ Το “φορντικό” ή “βορειοκεντρικό” πρότυπο ανάπτυξης, χαρακτηρίζεται από τους εξής παράγοντες: η παραγωγή βασίζεται στη βιομηχανία και τις υπηρεσίες, κυριαρχούν οι μεγάλες μονάδες, με μεγάλο αριθμό εργαζομένων, που είναι μισθωτοί και κυρίως άνδρες, οι αντιθέσεις κεφαλαίου/ εργασίας ρυθμίζονται κυρίως μέσω των αντιπροσωπευτικών οργάνων των ενδιαφερόμενων μερών (κοινωνικοί εταίροι) και μέσω συλλογικών συμβάσεων, οι μισθοί συμβαδίζουν με την παραγωγικότητα, ενώ το κράτος παρεμβαίνει για να εξασφαλίσει τον ανταγωνισμό και την, ως ένα βαθμό, αναδιανομή του κοινωνικού πλούτου (κράτος πρόνοιας). Οικονομοπούλου Μάρθα, 2011, Αποβιομηχάνιση & Πολιτιστική Πολιτική, Αθήνα, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ, Μεταπτυχιακή Κατεύθυνση: Πολεοδομία- Χωροταξία, Κεφάλαιο 1: Το ζήτημα της αποβιομηχάνισης.

επαναλαμβανόμενης ρουτίνας στη διαδικασία παραγωγής⁵. Από τη δεκαετία του 1960 και μετά, η βιομηχανία βρίσκεται σε στάδιο παρατεταμένης κρίσης, αναδιάρθρωσης και γεωγραφικής αναδιάταξης, όπου σε συνδυασμό με τον κορεσμό της αγοράς την περίοδο της οικονομικής κρίσης και τις πιέσεις του εργατικού συνδικαλισμού που ακολούθησαν την από-ειδίκευση, δημιούργησαν τάσεις αποκέντρωσης του κεφαλαίου και επιβράδυναν την παραγωγικότητα στις χώρες του κέντρου, με σημαντικές μεταβολές στον αστικό χώρο.

Σύμφωνα με τον Harvey D. (1990), η μέχρι τότε χωρική οργάνωση της βιομηχανίας, δηλαδή η ολοκληρωμένη παραγωγή σε ένα εργοστάσιο, σε αυτόνομη επιχείρηση που χωροθετείται σε μία περιφέρεια καταλύεται σταδιακά. Έτσι κατά το διάστημα αυτό παρατηρούνται περιπτώσεις διπλής αναδιάρθρωσης, δηλαδή η έδρα της επιχείρησης διαχωρίζεται από τα εργοστάσια, αλλά όλα τα στάδια της διαδικασίας παραγωγής ολοκληρώνονται στην ίδια τοποθεσία. Καθώς όμως οι ανεπτυγμένες καπιταλιστικές κοινωνίες βαίνουν από τη μαζική παραγωγή προς καθεστώτα ευέλικτης συσσώρευσης και παράλληλα με τις ραγδαίες αλλαγές στην τεχνολογία, η παραγωγική διαδικασία μετασχηματίζεται οδηγώντας σε μία νέα χωρική διαίρεση της εργασίας⁶.

⁵ Le Gates R., Stout F., 1996, *The City Reader*, Λονδίνο, Routledge., σ.σ. 323-326.

⁶ Harvey D., 1990, *The Condition of Postmodernity*, Οξφόρδη, Basil Blackwell.

Εικόνα 3: Σκηνή από την ταινία Μοντέρνοι καιροί, με πρωταγωνιστή τον Charlie Chaplin. Πηγή: Επίσημος Ιστότοπος Charlie Chaplin, <http://www.charliechaplin.com/>.

Δημιουργείται νέα ιεραρχία ανάμεσα στα στάδια της παραγωγής: ανάμεσα στο επίπεδο της σύλληψης (διανοητική εργασία) και της εκτέλεσης (χειρωνακτική εργασία), δημιουργείται ένα τρίτο επίπεδο ειδικευμένης χειρωνακτικής παραγωγής που απαιτεί την ανάλογη ειδικευμένη εργασία ενώ οι διαδικασίες που δεν επιτρέπουν ειδικευμένη εργασία αρχίζουν να αποκεντρώνονται αρχικά προς εσωτερικές περιφέρειες και έπειτα προς άλλες λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, που μπαίνουν σε διαδικασία εκβιομηχάνισης⁷.

Οι επιχειρήσεις σε μία προσπάθειά τους να ξεπεράσουν την κρίση και να βελτιώσουν την ανταγωνιστικότητα των προϊόντων τους, καταφεύγουν αρχικά στη διασπορά των παραγωγικών δραστηριοτήτων προς περιοχές και χώρες, όπου υπάρχουν αποθέματα πρώτων υλών, φθηνή εργασία και περιορισμένοι έως καθόλου περιβαλλοντικοί έλεγχοι.

⁷ Harvey D., 1990, *The Condition of Postmodernity*, Οξφόρδη, Basil Blackwell.

Οι τοπικές κοινωνίες αδυνατούν κατά την περίοδο αυτή να ακολουθήσουν τις εξελίξεις και υφίστανται τις επιπτώσεις της αποβιομηχάνισης και επηρεάζονται από δραστηριότητες, μεταβολές και πολιτικές που συμβαίνουν σε εθνικό ή διεθνές επίπεδο.

Επομένως, η αποβιομηχάνιση είναι το φαινόμενο που χαρακτηρίζει τις παραγωγικές εξελίξεις και η διαφοροποίηση των μορφών της εργασίας και της κοινωνικής ανισότητας στις ανεπτυγμένες βιομηχανικά χώρες. Η αποβιομηχάνιση με την κατακόρυφη μείωση της βιομηχανικής απασχόλησης και τις μαζικές απολύσεις έχει άμεση επίπτωση στις τοπικές κοινωνίες. Όμως, συνδέεται άμεσα και με τον αστικό χώρο, καθώς οι βιομηχανικές μονάδες τείνουν να απομακρύνονται από το κέντρο της πόλη, εκτός των ορίων της, σε άλλες περιοχές ή ακόμη και σε άλλες χώρες. Οι περιοχές που στο παρελθόν κυριαρχούσαν βιομηχανικές δραστηριότητες παρακμάζουν και εγκαταλείπονται προκαλώντας υποβάθμιση του αστικού περιβάλλοντος και του κοινωνικού ιστού. Οι δείκτες ανεργίας και εγκληματικότητας αυξάνονται και η σύσταση του πληθυσμού αλλάζει.⁸

⁸ Οικονομοπούλου Μ., 2011, Αποβιομηχάνιση & Πολιτιστική Πολιτική, Αθήνα, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ, Μεταπτυχιακή Κατεύθυνση: Πολεοδομία- Χωροταξία, Κεφάλαιο 1: Το ζήτημα της αποβιομηχάνισης.

1.2 Μετα-Βιομηχανική πόλη

Οι πόλεις που βασίζονταν στη βιομηχανική δραστηριότητα σύμφωνα με τον Hall P. (1997), ακολούθησαν ένα μοντέλο ανάπτυξης έξι σταδίων από την αστικοποίηση, μέχρι την αποκέντρωση, ή αλλιώς από την βιομηχανική στη μετα-βιομηχανική πόλη⁹.

Στη μετα-βιομηχανική πόλη, παρατηρείται το φαινόμενο της ερημοποίησης αστικών περιοχών (Βορειοανατολική Αγγλία, Βόρεια Γαλλία, τρίγωνο Ιταλικού Βορρά Μιλάνο, Τορίνο, Γένοβα), ή ακόμη και ολόκληρων πόλεων (Ντιτρόιτ), μιας και κατά το ‘φορντικό’ πρότυπο οι βιομηχανικές δραστηριότητες, ήταν γεωγραφικά συγκεντρωμένες. Αντιμετωπίζοντας δύο αλληλένδετες διαδικασίες, απο-αστικοποίηση και αποβιομηχάνιση, δηλ. αποκέντρωση πληθυσμού και παραγωγικών δραστηριοτήτων από μητροπολιτικές σε επαρχιακές περιοχές, άλλες περιφέρειες ή χώρες ή ακόμη και σε άλλες ηπείρους.¹⁰ Οι λεγόμενες “παλιές βιομηχανικές πόλεις”¹¹, των οποίων οι οικονομίες είχαν στηριχτεί σε κλάδους βαριάς βιομηχανίας ή σε βιομηχανίες και υπηρεσίες που συνδέονταν με φθίνοντες κλάδους, υφίστανται σοβαρό πλήγμα.

⁹ Hall, P. 1997, Modeling the post-industrial city, Περιοδικό Futures, τεύχος 29, Θέματα 4-5, σσ 311-322.

¹⁰ Οικονομοπούλου Μ., 2011, Αποβιομηχάνιση & Πολιτιστική Πολιτική, Αθήνα, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ, Μεταπτυχιακή Κατεύθυνση: Πολεοδομία- Χωροταξία, Κεφάλαιο 1: Το ζήτημα της αποβιομηχάνισης.

¹¹ Διαχωρισμός των σύγχρονων πόλεων σε πέντε γενικές κατηγορίες: πόλεις του τρίτου κόσμου, παγκόσμιες πόλεις, παρακμάζουσες βιομηχανικές πόλεις, νέες βιομηχανικές πόλεις, κοινωνικές πόλεις. Le Gates R., Stout F., 1996, The City Reader, Λονδίνο, Routledge, σελ. 315.

Η μεταβιομηχανική πόλη, μπορεί να ορισθεί λοιπόν, ως μία πόλη όπου η απασχόληση επικεντρώνεται σε προηγμένες υπηρεσίες του τριτογενούς τομέα, δηλαδή σε επαγγέλματα που σχετίζονται με τη διοίκηση, τη διαχείριση και άλλους εξειδικευμένους τεχνικούς τομείς.¹² Το μετα-βιομηχανικό τοπίο, αντανακλά την μετατροπή από μία οικονομία βασισμένη στο δευτερογενή τομέα σε μία νέα με βάση τις υπηρεσίες, στην οποία οι πόλεις «αποκεντρώνονται και εξαπλώνονται για να γίνουν σύνθετα συστήματα πόλεων, που συνδέονται μεταξύ τους μέσω ροών ανθρώπων και πληροφοριών»¹³.

Στα πλαίσια αυτά δημιουργούνται νέοι τρόποι απασχόλησης και αναπτύσσεται ο τεταρτογενής τομέας που περιλαμβάνει τη διοίκηση επιχειρήσεων, δραστηριότητες που σχετίζονται με την παραγωγή και κυκλοφορία των πληροφοριών και προσωπικές υπηρεσίες που απαιτούν μεγάλη εξειδίκευση, εκπαίδευση και έρευνα. Οι επιχειρήσεις και οι φορείς αυτού του τομέα είναι ελεύθεροι ως προς τον τόπο εγκατάστασης, δεν επηρεάζονται από τους παραδοσιακούς παράγοντες χωροθέτησης (πρώτες ύλες, αγορά) και απαιτούν εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό. Αυτή η αναδιάρθρωση συνεπάγεται την αναδιάταξη της παγκόσμιας οικονομίας σε περιφέρειες που συγκεντρώνουν τον τεταρτογενή τομέα και τη νέα τεχνολογία, σε άλλες που παραμένουν εξαγωγείς πρώτων υλών και σε άλλες ενδιάμεσες αναπτυσσόμενες, που παράγουν συναρμολογούν και εξάγουν προϊόντα.

¹² Johnston R., Gregory D., Pratt, G and Watts M., 2000, *The Dictionary of Human Geography*, 4η έκδοση, Οξφόρδη, Blackwell Publishers.

¹³ Hall, P. 1997, *Modeling the post-industrial city*, περιοδικό *Futures*, τεύχος 29, Θέματα 4-5, σσ 311-322.

Εικόνα 4: Σταθμός Εμπορευματοκιβωτίων στη βιομηχανική περιοχή Kwai Tsing του Hong Kong το 2008. Πηγή: Επίσημος Ιστότοπος Ομοσπονδίας Βιομηχάνων του Hong Kong, <http://www.industryhk.org/>.

1.3 Ο ρόλος των βιομηχανιών στη μετάλλαξη του αστικού τοπίου

Η αντιθετική συνύπαρξη της βιομηχανίας με την πόλη, λόγω δημιουργίας περιβαλλοντικών, οικονομικών και άλλων προβλημάτων, εξελίχθηκε σε σοβαρό ζήτημα. Η βιομηχανία ασφυκτιούσε μέσα στα γεωγραφικά όρια της πόλης και οι οικιστικές χρήσεις επιβαρύνονταν ιδιαίτερα από τη ρύπανση και τον θόρυβο των εργοστασίων. Λύση στα προβλήματα αυτά αποτέλεσε η μετεγκατάσταση των βιομηχανικών δραστηριοτήτων εκτός των αστικών κέντρων.¹⁴

Η διαδικασία της αποβιομηχάνισης, ως προς τη χωρική διάσταση του φαινομένου, είχε ως αποτέλεσμα μεγάλος αριθμός βιομηχανικών συγκροτημάτων να εγκαταλειφθούν. Οι ανενεργοί βιομηχανικοί χώροι που εγκαταλείφθηκαν και παραμένουν άδειοι από χρήσεις μέχρι και σήμερα, δημιουργούν στον χώρο τα λεγόμενα αστικά κενά, δηλαδή ανενεργές και άμορφες ζώνες της πόλης ως αποτέλεσμα μιας διαδικασίας μετασχηματισμού. Νεκρές στιγμές της δυναμικής της πόλης.¹⁵ «Αμήχανες πόλεις».

Λόγω της έκτασης των βιομηχανικών μονάδων, οι ανενεργές αυτές ζώνες, λειτουργούν ως απροσπέλαστες νησίδες του αστικού ιστού, δημιουργούν ασυνέχειες στον χώρο και διακόπτουν την ενότητα των περιοχών. Το σοβαρότερο όμως ζήτημα που προκύπτει από την

¹⁴ Οικονομοπούλου Μ., 2011, Αποβιομηχάνιση & Πολιτιστική Πολιτική, Αθήνα, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ, Μεταπτυχιακή Κατεύθυνση: Πολεοδομία- Χωροταξία, Κεφάλαιο 1: Το ζήτημα της αποβιομηχάνισης.

¹⁵ Rossi A. Rossi, 1987, Η Αρχιτεκτονική της πόλης, Αθήνα, Σύγχρονα Θέματα, Μετάφραση Πετρίδου Β.

αποβιομηχάνιση είναι η έντονη επιβάρυνση του άμεσου περιβάλλοντος της περιοχής.

Οι ποιοτικές, περιβαλλοντικές και πολεοδομικές συνθήκες των χώρων αυτών δεν βελτιώνονται απλά και μόνο με τη διακοπή της βιομηχανικής δραστηριότητας. Η επερχόμενη νέκρωση των χρήσεων και η μη χρήση των χώρων, οδηγεί σε απαξίωση και υποβάθμιση των κελυφών, σπατάλη φυσικών πόρων, πτώση της αξίας των ιδίων των ακινήτων, επιφέρει διαρθρωτικές μετεξελίξεις στις αντίστοιχες περιοχές και καθιστά επιτακτική την ανάγκη εξεύρεσης λύσης.

Τα αστικά αυτά κενά, τα οποία συχνά αναφέρονται και ως γκρίζες ζώνες και μπορούν να περιγραφούν εν μέρει και με την έννοια του 'brownfield'. Ο όρος brownfield, πρωτοεισήχθη τη δεκαετία του '90 και χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει γη, της οποίας η πρότερη χρήση έχει εγκαταλειφθεί, λόγω συγκεκριμένων κοινωνικοπολιτικών και οικονομικών διεργασιών και έχει επιπτώσεις στη δημόσια υγεία και τον περιβάλλοντα χώρο. Η ερμηνεία του όρου παρουσιάζει διαφοροποιήσεις ανάλογα με τη χώρα στην οποία αναφέρεται και την ισχύουσα νομοθεσία.¹⁶

Σύμφωνα με την Υπηρεσία Προστασίας Περιβάλλοντος των ΗΠΑ (EPA¹⁷), ως brownfields χαρακτηρίζονται χώροι όπου στο παρελθόν είχε

¹⁶ Οικονομοπούλου Μ., 2011, Αποβιομηχάνιση & Πολιτιστική Πολιτική, Αθήνα, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ, Μεταπτυχιακή Κατεύθυνση: Πολεοδομία- Χωροταξία, Κεφάλαιο 1: Το ζήτημα της αποβιομηχάνισης.

¹⁷ Environmental Protection Agency – E.P.A., Επίσημος Ιστότοπος της Αμερικανικής Υπηρεσίας Προστασίας Περιβάλλοντος, <http://www.epa.gov/>.

αναπτυχθεί βιομηχανική και εμπορική δραστηριότητα και η επέκταση, ανάπτυξη ή επαναχρησιμοποίησή τους μπορεί να περιπλέκεται από την πιθανή παρουσία επικίνδυνων ουσιών και ρυπαντών¹⁸. Ο όρος brownfield κατά το γερμανικό, αγγλικό και εν γένει ευρωπαϊκό δίκαιο, αναφέρεται σε οποιοδήποτε κομμάτι γης, η πρότερη χρήση της οποίας έχει εγκαταλειφθεί. Στις παρελθούσες χρήσεις συγκαταλέγονται λατομεία, χώροι απόθεσης και ταφής απορριμμάτων, βιομηχανικοί χώροι όπου δεν υπήρχε αρχικά πρόβλεψη για ανάπτυξη και επαναχρησιμοποίηση, παροπλισμένοι σιδηροδρομικοί σταθμοί και πρώην στρατιωτικές και νοσοκομειακές μονάδες. Τα brownfields βρίσκονται ως επί το πλείστον σε αστικές, υποβαθμισμένες και συχνά μη-προνομιούχες, από πλευράς προσβασιμότητας και ποιότητας υποδομών, περιοχές. Η σοβαρότητα των παρεμβάσεων που απαιτούνται για την ασφαλή και επιτυχή επανένταξη των χώρων αυτών στον αστικό ιστό, εξαρτάται από τη νέα χρήση για την οποία προορίζονται.¹⁹

Στις σύγχρονες πόλεις, αστικά κενά, μπορούν να προκύψουν και από μεταλλαγές στην έκταση και τη δομή των πόλεων, αυξομειώσεις του πληθυσμού, αλλά και λόγω οικονομικών κρίσεων, οδηγώντας σε συνεχή αναδιανομή των λειτουργιών που με τη σειρά της δημιουργεί

¹⁸ Ερμηνεία του όρου brownfield στο Νόμο 107-118 (H.R. 2869), περί "Αξιοπιστίας Μικρών Επιχειρήσεων και Δράσεων Αναζωογόνησης Brownfields" της 11ης Ιανουαρίου 2002, Παράγραφος 101, στον Επίσημο Ιστότοπο της Αμερικανικής Υπηρεσίας Προστασίας Περιβάλλοντος, <http://www.epa.gov/>, στο λήμμα Brownfields and Land Revitalization.

¹⁹ Οικονομοπούλου Μ., 2011, Αποβιομηχάνιση & Πολιτιστική Πολιτική, Αθήνα, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ, Μεταπτυχιακή Κατεύθυνση: Πολεοδομία- Χωροταξία, Κεφάλαιο 1: Το ζήτημα της αποβιομηχάνισης.

κενούς χώρους, που προσφέρονται για χωροθετήσεις νέων χρήσεων. Επίσης, αεροδρόμια, σιδηροδρομικοί σταθμοί, στρατόπεδα ή γήπεδα σε πολλές περιπτώσεις εγκλωβίστηκαν στην αστική επέκταση και έχασαν τη λειτουργικότητα και τη σημασία τους και εγκαταλείφθηκαν.

20

Στην περίπτωση των βιομηχανιών, η παύση της λειτουργίας τους οφείλεται σε πιο σύνθετα αίτια, ωστόσο καταλαμβάνουν εκτεταμένο χώρο και με την απομάκρυνσή τους προκαλούν έντονες πιέσεις και μεταλλαγές στον αστικό ιστό. Οι εκτάσεις που προκύπτουν συνήθως εγκαταλείπονται τελείως συνιστώντας νεκρούς χώρους. Σε άλλες περιπτώσεις όμως, χρησιμοποιούνται με περιθωριακό τρόπο ή υπο-χρησιμοποιούνται (χαμηλής έντασης ευτελείς χρήσεις) δημιουργώντας ακόμη και συνθήκες παραβατικότητας.

Πέραν των αρνητικών χαρακτηριστικών των νεκρών αυτών ζωνών, μπορεί να ειπωθεί ότι παρουσιάζουν και κάποια θετικά, καθώς αποτελούν ένα δυναμικό απόθεμα γης, συνήθως σε κεντρικές θέσεις του αστικού ιστού, με μεγάλη έκταση και συχνά διαθέτουν σημαντικό κτιριακό απόθεμα ιστορικής και βιομηχανικής αξίας, στοιχεία που αν αξιοποιηθούν σωστά μπορούν να συμβάλλουν σημαντικά στην εξέλιξη του ευρύτερου αστικού περιβάλλοντος δίνοντας ευκαιρίες για οικονομική ανάπτυξη και περιβαλλοντική αναβάθμιση. Οι χώροι αυτοί μπορούν να αποτελέσουν διέξοδο για παρεμβάσεις στην πόλη με

²⁰ Οικονομοπούλου Μ., 2011, Αποβιομηχάνιση & Πολιτιστική Πολιτική, Αθήνα, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ, Μεταπτυχιακή Κατεύθυνση: Πολεοδομία- Χωροταξία, Κεφάλαιο 1: Το ζήτημα της αποβιομηχάνισης.

στόχο την αντιμετώπιση ζητημάτων, όπως η πυκνή δόμηση, η έλλειψη ελεύθερων χώρων και χώρων πρασίνου και η έλλειψη κοινωνικών υποδομών.²¹

Οι αμήχανοι αυτοί χώροι, αναζητούν το σύγχρονο ρόλο τους και την επανένταξή τους στη ζωή και τις λειτουργίες της σύγχρονης πόλης, ενισχύοντας τη συνοχή του αστικού ιστού. Οι περιοχές αυτές θα πρέπει να ειδωθούν ως αναπόσπαστα τμήματα της πόλης. Για το λόγο αυτό οι όποιες επεμβάσεις οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη τους τα χαρακτηριστικά της ευρύτερης περιοχής στην οποία εντάσσονται ως αποτέλεσμα ενός ολοκληρωμένου σχεδιασμού. Η αποσπασματική διαχείριση των χώρων αυτών, ως ανεξάρτητα τμήματα, μπορεί να επιφέρει αποτελέσματα μη αναμενόμενα, με αποτέλεσμα τον μετασηματισμό τους σε υποδοχείς ιδιωτικών επιχειρηματικών πρωτοβουλιών, που αγνοούν την ιστορία και αποσκοπούν στο στιγμιαίο κέρδος.

Πέραν όμως αυτού καθαυτού του χωρικού φαινομένου, ανακύπτουν ζητήματα αναφορικά με τα ίδια τα κελύφη και το περιεχόμενό τους. Η ανάγκη αποκατάστασης και αξιοποίησης των βιομηχανικών χώρων και κτηρίων συνοδεύεται από προβληματισμούς σχετικά με την ένταξη νέων χρήσεων και το κατά πόσο συμβατές είναι με το ύφος, την αρχιτεκτονική και την κατασκευαστική λογική των βιομηχανικών κτηρίων. Στα πλαίσια αυτά προκύπτουν ερωτήματα σχετικά με την

²¹ Οικονομοπούλου Μ., 2011, Αποβιομηχάνιση & Πολιτιστική Πολιτική, Αθήνα, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ, Μεταπτυχιακή Κατεύθυνση: Πολεοδομία- Χωροταξία, Κεφάλαιο 1: Το ζήτημα της αποβιομηχάνισης.

έννοια του «μνημείου» και με το εάν σε αυτή μπορεί να περιληφθεί κάθε κτιριακό υπόλειμμα ή το ποια είναι η αξία του ηλεκτρομηχανολογικού εξοπλισμού ή του αρχείου της επιχείρησης.²²

Οι προαναφερθείσες αρνητικές επιπτώσεις της αποβιομηχάνισης στη μετα-βιομηχανική πόλη, αντιμετωπίστηκαν σε ορισμένες περιπτώσεις με επιτυχία. Η μελέτη όμως όλων των περιπτώσεων, ακόμη και αυτών που κρίθηκαν ως αποτυχημένες μπορεί να συμβάλει στη διεξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων για την διαχείριση αντίστοιχων φαινομένων

²² Οικονομοπούλου Μ., 2011, Αποβιομηχάνιση & Πολιτιστική Πολιτική, Αθήνα, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ, Μεταπτυχιακή Κατεύθυνση: Πολεοδομία- Χωροταξία, Κεφάλαιο 1: Το ζήτημα της αποβιομηχάνισης.

1.4 Η περίπτωση της Μασσαλίας

Η αποβιομηχάνιση του τέλους του 20ου αιώνα και οι εκσυγχρονισμοί των πόλεων άφησαν στην Ευρώπη και την Ελλάδα ένα τεράστιο απόθεμα αστικών εκτάσεων πρώην βιομηχανικών, σιδηροδρομικών, λιμενικών εγκαταστάσεων, οι οποίες ωθήθηκαν εκτός των κεντρικών περιοχών των πόλεων κατά τη μεταπολεμική περίοδο στην Ευρώπη και την Αμερική, αφήνοντας κενές νησίδες εντός του αστικού ιστού. Ιδιαίτερα στον ευρωπαϊκό χώρο, κατά τη διάρκεια της μεταπολεμικής ανοικοδόμησης, των δεκαετιών 1950 και 1960, η ανάκτηση αυτών των περιοχών αποτέλεσε εργαλείο βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης στις πόλεις.²³

Η επιλογή της περίπτωσης της Μασσαλίας, έγινε βάση ορισμένων κοινών χαρακτηριστικών που παρουσιάζει σε σχέση με την πόλη της Πάτρας. Αμφότερες οι ιστορικές αυτές πόλεις, εντοπίζονται στη βόρεια λεκάνη της Μεσογείου και αποτελούν κομβικά λιμάνια.

Η Μασσαλία είναι η δεύτερη σπουδαιότερη μητρόπολη της Γαλλίας. Όντας μία παλιά πόλη λιμάνι με σημαντική ιστορία, κλυδωνίστηκε από σοβαρά προβλήματα. Η πόλη κατοικείται σε σημαντικό βαθμό από οικογένειες εργατών, φτωχούς μετανάστες, ενώ το εκπαιδευτικό της σύστημα είναι υποβαθμισμένο. Ήκμασε κατά τα τέλη του 19^{ου} και αρχές του 20^{ου} αιώνα, ενώ η παρακμή της εντοπίζεται κατά τα μέσα της δεκαετίας του '70 έως και τα μέσα της δεκαετίας του '90. Όπως

²³ Μπελαβίλας Ν., 2010, Η Ανάκτηση των Brown Fields, Αθήνα, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ, Μεταπτυχιακή Κατεύθυνση: Πολεοδομία-Χωροταξία.

συνέβη και σε άλλες βιομηχανικές πόλεις – λιμάνια στην Ευρώπη και τις ΗΠΑ, η αποβιομηχάνιση έπληξε τις βιομηχανικές και λιμενικές δραστηριότητες της πόλης.²⁴

Ο πληθυσμός της πόλης άγγιξε το 1975 τη μέγιστη τιμή του συγκεκριμένα τους 908.600 κατοίκους, και από τότε ακολούθησε πτωτική πορεία, ώστε το 1998 να φτάσει στους 798.430 κατοίκους. Οι χειρωνάκτες που αποτελούσαν κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '50 και '60, το 27% του εργατικού δυναμικού της πόλης, έφτασαν στο 19% το 1975²⁵. Οι βιομηχανίες επεξεργασίας σαπουνιών, τροφίμων και λαδιού ήταν οι πρώτες που επλήγησαν από την κρίση, με τα εργοστάσια συναρμολόγησης και την ελαφριά βιομηχανία γενικότερα να ακολουθούν την τάση της εξόδου από την πόλη, προς φθηνότερες και αποτελεσματικότερες τοποθεσίες. Το γεγονός αυτό οδήγησε σε μείωση του πληθυσμού κατά 100.000 κατοίκους και 50.000 θέσεων εργασίας, το 1/7 του συνόλου, όπου το 39% αυτών αφορά στους χειρωνάκτες., ενώ ακόμη και ο τριτογενής τομέας έχασε το 1/4 του εργατικού του δυναμικού. Οι δείκτες ανεργίας και φτώχειας κατά την περίοδο αυτή ξεπέρασαν το 20%. Μέχρι το 1990, μόλις το 6% των οικονομικών δραστηριοτήτων της Μασσαλίας παρέμεινε ενεργό. Οι κοντινές πόλεις της Νίκαιας και της Aix-en-Provence απορρόφησαν τον τουρισμό, τις υπηρεσίες και την υψηλή τεχνολογία, ενώ μικρότερες

²⁴ Savitch H.V., Iskandar D., Kaye-Essien C., 2014, Marseille: France's great port city comes back from the brink, Louisville, University of Louisville, A Strategy for Declining Cities.

²⁵ Dell'Umbria A., 2012, The Ruins of Marseille, Λονδίνο, New Left Review 75: Μάιος- Ιούνιος.

περιφερειακές πόλεις προσέλκυσαν τη βαριά βιομηχανία και αποτέλεσαν ισχυρούς ανταγωνιστές.

Το λιμάνι της Μασσαλίας συνέβαλε σημαντικά στην παρακμή της, μιας και η αλλαγή του χαρακτήρα της ναυτιλίας, που βασιζόταν πλέον σε μεγάλα πλοία και εμπορευματοκιβώτια, κατέστησε παρωχημένες τις λιμενικές υποδομές της, το οποίο και αποδεικνύεται από τη μεταφορά των λιμενικών δραστηριοτήτων σε νέες εγκαταστάσεις στην περιοχή Fos-sur-Mer, 31 μίλια βορειοδυτικά της πόλης. Το κέντρο της πόλης, οι αποβάθρες που εξυπηρετούσαν βιομηχανικές δραστηριότητες, το θαλάσσιο μέτωπο και οι παρακείμενες γειτονιές, υποβαθμίζονται, ενώ κενά κτήρια, σκοτεινοί δρόμοι και κατεστραμμένες υποδομές χαρακτηρίζουν την πόλη.

Αυτές οι δυσόιωνες συνθήκες, άρχισαν να μεταβάλλονται στις αρχές την νέας χιλιετίας. Για πρώτη φορά μετά από δεκαετίες, ο πληθυσμός άρχισε να αυξάνεται, φτάνοντας το 2010 τους 851.420 κατοίκους, σημειώνοντας αύξηση της τάξεως του 5,1%. Τα θετικά στατιστικά στοιχεία, αποδεικνύονται από ανακαινισμένα κτήρια, νέα καταστήματα, τράπεζες, ξενοδοχεία, έδρες εταιρειών, αντικαθιστώντας τους άλλοτε εγκαταλειμμένους αστικούς χώρους. Το λιμάνι εκσυγχρονίζεται ώστε να εξυπηρετεί τις σύγχρονες ανάγκες της ναυτιλίας. Το κέντρο της πόλης και το θαλάσσιο μέτωπο ευημερούν, αναπτύσσοντας συγχρόνως εμπορικές και τουριστικές δραστηριότητες. Το 2013, η Μασσαλία, γίνεται Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης.

Το πρόγραμμα της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας έγινε βασικό πολιτικό πρόγραμμα για την ανάδειξη των πόλεων της Ευρώπης και καταλύτης

για κοινωνικο-οικονομικές αλλαγές, οι οποίες γίνονται άμεσα αισθητές. Οι μακροπρόθεσμες συνέπειες σχετίζονται τόσο με την αλλαγή της εικόνας της πόλης όσο και με την τουριστική της ανάπτυξη. Αυτές ακριβώς τις δυνατότητες αξιοποίησε η πόλη της Μασσαλίας κατά τη διάρκεια της θητείας της.

Οι επενδύσεις αφορούσαν τόσο σε επεμβάσεις για το μετασχηματισμό της πόλης όσο και στη δημιουργία νέα πολιτιστικών χώρων και αστικών τοπίων για τη Μασσαλία και την ευρύτερη επαρχία της Προβηγκίας. Αρχιτέκτονες όπως οι Rudy Ricciotti, Zaha Hadid, Norman Foster, Stefano Boeri, Kengo Kuma and Patrick Bouchain, συνέβαλαν στο σχεδιασμό νέων μουσείων, συναυλιακών χώρων, αιθουσών έκθεσης και τέχνης. Το θαλάσσιο μέτωπο της πόλης αποκτά νέα προγράμματα όπως το Μουσείο Ευρωπαϊκών και Μεσογειακών Πολιτισμών, την Villa Méditerranée, την Έκθεση Σύγχρονης Τέχνης, το Μουσείο για την Προβηγκία, το Ατελιέ J1 στις πρώην λιμενικές εγκαταστάσεις, καθώς και τον συναυλιακό χώρο στο πρώην εργοστάσιο σιτηρών. Αυτά αποτελέσαν ορισμένα από τα σύμβολα της νέας ενότητας μεταξύ του λιμανιού, της οικονομίας και των κατοίκων της Μασσαλίας.

Η Μασσαλία μετά από 30 χρόνια ύφεσης κατόρθωσε να επανακάμψει εφαρμόζοντας ένα ολοκληρωμένο σύστημα διαχείρισης του φαινομένου της αποβιομηχάνισης και της απαξίωσης του λιμένα της. Η αξιοποίηση των εγκαταλελειμμένων βιομηχανικών περιοχών ως τμήμα του συνολικού σχεδίου συνέβαλε καθοριστικά στην επιτυχία του εγχειρήματος.

Εικόνα 5: Συναυλιακός χώρος Silo στο λιμάνι της Μασσαλίας. Πηγή: Επίσημος Ιστότοπος Μασσαλία Πολιτιστική Πρωτεύουσα 2013.

2 ΕΚΒΙΟΜΗΧΑΝΙΣΗ & ΑΠΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΣΗ ΠΑΤΡΑΣ

ΑΜΗΧΑΝΗ ΠΟΛΗ

2.1 Εισαγωγή

Καθώς η χώρα έβγαινε από τον οκτάχρονο απελευθερωτικό αγώνα (1821-1828), ήταν επιτακτική η ανάγκη της ανοικοδόμησης των αστικών της κέντρων, τα οποία σύμφωνα με το όραμα του Κυβερνήτη Καποδίστρια θα έπρεπε να αποκτήσουν συγκροτημένη δομή και διάρθρωση, σε αντιστοιχία με τα δυτικοευρωπαϊκά πολεοδομικά πρότυπα. Για τον σκοπό αυτό κάλεσε Βαυαρούς, Δανούς αλλά και Έλληνες Αρχιτέκτονες και Πολεοδόμους με Ευρωπαϊκή παιδεία, όπως ο Von Klenze, ο Schinkel, ο Schaubert, ο Hansen, ο Ziller, ο Κλεάνθης, ο Καυταντζόγλου, ο Βούλγαρης, κ.α.²⁶

Στα πλαίσια της γενικότερης ανασυγκρότησης του έθνους, μικρές βιοτεχνίες εμφανίζονται αρχικά εντός των πόλεων, ενώ αργότερα αναπτύσσεται και ο κλάδος της βιομηχανίας. Η εκβιομηχάνιση θέλει τις νέες βιομηχανικές μονάδες στον ελληνικό χώρο να είναι καταναλωτικά προσανατολισμένες και εγκατεστημένες σε σημεία μεγάλης συγκέντρωσης πληθυσμού και ιδιαίτερα κοντά σε λιμάνια Πειραιάς – Πάτρα.²⁷

Οι πόλεις- λιμάνια συγκέντρωναν την εν λόγω πρόοδο, τις πιο ευνοϊκές δημογραφικές και συγκοινωνιακές προϋποθέσεις για την ανάπτυξη της βιομηχανίας. Ο συνδυασμός της εσωτερικής αγοράς της πόλης, της αναπτυσσόμενης εθνικής αγοράς – μέσα από την πυκνή επικοινωνία

²⁶ Σχόλιο του Παπαευθυμίου Ξ.Α., 2007, Βιομηχανικά Κτίρια της Δυτικής Ελλάδας: Αρχιτεκτονική, Φυσιογνωμία, Δυνατότητες Αξιοποίησης, Πάτρα, ΚΕΤΑ – ΔΕ, Το Δόντι.

²⁷ Χαριτάκης Γ., 1927, Η Ελληνική βιομηχανία: Βιομηχανία – Μεταλλεία - Εργασία, Αθήνα, Εστία.

των παράλιων πόλεων – και των αγορών του εξωτερικού, προσδιορίζει και τα όρια των εναλλακτικών λύσεων για την βιομηχανική παραγωγή.²⁸

Η περίπτωση όμως της Ελλάδας αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα διαφοροποιήσεων, που συμβαίνουν στις τοπικές κοινωνίες, σε συνάρτηση με τις παγκόσμιες ανακατατάξεις.

Από τον 19^ο αιώνα στην Πελοπόννησο και την Στερεά Ελλάδα ανθίζουν παραθαλάσσιες πόλεις όπως η Πάτρα, το Αίγιο και το Μεσολόγγι. Οι εισαγωγές πρώτων υλών, μηχανημάτων και βιομηχανικών προϊόντων, δυσεύρετων στην ντόπια αγορά, αλλά και οι εξαγωγές κυρίως τοπικών προϊόντων (σταφίδα κυρίως, βελανίδια, γλυκόριζα, κλπ), αποτέλεσαν παράγοντες οικονομικής ανάπτυξης. Τα αστικά κέντρα της χώρας ανοικοδομήθηκαν με γοργούς ρυθμούς, συγκεντρώνοντας γηγενή πληθυσμό, αλλά και Έλληνες που διέμεναν στη Μικρά Ασία και τα νησιά του Αιγαίου, ενώ άρχισαν να εγκαθίστανται και Ευρωπαίοι πολίτες, αντιπρόσωποι εμπορικών και μεταφορικών εταιρειών. Έτσι στα αστικά κέντρα, άρχισε να συγκεντρώνεται και να αναπτύσσεται μία πληθώρα επαγγελματικών δραστηριοτήτων που συνδέονταν

²⁸ Καλογρή Π., Τσοκόπουλος Β., 1985, Βιομηχανία και πόλεις στην Ελλάδα το δεύτερο ήμισυ του 19ου αιώνα, Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου Ιστορίας, Νεοελληνική Πόλη, Οθωμανικές κληρονομίες και Ελληνικό κράτος, σελ. 435, αναδημοσίευση στο Μιτζάλης Ν., 2007, Η Μεσοπολεμική Βιομηχανική Ανάπτυξη της Πάτρας και οι Μεταλλαγές στον Αστικό Ιστό της Πόλης, Πάτρα, Περί τεχνών, σελ. 25.

άμεσα ή έμμεσα με τις βασικές πηγές ανάπτυξης, με αποτέλεσμα να διαμορφώνονται και αντίστοιχες ανάγκες σε υποδομές.²⁹

Η πόλη της Πάτρας αποτελεί από τότε το κύριο διαμετακομιστικό και εμπορικό κέντρο, καθώς είναι η πύλη της χώρας προς την Ευρώπη και μέσω του λιμανιού της διακινούνται μεγάλες ποσότητες εισαγωγίμων και εξαγωγίμων ευρωπαϊκών προϊόντων. Η σταφίδα αποτελεί για το λιμάνι της Πάτρας το κύριο εξαγωγίμο προϊόν, που προερχόταν από την ευρύτερη περιοχή Κορινθίας, Αχαΐας και Ηλείας, ενώ το Αίγιο αποτελεί το κέντρο μιας ευρύτερης σταφιδοπαραγωγού περιοχής αλλά και το κέντρο επεξεργασίας και συσκευασίας της.³⁰

²⁹ Σχόλιο του Παπαευθυμίου Ξ.Α., 2007,Βιομηχανικά Κτίρια της Δυτικής Ελλάδας: Αρχιτεκτονική, Φυσιognωμία, Δυνατότητες Αξιοποίησης, Πάτρα, ΚΕΤΑ – ΔΕ, Το Δόντι.

³⁰ Σχόλιο του Παπαευθυμίου Ξ.Α., 2007,Βιομηχανικά Κτίρια της Δυτικής Ελλάδας: Αρχιτεκτονική, Φυσιognωμία, Δυνατότητες Αξιοποίησης, Πάτρα, ΚΕΤΑ – ΔΕ, Το Δόντι.

Εικόνα 6: Φωτογραφία του λιμανιού της Πάτρας.. Πηγή: Διαδικτυακός Ιστότοπος Φωτογραφίες από την Παλιά Πάτρα, www.paliapatra.gr.

Η Ελλάδα συνολικά, πάντα απέκλινε από το βορειοκεντρικό πρότυπο ανάπτυξης, καθώς δεν ανέπτυξε βαριά ή μεγάλη βιομηχανία με την έννοια των βιομηχανικών μονάδων με συμπαγή απασχόληση. Η ανάπτυξη των παραγωγικών δραστηριοτήτων βασίστηκε στις μικρές μονάδες με μεγάλο ποσοστό οικογενειακών επιχειρήσεων, στο μικρό βαθμό εξειδίκευσης και στην πολλαπλή απασχόληση. Δομικό χαρακτηριστικό των παραγωγικών σχέσεων αποτέλεσε η μικρή έγγεια ιδιοκτησία. Αυτός ο τύπος ανάπτυξης ήταν ασταθής και σημαδεύτηκε από πολλές κρίσεις, αλλά αποδείχτηκε ανθεκτικός. Τα μικρά μεγέθη, η διάχυση των σχέσεων, η ελαστικότητα των διαδικασιών που σε μικρό ποσοστό τους, ελέγχονται από την κρατική γραφειοκρατία συντήρησαν σε συγκριτικά υψηλό βαθμό τόσο την ανάπτυξη, όσο και την κοινωνική συνοχή. Έτσι η Ελλάδα αντιμετώπισε με διαφορετικό και πιο ήπιο τρόπο τις επιπτώσεις της κρίσης.³¹

Ωστόσο σε πολλές περιοχές της χώρας αναπτύχθηκαν σημαντικές βιομηχανίες καλύπτοντας ένα ευρύ φάσμα βιομηχανικών κλάδων οι οποίοι από τις δεκαετίες του 1970, 1980 και μετά άρχισαν να φθίνουν με αποτέλεσμα την παύση της λειτουργίας των βιομηχανικών μονάδων και την εγκατάλειψη των εγκαταστάσεων με ποικίλες χωρικές και πολεοδομικές επιπτώσεις. Η διαδικασία της αποβιομηχάνισης στην Ελλάδα, παρακολουθεί χρονικά τις εξελίξεις στην υπόλοιπη Ευρώπη και αρχίζει να παρουσιάζει πιο έντονα τα σημάδια της μέχρι και σήμερα.

³¹ Οικονομοπούλου Μ., 2011, Αποβιομηχάνιση & Πολιτιστική Πολιτική, Αθήνα, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ, Μεταπτυχιακή Κατεύθυνση: Πολεοδομία- Χωροταξία, Κεφάλαιο 1: Το ζήτημα της αποβιομηχάνισης.

2.2 Πληθυσμιακά και οικονομικά στοιχεία της Πάτρας

Η αρχή του 20^{ού} αιώνα χαρακτηρίζεται από μία συνεχή διαδοχή των κυβερνήσεων Δεληγιάννη, Θεοτόκη και Ράλλη. Η οικονομία του κράτους μετά τη μικρή ανάκαμψη των τελευταίων χρόνων και του προηγούμενου αιώνα, αρχίζει και πάλι να κλονίζεται. Η αποδιοργάνωση, τα έξοδα της γενικής διοίκησης, οι δαπάνες του στρατού και η σταφιδική κρίση ανακόπτουν την ανοδική της πορεία. Το 1901 επί υπουργού Σ. Στάη ιδρύονται στην Αθήνα και στην Πάτρα Εμπορικές Σχολές³², ενώ η κυβέρνηση που σχηματίζεται από τον Δ. Ράλλη και το Νεοελληνικό Κόμμα με εντολή ύστερα από τη δολοφονία του πρωθυπουργού Θ. Δεληγιάννη, ψήφισε τη σύμβαση μεταξύ της Σταφιδικής Τράπεζας και της Τράπεζας Αθηνών και τη δημιουργία της προνομιούχου εταιρείας “προς προστασία της παραγωγής και της εμπορίας της σταφίδας”. Την περίοδο αυτή η Γαλλία ξεπερνά το πρόβλημα της φυλλοξήρας των αμπελιών της και επανέρχεται στον χώρο της εμπορίας της σταφίδας. Στην Ελλάδα δημιουργούνται προβλήματα λόγω του ανταγωνισμού και για αυτό ευνοείται η εσωτερική κατανάλωση και αναπτύσσεται η βιομηχανία της οινοποιίας και της οινοπνευματοποιίας.

Το Κίνημα του 1909, φέρνει τον Ελευθέριο Βενιζέλο το 1910 στην πολιτική σκηνή. Η πολιτική σταθερότητα που φαίνεται πως ακολουθεί, δίνει πίστη στο εμπόριο και στις συναλλαγές και αρχίζει να

³² Χατζηγιωάννου Ι., 1926, Το Λεύκωμα της Ελλάδος, Αθήνα, Εκδόσεις Χατζηγιωάννου.

διαφαίνεται μία ζωηρή βιομηχανική ανάπτυξη η οποία δεν ανακόπτεται από τους Βαλκανικούς Πολέμους.

Στη μεσοπολεμική περίοδο και συγκεκριμένα από το 1923 έως το 1938, η ελληνική βιομηχανία παρουσιάζει εντυπωσιακούς ρυθμούς ανάπτυξης. Το 1928, καλύπτει το 58% των αναγκών της εγχώριας αγοράς βιομηχανικών ειδών, ενώ το 1938, είχε φθάσει να καλύπτει το 78,84%. Η ανάπτυξη αυτή σημαδεύει την ουσιαστική είσοδο του κεφαλαίου στην παραγωγή, μεταβάλλοντας την Ελλάδα από μία σχεδόν ολοκληρωτικά αγροτο-εμπορική χώρα, σε μία χώρα όπου η βιομηχανία έπαιξε σημαντικό οικονομικό και κοινωνικό ρόλο. Η αξία της συνολικής ελληνικής βιομηχανικής παραγωγής από 3,1 δις δραχμές το 1923, περνά σε 7,1 δις το 1929 και σε 13,5 δις το 1933. Ο όγκος της βιομηχανικής παραγωγής αυξήθηκε μεταξύ 1923 και 1929 κατά 65% και μέχρι το 1938 επίσης κατά 65%.³³

Η σταφίδα αποτέλεσε για την ευρύτερη περιοχή της βόρειας Πελοποννήσου, την κινητήριο δύναμη της οικονομίας της. Η βιομηχανία γύρω από την εξαγωγή της σταφίδας (αποθήκευση, επεξεργασία, συσκευασία) με κέντρο την Πάτρα γιγαντώνεται καθώς η ζήτηση του προϊόντος μέχρι και το 1901 ολοένα και αυξάνεται.

Η Πάτρα αποτελεί κέντρο επιχειρήσεων εξαιτίας του εξαγωγικού εμπορίου της σταφίδας με ακτίνα δράσης που ξεπερνά τα στενά όρια της επαρχίας της, αλλά και των γύρω επαρχιών, έως τις ευρωπαϊκές αγορές. Η αγορά της Πάτρας δέχεται και διαθέτει όχι μόνο τα αγροτικά

³³ Σχόλιο του Μιτζάλη Ν., 2007, Η Μεσοπολεμική Βιομηχανική Ανάπτυξη της Πάτρας και οι Μεταλλαγές στον Αστικό Ιστό της Πόλης, Πάτρα, Περί τεχνών.

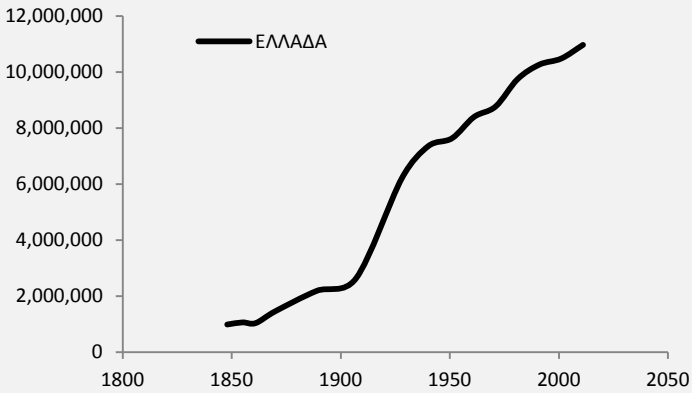
προϊόντα της ενδοχώρας αλλά και εισαγόμενα βιομηχανικά είδη αφού στο λιμάνι της συγκλίνουν όλες οι εισαγωγές του δυτικού ελληνικού χώρου, παρουσιάζοντας μεγάλη κινητικότητα αγαθών και ανθρώπων.

Εξαιτίας αυτής της οικονομικής εγρήγορσης, ο κλάδος της βιομηχανίας αναπτύχθηκε και τοπικά. Στην περίοδο που ακολούθησε μεγάλος αριθμός βιομηχανικών μονάδων ιδρύθηκαν στην περιοχή, με επακόλουθο την συσσώρευση εργατών και κατ' επέκταση την αύξηση του πληθυσμού. Η δεκαετία όμως του 90 αποδεικνύεται η τελευταία για τον βιομηχανικό κλάδο τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Πάτρα.

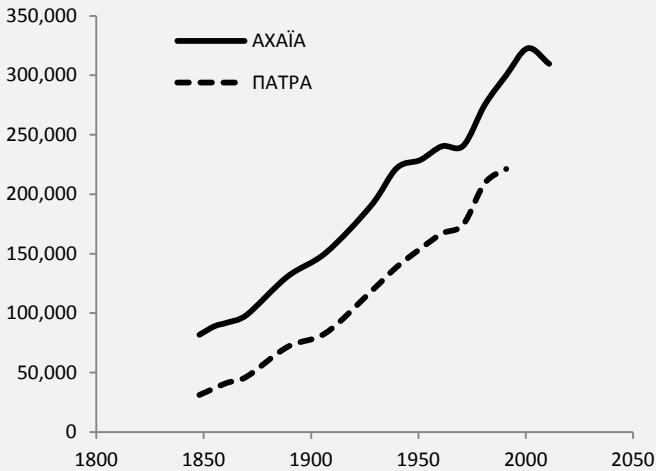
Στα διαγράμματα που ακολουθούν παρατηρεί κανείς την πληθυσμιακή μεταβολή της Ελλάδος αλλά και τη συγκριτική μεταβολή της Περιφερειακής Ενότητας Αχαΐας και του Δήμου Πατρέων, όπως προκύπτουν από την Ελληνική Στατιστική Αρχή ΕΛ.ΣΤΑΤ³⁴.

³⁴ Επίσημος Ιστότοπος Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛ.ΣΤΑΤ.) <http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE> .

Πληθυσμιακή Εξέλιξη Ελλάδας

Πληθυσμιακή Εξέλιξη Αχαΐας & Πάτρας

2.3 Βιομηχανικά Συγκροτήματα της Πάτρας

Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενη ενότητα η Πάτρα αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα ελληνικής – μεσογειακής πόλης που παρουσίασε, για 150 χρόνια περίπου, έντονη βιομηχανική δραστηριότητα με την ίδρυση και λειτουργία μεγάλου αριθμού βιομηχανικών συγκροτημάτων και άλλων μικρότερων εργοστασίων και βιοτεχνιών. Αξίζει να σημειωθεί ότι η Πάτρα το 1920, διαθέτει 1.349 βιομηχανικά καταστήματα και 113 εργοστάσια³⁵ και είναι το τρίτο βιομηχανικό κέντρο, συγκεντρώνοντας το 4,71% των μικρών μονάδων, το 6,72% των μεσαίων μονάδων και το 8,61% των μεγάλων επιχειρήσεων.³⁶

Τη χρονική περίοδο από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα μέχρι τα τέλη του 20^{ου}, βιομηχανικές εγκαταστάσεις χωροθετούνται σταδιακά και αρχίζουν να αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι του αστικού ιστού, καταλαμβάνοντας καίρια τμήματα της πόλης. Πρόκειται συνηθέστερα, είτε για μεμονωμένα κτήρια που συναντώνται κυρίως στο πυκνό αστικό κέντρο, είτε για μεγάλες βιομηχανικές μονάδες που καταλαμβάνουν σημαντικές εκτάσεις οι οποίες εγκαθίστανται στις παρυφές της πόλης.

Ο αρχικός πυρήνας των βιομηχανιών σε πρώτη φάση περιλαμβάνει εργοστάσια όπως οινοποιεία, ελαιοτριβεία, αλευρόμυλους,

³⁵ Σχόλιο του Α. Ελεφαντή, στο βιβλίο του Μιτζάλη Ν., 2007, Η Μεσοπολεμική Βιομηχανική Ανάπτυξη της Πάτρας και οι Μεταλλαγές στον Αστικό Ιστό της Πόλης, Πάτρα, Περί τεχνών.

³⁶ Απογραφή των βιοτεχνικών και βιομηχανικών επιχειρήσεων 18/12/1920, Εθνικό Τυπογραφείο 1926.

ξυλουργεία και μονάδες επεξεργασίας και συσκευασίας σταφίδας. Στην πορεία αναπτύχθηκαν και συνθετότεροι κλάδοι αναφορικά με τη δομή και τον εξοπλισμό τους. Μηχανοποιεία, κλωστοϋφαντουργεία, ζυθοποιίες, αλλά και εργοστάσια παραγωγής χάρτου και επεξεργασίας μετάλλου είναι ορισμένοι τομείς της βιομηχανικής δραστηριότητας της πόλης.

Βασικό ρόλο διαδραμάτισε, όπως θα αναλυθεί αργότερα, η εξέλιξη του σχεδίου πόλης που επηρέασε αλλά επηρεάστηκε κιόλας από τη βιομηχανική ανάπτυξη. Ως αποτέλεσμα των διαδοχικών επεκτάσεων των ορίων της πόλης αρκετές μονάδες που συγκεντρώθηκαν σε περιφερειακές συνοικίες βρέθηκαν να αποτελούν σήμερα τμήματα του κέντρου της. Μία ακόμα επισήμανση όπως προκύπτει από την θέση των επιλεγμένων βιομηχανιών στον χάρτη είναι ότι τα μεγαλύτερα σε έκταση και μέγεθος συγκροτήματα βρίσκονται συγκεντρωμένα στη θέση που έχει κατασκευασθεί το νέο λιμάνι, δηλαδή στη νότια πλευρά της Πάτρας.

Η καταγραφή των βιομηχανικών περιοχών αποδεικνύει ότι η επιλογή του χώρου ή των χώρων για την εγκατάστασή τους μόνο τυχαία δεν ήταν. Αντιθέτως έγινε με γνώμονα την εξυπηρέτηση των εμπορικών και λειτουργικών τους αναγκών. Συγκεκριμένα όπως μπορεί να παρατηρηθεί από τον χάρτη της πόλης δημιουργείται μία νοητή ζώνη παραπλεύρως του θαλάσσιου μετώπου και όσο το δυνατόν πλησιέστερα στη σιδηροδρομική γραμμή, ενώ αρκετές από αυτές τις βιομηχανίες βρίσκονται σε περιοχές με πλούσια υπόγεια ύδατα απαραίτητα για τη λειτουργία τους. Αυτό αποτελεί λογικό επακόλουθο

αφού από τη μία πλευρά το λιμάνι εξυπηρετούσε τις εξαγωγές των προϊόντων και από την άλλη η άμεση ή μέσω παρακλαδιών της κύριας γραμμής, πρόσβαση στο σιδηροδρομικό δίκτυο ήταν βασική για τη μεταφορά των αγαθών που προορίζονταν για την εγχώρια αγορά.

Υπάρχουν λοιπόν βιομηχανικές μονάδες διάσπαρτες μέσα στο κέντρο των πόλεων, καθώς την περίοδο εκείνη δεν υπήρχαν οριοθετημένες βιομηχανικές ζώνες. Κριτήρια για τη χωροθέτηση τους ήταν η ύπαρξη προϋπάρχουσας και κατάλληλης οικοπεδικής ιδιοκτησίας, η εξυπηρέτηση των αναγκών της μονάδας, σε σχέση με την παραγωγική διαδικασία (διαθέσιμες πρώτες ύλες, πηγές ενέργειας κ.λπ.) και οι συγκοινωνιακές υποδομές (προσβασιμότητα εγκαταστάσεων, διακίνηση προϊόντων κ.λπ.)³⁷

Εστιάζοντας στους χώρους αυτούς, προκύπτουν ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις σχετικά με τη διάταξη, τη μορφή και τη γενικότερη χωροθέτηση των κτηρίων που απαρτίζουν τα βιομηχανικά συγκροτήματα και φιλοξένησαν για πολλά χρόνια τις λειτουργίες τους. Διαπιστώνει κανείς ότι το είδος της βιομηχανίας και του παραγόμενου προϊόντος, τα τεχνικά στοιχεία για τη λειτουργία τους καθώς επίσης και οι αλλαγές που οδήγησαν σε περαιτέρω ανάπτυξη ή περιορισμό τους, καθόρισαν σε σημαντικό βαθμό το μέγεθος και τη διάταξη των βιομηχανικών κελυφών, την επέκταση ή τη μερική εγκατάλειψή τους, ακόμα και την αλλαγή της θέσης τους.

³⁷ Σχόλιο του Παπαευθυμίου Ξ.Α., 2007, Βιομηχανικά Κτίρια της Δυτικής Ελλάδας: Αρχιτεκτονική, Φυσιογνωμία, Δυνατότητες Αξιοποίησης, Πάτρα, ΚΕΤΑ – ΔΕ, Το Δόντι.

Όσον αφορά στη μορφή και οργάνωση των βιομηχανικών κτηρίων, ανάλογα με την περίοδο κατασκευής τους, συναντώνται διάφοροι αρχιτεκτονικοί τύποι επηρεασμένοι από τα δυτικά πρότυπα και τις συνήθειες τάσεις που επικράτησαν στις ευρωπαϊκές βιομηχανικές πόλεις. Σε πολλές περιπτώσεις στα κτήρια των μονάδων αυτών συναντούμε επιρροές από τον Μοντερνισμό, το μπαρόκ και την Avant Garde προσαρμοσμένα στα ελληνικά δεδομένα. Στην περιγραφή που ακολουθεί γίνεται μία ομαδοποίηση των βιομηχανικών μονάδων που έχουν μελετηθεί σε κατηγορίες σχετικά με τη κλίμακα τους, τη μορφή, την οργάνωση τους στον χώρο αλλά και κάποια κοινά μορφολογικά στοιχεία.

Δύο κατηγορίες αφορούν μεμονωμένα κτίσματα με στέγη ή χωρίς. Περιπτώσεις των κατηγοριών αυτών αποτελούν οι βιομηχανικές μονάδες όπως το Σταφιδεργοστάσιο Σταυρόπουλου Μπελούση και η Καλτσοβιομηχανία Βέτσου.

Άλλες κατηγορίες συνιστούν μονάδες με στέγη πριονωτής μορφής και συγκροτήματα μεσαίου μεγέθους. Σε αυτές τις κατηγορίες ανήκουν οι Αλευρόμυλοι Βουρλούμη, τα Δημοτικά Σφαγεία και το Σταφιδεργοστάσιο Βουρλούμη, η Βιομηχανία Κατεργασίας Δερμάτων Ελλάδος ΑΕ και το εργοστάσιο Pirelli

Τέλος, ξεχωριστή ομάδα αποτελούν βιομηχανίες που καταλαμβάνουν μεγάλες εκτάσεις και απαρτίζονται από διάφορα είδη κτηρίων τα οποία εν πολλοίς προστέθηκαν σε διαφορετικές χρονικές φάσεις. Χαρακτηριστική περίπτωση της τελευταίας κατηγορίας αποτελεί η Χαρτοποιία Λαδόπουλου οι εγκαταστάσεις της οποίας

δημιουργήθηκαν σε 4 χρονικές φάσεις από τα αρχικά κεραμοσκεπή κτήρια σε επιμήκη με μεγάλα ανοίγματα που παραπέμπουν στα δυτικά βιομηχανικά κελύφη της εποχής του μοντερνισμού και στην τελευταία επέκταση τους σε ένα κτήριο σχήματος Γ. Αντίστοιχο παράδειγμα είναι οι εγκαταστάσεις της Πειραιϊκής – Πατραϊκής που μεταφέρθηκαν από την αρχική τοποθεσία κοντά στο κέντρο της πόλης, σε νέες στη θέση Κρύα Ιτεών καταλαμβάνοντας μεγάλο μεγέθους έκταση προκειμένου να καλύψει τις αυξανόμενες λειτουργικές ανάγκες.

Αλευροποιία-Ζυμαροποιία
Αδελφών Λιάλιου

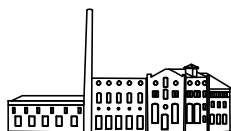
Οινοποιία Ασημακόπουλου

Σταφιδεργοστάσιο Θ.
Βουρλούμη

Κυλινδρόμυλοι Τριάντη

Μάμος Α.Ε. Ελληνική
Εμπορική Εταιρία
Εισαγωγής-Εξαγωγής «5 Ε»

Σταφίδαποθήκη
Σταυρόπουλου-Μπελούση

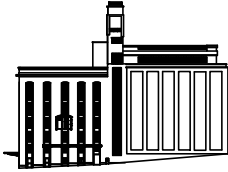
Κατσοβιομηχανία Ν.Α.
Βέτσου Α.Ε.

Χαρτοποιία Αιγίου

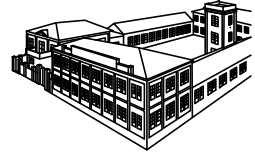
Δημοτικά Σφαγεία

Μύλοι Αγ. Γεωργίου

Τρίδυμο Συγκρότημα
Σταφίδαποθηκών

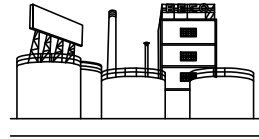
Εριουργία Α.
Αναστασόπουλου

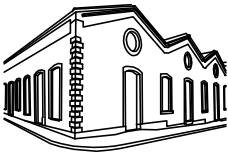
Κλωστοϋφαντουργία Β.
Μαραγκόπουλος

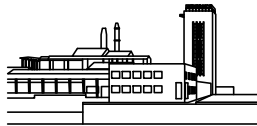
Εργοστάσιο Χαρτοποιίας Ε.Γ.
Λαδόπουλου (ΕΓΛ-ΧΔΕ)

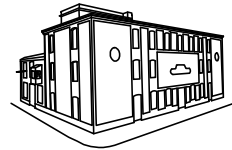
ΒΕΣΟ (Βιομηχανία Ελαίων
Σαπώνων &
Οινοπνευμάτων) Α'

Εργοστάσιο Δερμάτων
Ζαφειρόπουλου-Μενούνη

Πειραική Πατραϊκή
Βιομηχανία Βάμβακος Α.Ε.

Μύλοι Λαδόπουλου

Ζύμαι Πατρών ΑΕ

Κλωστήρια Κρητικού

Εικόνα 7: Φωτογραφία από την Εριουργία Αναστασόπουλου. Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο Καλαμιώτη Ι. & Καρύδη Α.

3 ΑΣΤΙΚΗ ΜΕΤΑΛΛΑΞΗ ΠΑΤΡΑΣ

ΑΜΗΧΑΝΗ ΠΟΛΗ

Οι τρεις κύριες αρχές γύρω από τον πολεοδομικό σχεδιασμό των μεταβιομηχανικών πόλεων είναι οι εξής: α) ο σχεδιασμός είναι αναπόσπαστο τμήμα ενός ευρύτερου συστήματος της πόλης και άρρηκτα συνδεδεμένο με την κυβερνητική δομή της, τη σχέση της με την αγορά και τις πολιτικές της, οι οποίες διαμορφώνουν τις αναπτυξιακές της συνθήκες, β) το δεύτερο σημείο είναι η παραδοχή πως κάθε στρατηγική έχει τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματά της, σχεδόν πάντα, ο αστικός σχεδιασμός είναι μία συναλλαγή ανάμεσα σε διαφορετικές αξίες και γ) το τρίτο και τελευταίο σημείο, σχετίζεται με το δίλλημα που κάθε μεγάλη πόλη αντιμετωπίζει σχετικά με το μέλλον της, μιας και αποδεικνύεται ιδιαίτερα δύσκολο να σχεδιαστεί μία πόλη βασισμένη στην εργασία και τον άνθρωπο ταυτόχρονα.³⁸

Η βιομηχανική ανάπτυξη, είτε πρόκειται για μικρές βιομηχανικές και βιοτεχνικές μονάδες, είτε για μεγάλα συγκροτήματα, αποτελεί για την Ελλάδα, κατά τον μεσοπόλεμο, καθοριστικό παράγοντα μεταβολής του αστικού χώρου όπου σε συνδυασμό με τη χωροθέτηση της κατοικίας, συνέβαλε στον καθορισμό των κατευθύνσεων των μελλοντικών επεκτάσεων πόλεων.³⁹ Από το 1981 και μετά, μπαίνουν σταδιακά περιορισμοί για το είδος και τον τόπο εγκατάστασης της βιομηχανίας,

³⁸ Savitch H.V., 1988, Post-Industrial Planning in New York, Paris, and London, Πρίνστον, περιοδικό JAPA, τεύχος 53, θέμα 1, σσ 80-91.

³⁹ Σχόλιο του Α. Ελεφαντή, στο βιβλίο του Μιτζάλη Ν., 2007, Η Μεσοπολεμική Βιομηχανική Ανάπτυξη της Πάτρας και οι Μεταλλαγές στον Αστικό Ιστό της Πόλης, Πάτρα, Περί τεχνών.

ενώ το σημαντικότερο κριτήριο χωροθέτησής είναι ο βαθμός όχλησης που προξενεί.⁴⁰

⁴⁰ Υ.Α. 13727/724/03 (ΦΕΚ-1087/Β/5-8-03), για τον βαθμό όχλησης των βιομηχανιών, σχόλιο του Παπαευθυμίου Ξ.Α., 2007, Βιομηχανικά Κτίρια της Δυτικής Ελλάδας: Αρχιτεκτονική, Φυσιογνωμία, Δυνατότητες Αξιοποίησης, Πάτρα, ΚΕΤΑ – ΔΕ, Το Δόντι.

βιομηχανοποίηση →

19ος αιώνας

1800

1850

1900

1826-29
Σχέδιο
πάλης
Σταμάτη
Βούλγαρη

1861
Ίδρυση Αχάια Κλάους

1912-13
Βαλκανικοί
πόλεμοι

1914-18
Α'
Παγκόσμιος
πόλεμος

1922
Μικρασιατική
καταστροφή

1950
Μεσοπολέμος

αποβιομηχανοποίηση →

αμήχανη πόλη →

20ος αιώνας

21ος αιώνας

1950

2000

2050

1913-40
Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος

1939-45
Β' Παγκόσμιος Πόλεμος

1946-49
Εμφύλιος Πόλεμος

1967-74
Δικτατορία των Συνταγματαρχών

2004
Ολυμπιακοί Αγώνες Αθήνα

2006
Πάτρα Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης

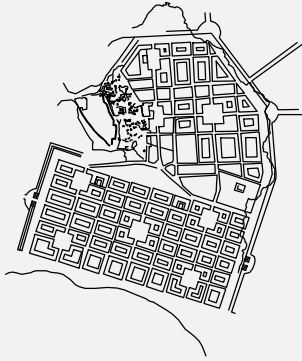
3.1 Η επίδραση της βιομηχανίας στον μετασχηματισμό των ορίων της Πάτρας

Στο βορειοδυτικό άκρο της Πελοποννήσου, το τοπίο παρουσιάζεται, από γεωφυσική άποψη, διπλό: η θάλασσα με την πεδιάδα, και οι λόφοι που αποτελούν την κατάληξη μιας σειράς προβούνων, που ξεκινούν από τη βορειοδυτική πλευρά του Παναχαϊκού, του ορεινού όγκου που περιβάλλει την πόλη. Το διπλό γεωφυσικό τοπίο προσδιορίζει και το αστικό τοπίο που παρουσιάζεται, επίσης διπλό, με την παλιά πόλη – την Άνω – χτισμένη στη νοτιοανατολική πλευρά του λόφου της Ακροπόλεως σε ύψος 53 μέτρων από τη θάλασσα, και τη νέα πόλη - την Κάτω – χτισμένη στην πεδιάδα, κατά μήκος της ακτής του Πατραϊκού Κόλπου, με μήκος 21 μίλια.

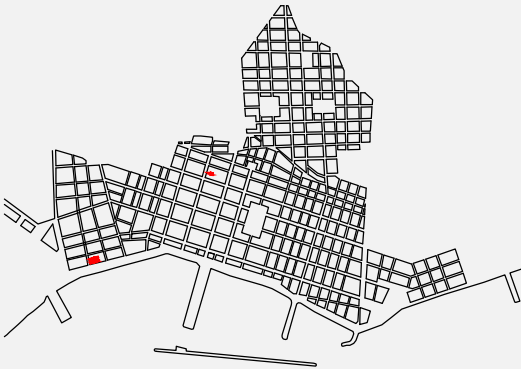
Οι λόφοι με την πόλη τέμνουν την κατά μήκος της ακτής πεδιάδα. Η προς τη μεσημβρινή πλευρά της πόλης πεδιάδα, σε σχήμα ημικυκλικό έχει μήκος 6 χιλιόμετρα και μέγιστο πλάτος 8 χιλιόμετρα, εκτεινόμενη από τη θάλασσα ως τους πρόποδες του Παναχαϊκού, ενώ τη διασχίζουν πέντε μικρά ποτάμια. Η βορειοδυτική πεδιάδα, πιο στενή, εκτείνεται σε μήκος 16 χιλιομέτρων.

Κατά την περίοδο από το σχέδιο πόλης του Βούλγαρη μέχρι και το πρόσφατο σχέδιο πόλης του 2010, πολλές αλλαγές έχουν σημειωθεί στην Πάτρα. Ιστορικές συγκυρίες, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες επέδρασαν σημαντικά στην μεταβολή της φυσιογνωμίας της. Κάποιες από τις σημαντικότερες, αφορούν τόσο στην έκταση της πόλης, όσο και στις αλλαγές των χρήσεων γης.

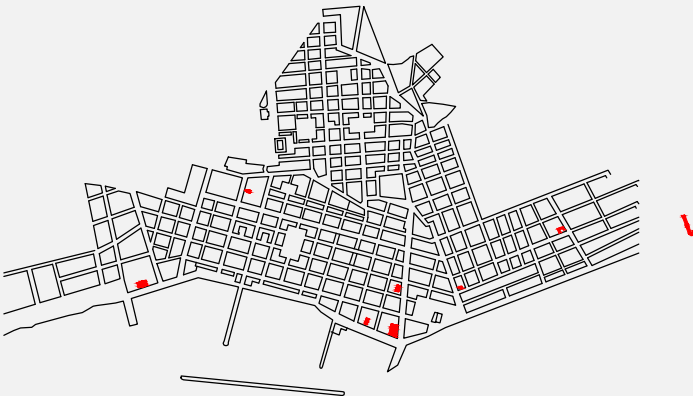
Αξίζει να σημειώσουμε πως το 1858, με την εφαρμογή του σχεδίου πόλεως του 1829 του Βούλγαρη, η έκταση της Πάτρας έφτανε τα 644,4 στρέμματα, ενώ το 2010 ο δήμος της Πάτρας είχε έκταση 333.140 στρέμματα. Στα διαγράμματα που ακολουθούν απεικονίζεται η εξέλιξη του σχεδίου πόλεως της Πάτρας.

Πάτρα 1829
Σχέδιο Βούλγαρη

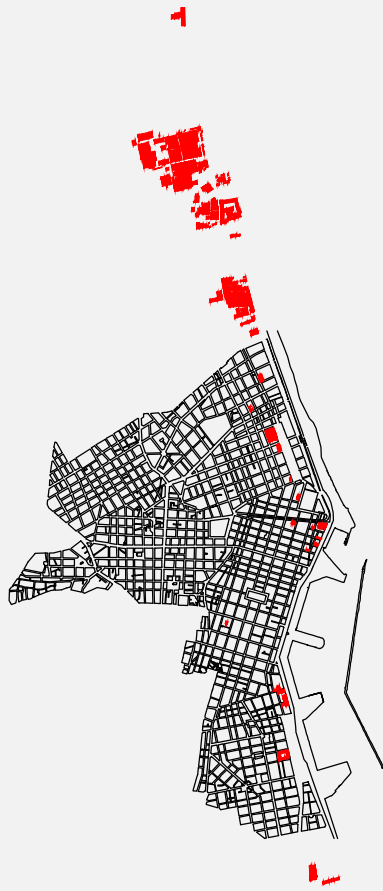

Πάτρα 1885
Αποτύπωση Τζέτζου

Πάτρα 1900

Πάτρα 1929

Πάτρα 1971

Πάτρα 2010

Λίγες μέρες μετά την παράδοση της πόλης στους Γάλλους, ο κυβερνήτης Καποδίστριας στις 29 Οκτωβρίου του 1828 αναθέτει στο μηχανικό Σταμάτη Βούλγαρη, αξιωματικό του γαλλικού στρατού, να εκπονήσει το σχέδιο της Πάτρας. Ο Βούλγαρης παρέδωσε το σχέδιο στις 29 Ιανουαρίου 1829. Ο Βούλγαρης, σχεδίασε μία καινούρια πόλη, Κάτω πόλη, στη θέση της πεδιάδας και κατά μήκος της ακτής, κατά τέτοιο τρόπο ώστε να ανταποκρίνεται στον οικονομικό ρόλο που καλείται να παίξει ως χώρος ανταλλαγών, ανοιχτών προς το εξωτερικό. Όμως, το σχέδιο αυτό εφαρμόστηκε μόλις το 1858, μετά από αρκετές αλλαγές. Ταυτόχρονα στην περιοχή, εμφανίζονται οι πρώτες βιομηχανικές δραστηριότητες, όπως για παράδειγμα στο Τρίδυμο Συγκρότημα Σταφιδαποθηκών το 1857 και η βιομηχανία Αχάια Κλάους το 1861.

Το 1885, ο αρχιτέκτονας Σπυρίδων Τζέτζος, αποτύπωσε σε λιθογραφικό σχέδιο, την πολεοδομική μορφή του τροποποιηθέντος σχεδίου Βούλγαρη, με έκταση 1.430 στρέμματα. Το μοναδικό σωζόμενο αντίτυπο βρίσκεται στη Δημοτική Πινακοθήκη Πατρών. Ο αρχιτέκτων δίνει λεπτομερή στοιχεία, όχι μόνο για την έκταση αλλά και για την συγκρότηση της Πάτρας του 1885. Χαρακτηριστικά καταγράφει πέραν των υπολοίπων και 15 βιομηχανικές εγκαταστάσεις.

Το 1900, οι επεκτάσεις του σχεδίου πραγματοποιήθηκαν συμμετρικά ως προς τον κεντρικό πυρήνα, τόσο στην αρκτική, όσο και στην μεσημβρινή πλευρά, με συνολική έκταση 1.963,6 στρέμματα.

Το 1929, ολοκληρώνεται το λεγόμενο Παλαιό Σχέδιο, το οποίο παραμένει αναλλοίωτο μέχρι και το 1971 και η έκτασή του καλύπτει 4.000 στρέμματα.

Στα 43 χρόνια που μεσολάβησαν, η πόλη μεταβλήθηκε αισθητά. Η παρεμβολή του πολέμου, η σημαντική αύξηση του πληθυσμού, οι νέες συνθήκες ζωής και κυρίως οικοδόμησης, δημιούργησαν νέες εξελίξεις. Από το 1929, μέχρι το 1971 ο πληθυσμός της πόλης σχεδόν διπλασιάζεται. Η πόλη έχει φθάσει σε επίπεδα κορεσμού και έπρεπε να ληφθούν μέτρα. Έτσι το 1969 τροποποιούνται οι όροι δόμησης του παλαιού σχεδίου, ορίζονται συντελεστές δόμησης ειδικά για κατασκευαστές.

Μέχρι και το 1971, οι αυξομειώσεις των συντελεστών δόμησης δεν έδιναν λύση στο πρόβλημα στέγασης των κατοίκων της πόλεως. Η ανάγκη επέκτασης του σχεδίου αποβαίνει επιτακτική, μια και η πόλη έχει ξεπεράσει τα όρια του εγκεκριμένου σχεδίου. Χαρακτηριστικά το 1971, η πόλη επεκτείνεται προς τη μεσημβρινή πλευρά του Παλαιού Σχεδίου και καταλαμβάνει έκταση 5.200 στρέμματα. Η επιφάνεια της Πάτρας υπερδιπλασιάζεται, στην ουσία προστέθηκε μία ακόμη μεγαλύτερη Πάτρα στην αρχική, με συνολική έκταση 9.200 στρέμματα. Το 1972, μόλις μία χρονιά μετά, 3.200 ακόμη στρέμματα προστέθηκαν με την επέκταση της πόλης προς την αρκτική πλευρά και την έκταση να φτάνει τα 12.400 στρέμματα. Οι επεκτάσεις 1971 και 1972, είχαν μεταβολή 210% σε σχέση με το Παλαιό Σχέδιο του 1929. Τρία χρόνια αργότερα, το 1975, η πόλη επεκτείνεται ξανά, αυτή τη φορά προς την

ανατολικομεσημβρινή πλευρά, με την έκταση να φτάνει τα 15.700 στρέμματα.⁴¹

Σύμφωνα με την Παπαδάτου – Γιαννοπούλου Χ. (1991), μέσα σε εννιά χρόνια 1971-1979, η έκταση του σχεδίου αυξήθηκε κατά 330%, ενώ ο πληθυσμός της πόλης το ίδιο διάστημα μόλις κατά 20,8%. Μέχρι το 1989, προστέθηκαν ακόμη 5.230 στρέμματα, με συνολική πλέον έκταση τα 22.430 στρέμματα.⁴² Οι μεταβολές αυτές διακρίνονται και στο παρακάτω γράφημα Συσχέτισης έκτασης σχεδίου πόλεως και πληθυσμού, που προκύπτει από στοιχεία του Παππά Β. (2010)⁴³

Η σχέση της βιομηχανίας με τη μεταβολή των ορίων του αστικού ιστού είχαν μία σχέση αμφίδρομη. Οι βιομηχανικές μονάδες που εγκαθίσταντο στα όρια της πόλης παρέσυραν και τον πολεοδομικό ιστό, ενώ οι νέες επεκτάσεις δημιουργούσαν πρόσφορο έδαφος για τη χωροθέτηση νέων μονάδων.

Η ενδυνάμωση της βιομηχανίας, προσέλυσε εργατικό δυναμικό, γεγονός που αποτυπώνεται στην πληθυσμιακή αύξηση της υπό εξέταση περιόδου. Η κάλυψη των οικιστικών αναγκών αυτών των μεταναστών (εσωτερικών και μη) συνοδεύτηκε με αλλαγές στους όρους δόμησης, αλλά και με τις διαδοχικές επεκτάσεις.

⁴¹ Παπαδάτου - Γιαννοπούλου Χ., 1991, Εξέλιξη του Σχεδίου Πόλεως των Πατρών: 1829-1989, Πάτρα, Αχαϊκές Εκδόσεις, σ.σ. 40-56.

⁴² Βλέπε Υποσημείωση 41, σ.σ. 40-56.

⁴³ Οι τιμές που χρησιμοποιούνται σταθμίζονται. Παππάς Β., 2010, Πάτρα: Ιστορική Εξέλιξη και η πολεοδομική φυσιογνωμία της πόλης, Πάτρα, Πανεπιστημιακές Σημειώσεις, Εργαστήριο Πολεοδομικού & Χωροταξικού Σχεδιασμού, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πανεπιστήμιο Πατρών, σελ. 54.

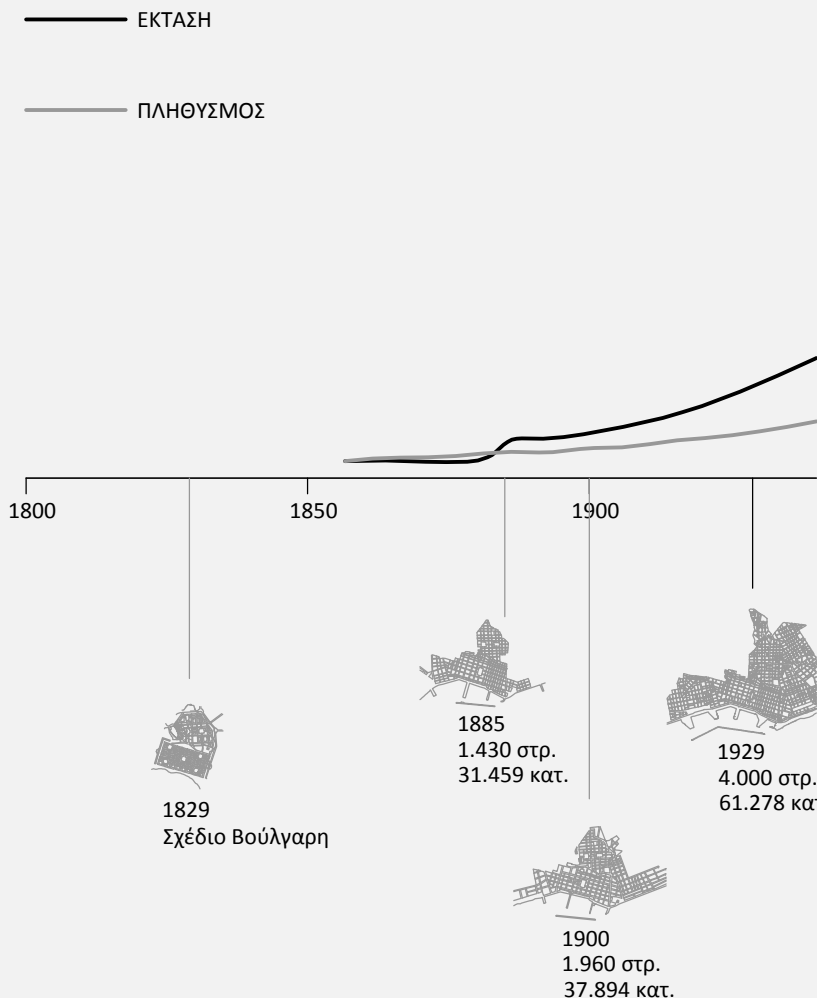
Οι συντεχνίες των εργατών στις βιομηχανίες είχαν περιορισμένες δυνατότητες κοινωνικής παρέμβασης οι οποίες εκδηλώνονταν συνήθως ως πιέσεις προς τις δημοτικές αρχές για δημιουργία αγοράς ή τροποποίηση του σχεδίου πόλεως.

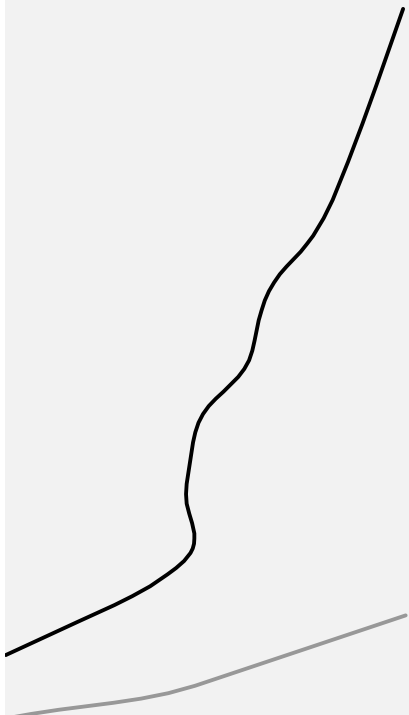
Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί η περιοχή των προσφυγικών, όπου μετά το 1928, κατοικήθηκε από περίπου 7.000 πρόσφυγες από την Μικρά Ασία, οι οποίοι εργάζονταν στις βιομηχανίες της πόλης. Αξίζει να σημειωθεί πως εκείνη την περίοδο, το συνολικό εργατικό δυναμικό της Πάτρας ήταν 5.815 άτομα εκ των οποίων οι 4.695 ήταν πρόσφυγες.⁴⁴

Παρατηρείται λοιπόν πύκνωση του αστικού ιστού σε συγκεκριμένα σημεία και επέκταση του σχεδίου πόλης ιδιαίτερα προς την κατεύθυνση του γεωγραφικού άξονα που δημιουργείται μεταξύ προσφυγικών συνοικισμών και βιομηχανιών. Επομένως, η ανάπτυξη της βιομηχανίας, λόγω των ποσοτικών μεγεθών της αλλά και λόγω της συγκέντρωσής της σε συγκεκριμένα σημεία της πόλης, προκάλεσε δραστικές αλλαγές στον αστικό ιστό.

⁴⁴ Σχόλιο του Μιτζάλη Ν., 2007, Η Μεσοπολεμική Βιομηχανική Ανάπτυξη της Πάτρας και οι Μεταλλαγές στον Αστικό Ιστό της Πόλης, Πάτρα, Περί τεχνών.

ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΕΚΤΑΣΗΣ ΣΧΕΔΙΟΥ ΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΠΑΤΡΑΣ

1950

2000

2050

τ.

1971
9.200 στρ.
111.607 κατ.

2010
33.485 στρ.
213.984 κατ.

3.2 Ίχνη της Βιομηχανικής Περιόδου της Πάτρας

Η βιομηχανική περίοδος που ερευνάται, στα μέσα 19^{ου} με τέλη 20^{ου} αιώνα, αποτυπώνεται στις μέρες μας μέσα από τις ερειπωμένες βιομηχανικές εκτάσεις και τα εγκαταλειμμένα κτήρια που στέγαζαν τις λειτουργίες τους. Πέραν όμως των χώρων αυτών, ίχνη των δραστηριοτήτων συναντώνται σε πολλά σημεία της πόλης, είτε ως κρατικά έργα που έγιναν για να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες τους, είτε ως πρωτοβουλίες των ίδιων των βιομηχάνων.

Η κατασκευή των πρώτων προβλητών και κατ' επέκταση του παλιού λιμανιού, καθώς και η σιδηροδρομική σύνδεση με ελληνικά αστικά κέντρα, αποτέλεσαν έργα με πρωταρχικό σκοπό να διευκολύνουν την μετακίνηση των αγαθών που παρήγαγαν τα εργοστάσια της ευρύτερης περιοχής. Το Εργοστάσιο Αεριόφωτος, καθώς και η Ανώνυμη Υδροηλεκτρική Εταιρεία Πατρών Γλαύκος, δημιουργήθηκαν επίσης για να εξυπηρετηθούν οι λειτουργικές ανάγκες των βιομηχανικών μονάδων.

Ίχνη της βιομηχανικής ακμής της Πάτρας, αποτελούν επιπλέον κτήρια που άφησαν ως «κληρονομιά» στην πόλη κάποιοι από τους βιομήχανους. Πρόκειται τις περισσότερες φορές για δημόσια ιδρύματα, κατοικίες, κτήρια γραφείων και καταστημάτων.

Ο Β. Μαραγκόπουλος ανέπτυξε μία πλούσια κοινωνική δραστηριότητα η οποία αποτυπώνεται, με τη διάνοιξη δρόμων, την δημιουργία του ΝΟΠ, καθώς και την ανέγερση του Μαραγκοπούλειου Γυμνασίου στα

Βραχνέικα, και του 409 Στρατιωτικού Νοσοκομείου, στο προαύλιο του οποίου στήθηκε ο ανδριάντας του.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν επίσης και τα κεντρικά γραφεία και το κατάστημα της κλωστοϋφαντουργίας Μαραγκόπουλου επί της οδού Αγίου Ανδρέου, το οποίο ανακαινίστηκε το 2006 στα πλαίσια της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας και διατηρείται μέχρι τις μέρες μας. Στον αντίποδα, η κατοικία του βιομήχανου Βουρλούμη, εξαιρετικό νεοκλασικό κτήριο, στην Πλατεία Υψηλών Αλωνίων, δεν απέφυγε το κύμα κατεδαφίσεων που έφερε η αντιπαροχή.

Ο Γ. Αναστασόπουλος (μικρότερος υιός της οικογένειας) συνέβαλε στην αναστήλωση του Αρχαίου Ωδείου Πατρών (1942-1943). Στην παραλιακή οδό Ηρώων Πολυτεχνείου, βρίσκεται το άλλοτε κοσμοπολίτικο ξενοδοχείο Μορέας Πατρών, πλησίον του παλιού σταθμού Αγ. Διονυσίου, το οποίο κατασκευάστηκε με σχέδια του ιδίου, την περίοδο 1969-1974.

Ο Παναγιώτης Σκαγιόπουλος (Πάτρα, 1864 - Πάτρα, 1942), σταφιδέμπορος με ιδιαίτερο φιλανθρωπικό έργο, κατασκεύασε το 1926, το Σκαγιοπούλειο ορφανοτροφείο. Το κτίσμα ανακαινίστηκε κατά την πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα, αλλά παραμένει μέχρι σήμερα αναξιοποίητο.

Άλλα στοιχεία που υποδηλώνουν την ύπαρξη βιομηχανικής δραστηριότητας στην Πάτρα αποτελούν επίσης η Βιοτεχνική Σχολή και η Βιομηχανική Έκθεση, καθώς επίσης και ολόκληρες συνοικίες.

Η συνοικία Προσφυγικά, στην οποία κατοίκησαν, μετά το 1928, οι πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία, αποτέλεσε τον πρώτο προσφυγικό συνοικισμό της πόλης. Βρισκόταν στα όρια της τότε πόλης των Πατρών και κοντά στα βιομηχανικά συγκροτήματα στα οποία και δούλευαν.

Τα Εγγλέζικα, είναι αρχοντικά νεοκλασικά κτίρια και αποτελούσαν μια κοσμοπολίτικη συνοικία της Πάτρας, στην περιοχή από τις Ιτιές μέχρι χαμηλά στο Μιντιλόγλι. Δημιουργήθηκε στις αρχές του προηγούμενου αιώνα, από Άγγλους εμπόρους και βιομηχάνους όπως οι Hancock, Morphy, Pilsher, Crow, και Stevens, καθώς και έναν Έλληνα, τον Κρητικό.

3.3 Η αμήχανη πόλη των Πατρών

Όπως αποτυπώθηκε και στις προηγούμενες ενότητες, η Πάτρα κάνει ένα σταδιακό πέρασμα από την παραγωγή μικρής κλίμακας στη βιομηχανία μεγάλης κλίμακας. Το πέρασμα αυτό επιταχύνεται από τις ευνοϊκές περιστάσεις, με άμεσες επιπτώσεις στον αστικό χώρο, ως αποτέλεσμα της ανάπτυξης της βιομηχανίας από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα μέχρι και τα τέλη του 20^{ου} αιώνα.

Ωστόσο ύστερα και από το κλείσιμο των τελευταίων μεγάλων βιομηχανιών της Πάτρας, η μορφή της πόλης αλλάζει δραματικά. Αυτή η διαδικασία της αποβιομηχάνισης, ως προς τη χωρική διάσταση του φαινομένου, είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ανενεργών πρώην βιομηχανικών χώρων που εγκαταλείφθηκαν και παραμένουν άδεια από χρήσεις μέχρι και σήμερα, δημιουργώντας στον χώρο αστικά κενά, δημιουργώντας δηλαδή την «Αμήχανη πόλη των Πατρών».

Το γεγονός αυτό δημιουργεί προβλήματα στη συνοχή του αστικού ιστού, αλλά και επιβάρυνση του άμεσου περιβάλλοντος της περιοχής. Σε περιπτώσεις παρατηρούνται οικιστικά σύνολα περιμετρικά εγκαταλελειμμένων βιομηχανικών εκτάσεων, ως εμπόδια στην καθημερινότητα των πολιτών. Η έλλειψη χρήσης, επομένως και δραστηριότητας στους χώρους αυτούς δημιουργεί συνθήκες παρακμής δυσχεραίνοντας την ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής.

Η παρουσία αυτών των χώρων καθιστά δύσκολη και ορισμένες φορές αδύνατη την άμεση σύνδεση του αστικού χώρου με το θαλάσσιο

μέτωπο. Οι απροσπέλαστες αυτές εκτάσεις αποτελούν ουσιαστικά εμπόδια στη ροή και της συνέχεια της πόλης

Από το σύνολο αυτών των ανενεργών χώρων γίνεται παρακάτω μία επιλογή κατά συνθήκη ενός αντιπροσωπευτικού δείγματος από πρώην βιομηχανικές μονάδες που δραστηριοποιούνταν στην περιοχή μεταξύ του αστικού ιστού και του παραθαλάσσιου μετώπου. Πρόκειται για 42 περιπτώσεις μικρών βιοτεχνικών μονάδων έως και μεγάλων βιομηχανικών συγκροτημάτων.

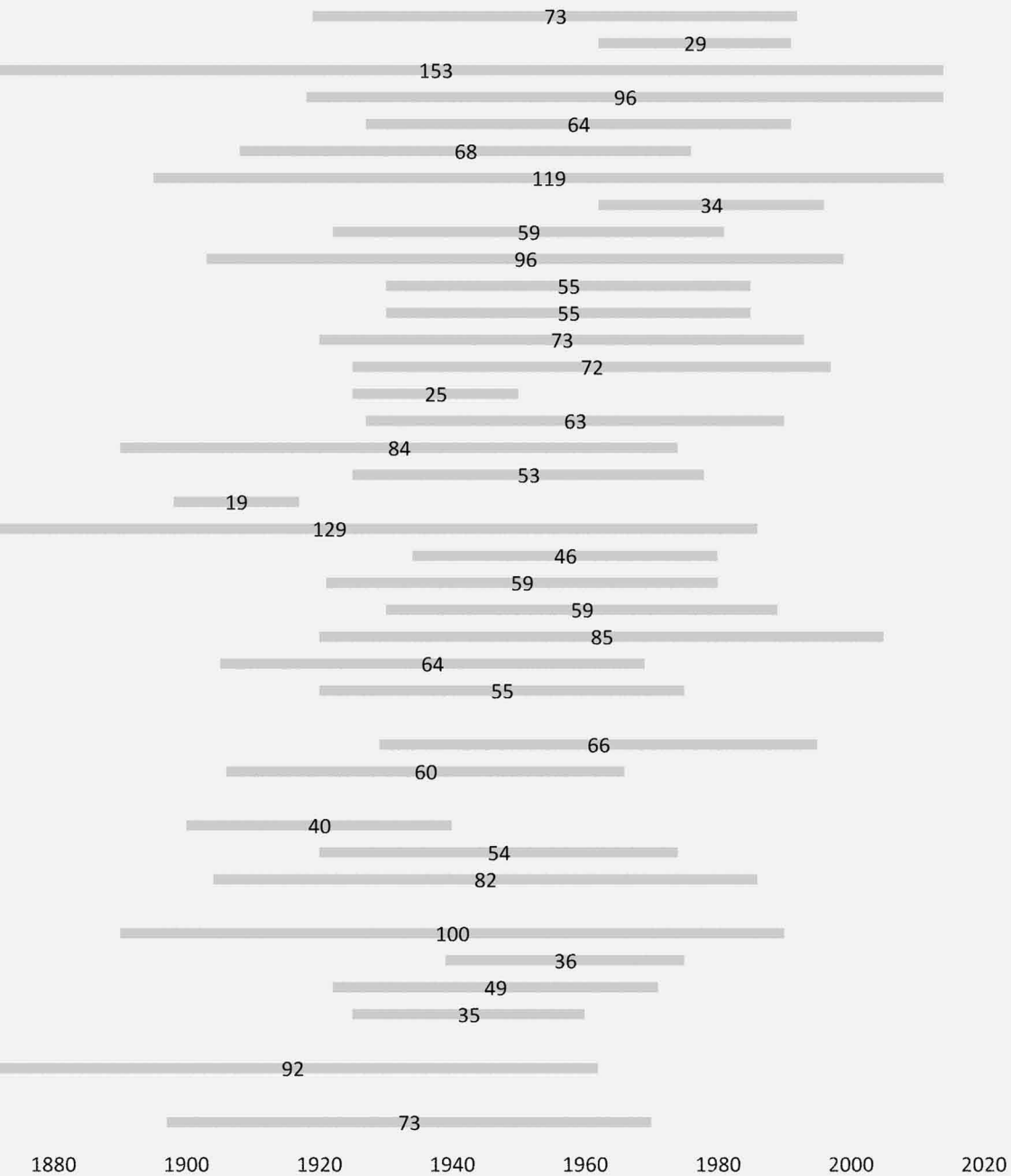
Η συνολική έκταση των μονάδων αυτών είναι περίπου 740 στρέμματα γης, εκ των οποίων το μεγαλύτερο μέρος παραμένει μέχρι και τις μέρες μας κενό χρήσης. Το άθροισμα των εκτάσεων αυτών, αποτελεί το 0,02% της Περιφερειακής Ενότητας Αχαΐας και το 0,22% του Καλλικρατικού Δήμου Πατρών.

Επιλεγμένες Βιομηχανικές Μονάδες

PIRELLI Hellas A.E.
 ΑΒΕΞ Α.Ε.
 Αλευροποιία-Ζυμαροποιία Αδελφών Λιάλιου
 Αποθήκες Α.Σ.Ο.
 ΒΕΣΟ (Βιομηχανία Ελαίων Σαπώνων & Οινοπνευμάτων) Α'
 ΒΕΣΟ (Βιομηχανία Ελαίων Σαπώνων & Οινοπνευμάτων) Β'
 Βιομηχανία Κατεργασίας Δερμάτων Ελλάδος Α.Ε.
 Βυρσοδεψείο Ρηγόπουλου
 Βυρσοδεψείο Φουσκόπουλου & Εργοστάσιο Δερμάτων & Υποδημάτων «ΕΥΑ»
 Γενικές Αποθήκες
 Γεωργικός Συνεταιρισμός Πατρών
 Δημοτικά Σφαγεία
 Εργοστάσιο Αερίοφωτος
 Εργοστάσιο Δερμάτων (Ακτή Δυμαίων)
 Εργοστάσιο Δερμάτων Ζαφειρόπουλου-Μενούνου
 Εργοστάσιο Οινοπνευματοποιίας Σπηλιόπουλου
 Εργοστάσιο Χαρτοποιίας Ε.Γ. Λαδόπουλου (ΕΓΛ-ΧΔΕ)
 Εριουργία Α. Αναστασόπουλου
 Ζύμαι Πατρών Α.Ε.
 Καλτσοβιομηχανία Ν.Α. Βέτσου Α.Ε.
 Καπνεργοστάσιο Γκέρρυ & ΣΙΑ
 Κλωστούφαντουργία Β. Μαραγκόπουλος
 Λιθογραφείο Διακίδη
 Μάμος Α.Ε. Ελληνική Εμπορική Εταιρία Εισαγωγής – Εξαγωγής («5 Ε»)
 Μηχανουργείο (Άγιος Διονύσιος)
 Μηχανουργείο (Μπουμπουλίνας & Μιαούλη)
 Μηχανουργείο (Μπουμπουλίνας & Φράττι)
 Μηχανουργείο Δ.Χ. Γιαννακόπουλου
 Μηχανουργείο Χυτήριο Δ.Π. Σκούρα
 Μύλοι Αγίου Γεωργίου Α.Ε.
 Ξυλαποθήκη Β. Δημητρόπουλου
 Ξυλουργικό Εργοστάσιο (Άγιος Διονύσιος)
 Ξυλουργικό Εργοστάσιο Χ. Νικολάου & Ποτοποιία Αγουριδίδη
 Οινοποιία Αχάια Κλάους
 Πειραϊκή Πατραϊκή Βιομηχανία Βάμβακος Α.Ε.
 Σταφιδαποθήκη Δ.Μ. Γεωργόπουλου
 Σταφιδαποθήκη Παρθενόπουλου
 Σταφιδαποθήκη Ραβαζούλα
 Σταφιδαποθήκη Σταυρόπουλου-Μπελούση
 Σταφιδεργοστάσιο Αν. Δρούλια
 Σταφιδεργοστάσιο Θ. Βουρλούμη
 Τρίδυμο Συγκρότημα Σταφιδαποθηκών

Πειραϊκή Πατραϊκή Βιομηχανία Βάμβακος Α.Ε.
 PIRELLI Hellas Α.Ε.
 Οινοποιία Αχάια Κλάους
 Γεωργικός Συνεταιρισμός Πατρών
 Εργοστάσιο Χαρτοποιίας Ε.Γ. Λαδόπουλου (ΕΓΛ-ΧΔΕ)
 Μάμος Α.Ε. Ελληνική Εμπορική Εταιρία Εισαγωγής – Εξαγωγής («5 Ε»)
 Εργοστάσιο Οιοπνευματοποιίας Σπηλιόπουλου
 Βιομηχανία Κατεργασίας Δερμάτων Ελλάδος Α.Ε.
 ΑΒΕΞ Α.Ε.
 Δημοτικά Σφαγεία
 ΒΕΣΟ (Βιομηχανία Ελαίων Σαπώνων & Οιοπνευμάτων) Β'
 ΒΕΣΟ (Βιομηχανία Ελαίων Σαπώνων & Οιοπνευμάτων) Α'
 Κλωστοϋφαντουργία Β. Μαραγκόπουλος
 Αποθήκες Α.Σ.Ο.
 Εριουργία Α. Αναστασόπουλου
 Μύλοι Αγίου Γεωργίου Α.Ε.
 Σταφιδεργοστάσιο Θ. Βουρλούμη
 Καλτσοβιομηχανία Ν.Α. Βέτσου Α.Ε.
 Εργοστάσιο Αεριόφωτος
 Τρίδυμο Συγκρότημα Σταφίδαποθηκών
 Ζύμαι Πατρών Α.Ε.
 Σταφιδεργοστάσιο Αν. Δρούλια
 Γενικές Αποθήκες
 Εργοστάσιο Δερμάτων (Ακτή Δυμαίων)
 Βυρσοδεψείο Ρηγόπουλου
 Βυρσοδεψείο Φουσκόπουλου & Εργοστάσιο Δερμάτων & Υποδημάτων «ΕΥΑ»
 Μηχανουργείο (Άγιος Διονύσιος)
 Ξυλαποθήκη Β. Δημητρόπουλου
 Σταφίδαποθήκη Παρθενόπουλου
 Ξυλουργικό Εργοστάσιο Χ. Νικολάου & Ποτοποιία Αγουρίδη
 Εργοστάσιο Δερμάτων Ζαφειρόπουλου-Μενούνου
 Καπνεργοστάσιο Γκέρρου & ΣΙΑ
 Σταφίδαποθήκη Σταυρόπουλου-Μπελούση
 Ξυλουργικό Εργοστάσιο (Άγιος Διονύσιος)
 Μηχανουργείο Δ.Χ. Γιαννακόπουλου
 Λιθογραφείο Διακίδη
 Σταφίδαποθήκη Ραβαζούλα
 Σταφίδαποθήκη Δ.Μ. Γεωργόπουλου
 Μηχανουργείο (Μπουμπουλίνας & Μιαούλη)
 Αλευροποιία-Ζυμαροποιία Αδελφών Λιάλιου
 Μηχανουργείο (Μπουμπουλίνας & Φράττι)
 Μηχανουργείο Χυτήριο Δ.Π. Σκούρα

Αριθμός Λειτουργίας Επιλεγμένων Βιομηχανικών Μονάδων

Πειραϊκή Πατραϊκή Βιομηχανία Βάμβακος Α.Ε.	
PIRELLI Hellas Α.Ε.	
Οινοποιία Αχάια Κλάους	60,000
Γεωργικός Συνεταιρισμός Πατρών	57,000
Εργοστάσιο Χαρτοποιίας Ε.Γ. Λαδόπουλου (ΕΓΛ-ΧΔΕ)	48,000
Μάμος Α.Ε. Ελληνική Εμπορική Εταιρία Εισαγωγής – Εξαγωγής («5 Ε»)	40,000
Εργοστάσιο Οινοπνευματοποιίας Σπηλιόπουλου	27,000
Βιομηχανία Κατεργασίας Δερμάτων Ελλάδος Α.Ε.	24,400
ΑΒΕΞ Α.Ε.	21,000
Δημοτικά Σφαγεία	20,000
ΒΕΣΟ (Βιομηχανία Ελαίων Σαπώνων & Οινοπνευμάτων) Β'	14,500
ΒΕΣΟ (Βιομηχανία Ελαίων Σαπώνων & Οινοπνευμάτων) Α'	7,500
Κλωστοϋφαντουργία Β. Μαραγκόπουλος	5,800
Αποθήκες Α.Σ.Ο.	5,762
Εριουργία Α. Αναστασόπουλου	5,400
Μύλοι Αγίου Γεωργίου Α.Ε.	4,400
Σταφιδεργοστάσιο Θ. Βουρλούμη	2,060
Καλτσοβιομηχανία Ν.Α. Βέτσου Α.Ε.	1,750
Εργοστάσιο Αεριόφωτος	1,680
Τρίδυμο Συγκρότημα Σταφίδαποθηκών	1,300
Ζύμαι Πατρών Α.Ε.	1,300
Σταφιδεργοστάσιο Αν. Δρούλια	1,050
Γενικές Αποθήκες	1,050
Εργοστάσιο Δερμάτων (Ακτή Δυμαίων)	1,000
Βυρσοδεψείο Ρηγόπουλου	900
Βυρσοδεψείο Φουσκόπουλου & Εργοστάσιο Δερμάτων & Υποδημάτων «ΕΥΑ»	900
Μηχανουργείο (Άγιος Διονύσιος)	883
Ξυλαποθήκη Β. Δημητρόπουλου	722
Σταφίδαποθήκη Παρθενόπουλου	700
Ξυλουργικό Εργοστάσιο Χ. Νικολάου & Ποτοποιία Αγουρίδη	592
Εργοστάσιο Δερμάτων Ζαφειρόπουλου-Μενούνου	515
Καπνεργοστάσιο Γκέρρου & ΣΙΑ	495
Σταφίδαποθήκη Σταυρόπουλου-Μπελούση	480
Ξυλουργικό Εργοστάσιο (Άγιος Διονύσιος)	477
Μηχανουργείο Δ.Χ. Γιαννακόπουλου	440
Λιθογραφείο Διακίδη	418
Σταφίδαποθήκη Ραβαζούλα	350
Σταφίδαποθήκη Δ.Μ. Γεωργόπουλου	310
Μηχανουργείο (Μπουμπουλίνας & Μιαούλη)	300
Αλευροποιία-Ζυμαροποιία Αδελφών Λιάλιου	280
Μηχανουργείο (Μπουμπουλίνας & Φράττι)	244
Μηχανουργείο Χυτήριο Δ.Π. Σκούρα	194

Αξιολογμένων Βιομηχανικών Μονάδων

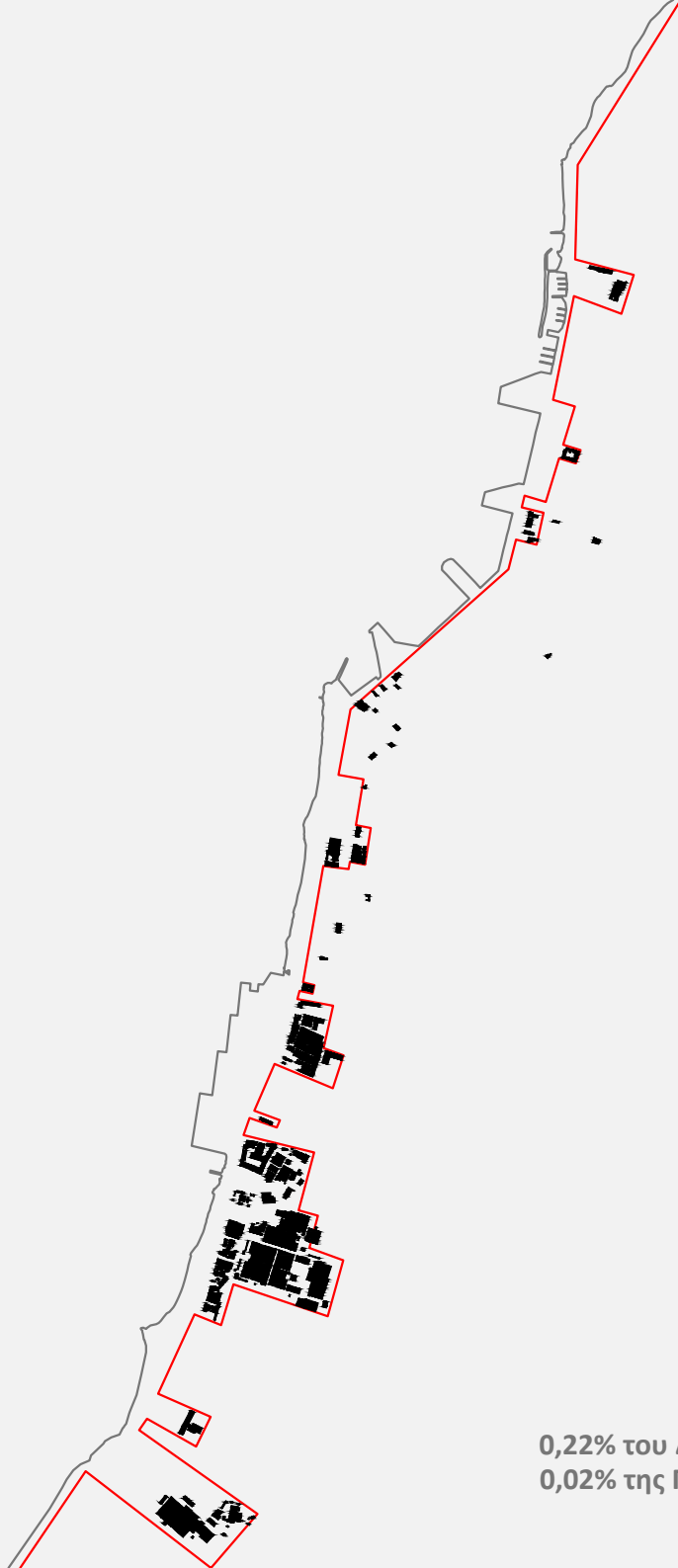

0,000

100,000

150,000

200,000

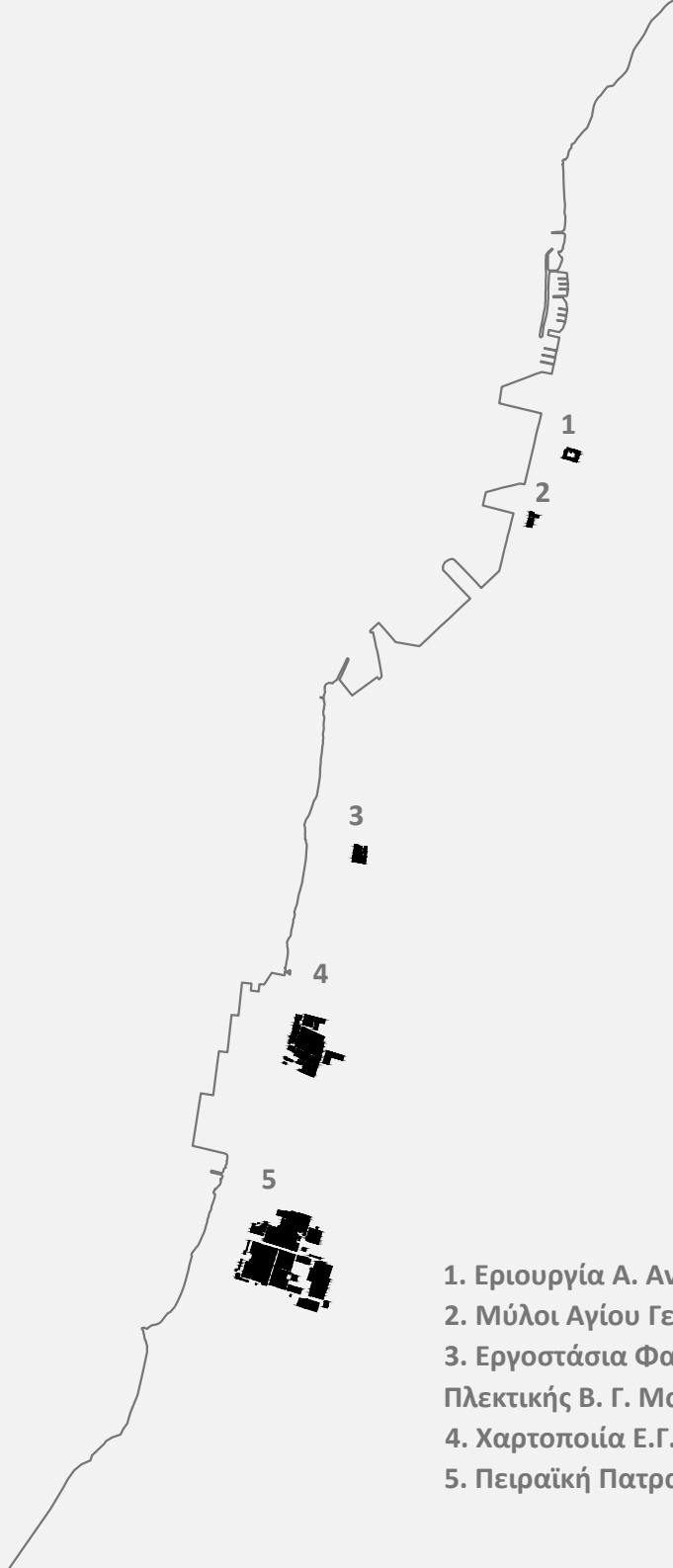
0,22% του Δήμου Πατρέων
0,02% της Π.Ε. Αχαΐας

Επίδραση βιομηχανικών
μονάδων στη σχέση αστικού
και θαλάσσιου μετώπου

Ύστερα από τη μελέτη των επιλεγμένων αυτών μονάδων, ακολουθεί ανάλυση πέντε χαρακτηριστικών παραδειγμάτων προκειμένου να αναδειχθούν τα προβλήματα και οι δυνατότητες τους. Εξετάζοντας τις περιπτώσεις αυτές μεμονωμένα μπορεί κανείς να αναγνωρίσει περισσότερα στοιχεία που απαρτίζουν τα σύνολα αυτά όπως φυσικά εμπόδια, περιφράξεις, ασυνέχειες του οδικού δικτύου, ασαφή όρια και απαξιωμένες κτηριακές μονάδες. Επιπλέον γίνεται πιο κατανοητός ο χαρακτήρας και η κλίμακα της περιοχής, με τα δίκτυα, τις συνδέσεις και τις χρήσεις γης.

Συγκεκριμένα τα πέντε αυτά παραδείγματα είναι η Εριουργία Αναστασόπουλου και η Μύλοι Αγίου Γεωργίου στην περιοχή του Αγίου Διονυσίου στην βόρεια πλευρά της Πάτρας, το υφαντουργείο Μαραγκόπουλου στην περιοχή του Αγίου Ανδρέα καθώς και η Χαρτοποιία Λαδόπουλου και η Πειραιϊκή - Πατραϊκή στη νότια πλευρά της πόλης κοντά στο νέο Λιμένα. Όλες οι μονάδες έχουν πάψει να λειτουργούν από τα τέλη του περασμένου αιώνα και παραμένουν για πάνω από δύο δεκαετίες τόποι εγκαταλειμμένοι ή περιορισμένης χρήσης.

1. Εριουργία Α. Αναστασόπουλου
2. Μύλοι Αγίου Γεωργίου
3. Εργοστάσια Φανελοποιίας και Πλεκτικής Β. Γ. Μαραγκόπουλου
4. Χαρτοποιία Ε.Γ. Λαδόπουλου ΕΓΛ
5. Πειραϊκή Πατραϊκή ΑΕ

Εριουργία Α. Αναστασόπουλου

Άγιος Διονύσιος, Αθηνών-Ιωαννίνων-Ηπείρου-Γιαννιτσών, 1925

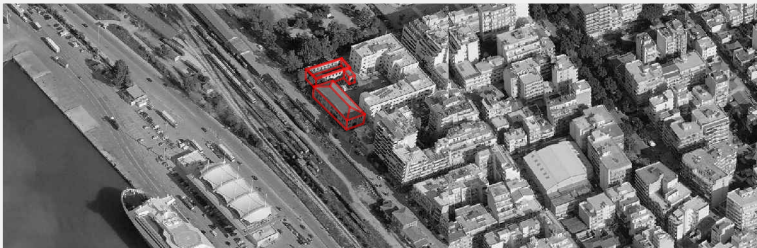
Η πρώτη περίπτωση αφορά στον χώρο που δραστηριοποιήθηκε η Εριουργία Αναστασόπουλου. Ξεκίνησε να λειτουργεί το 1925, δίπλα στον σιδηροδρομικό σταθμό του ΣΠΑΠ Αγίου Διονυσίου. Αποτελείτο από τμήματα πλεκτικής, κλωστηρίου και υφαντικής. Οι εγκαταστάσεις κάλυπταν ολόκληρο το 41^ο οικοδομικό τετράγωνο της Κάτω Πόλης με έκταση 5.400τμ. Έπαυσε τις εργασίες της το 1950 μετά από περίοδο οικονομικής δυσπραγίας, 60 χρόνια μετά την ίδρυση της. Το οικοδομικό τετράγωνο σήμερα στεγάζει στο μεγαλύτερο τμήμα του τις υγειονομικές υπηρεσίες του ΙΚΑ (Άγιος Αλέξιος).

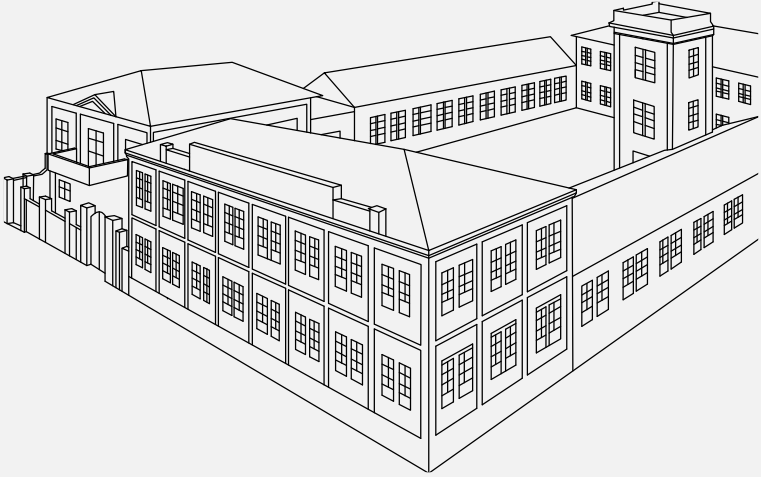
Πρόκειται για ένα περικλειστο σύνολο από τρία δώροφα και δύο ισόγεια κεραμοσκεπή κτήρια με ένα μεγάλο εσωτερικό αίθριο έκκεντρα του οποίου βρισκόταν ένα πύργος τριών επιπέδων. Στην πρόσοψη του συγκροτήματος επί της οδού Αθηνών αναγράφεται το όνομα του ιδιοκτήτη (Α.Δ. ΑΝΑΣΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ) και οι χρονολογίες 1892 (τότε που προμηθεύτηκε την πρώτη πλεκτική μηχανή) και 1923 (έτος θεμελίωσης του σύγχρονου εργοστασίου εριουργίας και πλεκτικής) Σήμερα σώζονται τα 2 κτήρια της δυτικής πλευράς σε άσχημη κατάσταση.

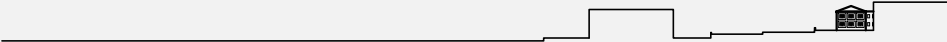
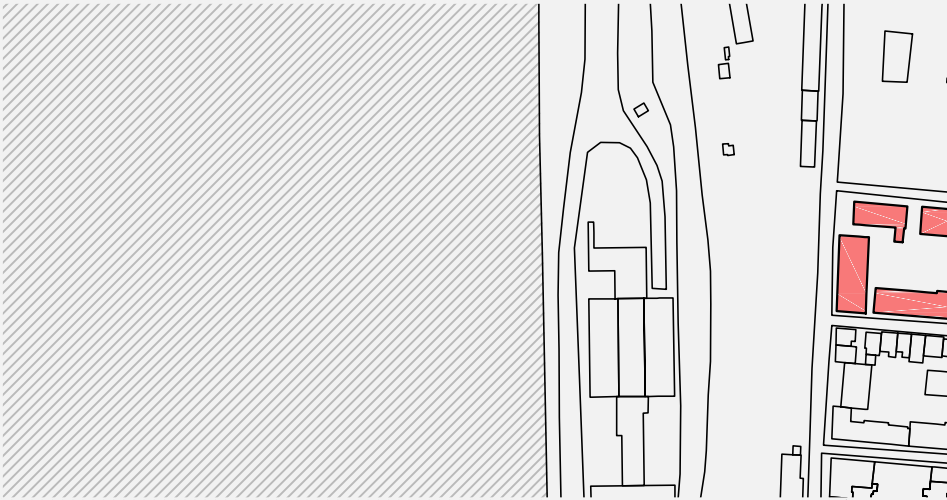
Το συγκρότημα συνορεύει με τον μέχρι πρότινος αναξιοποίητο χώρο γνωστό και ως πάρκο Αγίου Αλεξίου που μόλις τον τελευταίο χρόνο φιλοξενεί μία υπεραγορά. Η σύνδεση του με τη θάλασσα διακόπτεται από τον παλιό σταθμό τρένων Αγίου Διονυσίου που υπολειπεται και αποτελεί εμπόδιο στην επαφή της πόλης με το νερό.

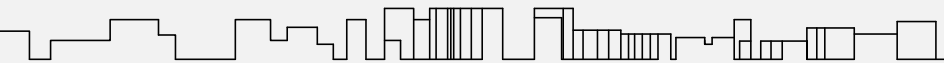
Τα δύο βασικά κτήρια της δυτικής πλευράς της Εριουργίας παραμένουν αναξιοποίητα παραδομένα στις φθορές του χρόνου και την εγκατάλειψη. Το κτήριο στα βορειοδυτικά στερείται στέγης καθώς έχει καταρρεύσει, ενώ άναρχη βλάστηση κατακλύζει αυτό το τμήμα του τετραγώνου. Σημαντικό χώρο αποτελεί και το εσωτερικό αίθριο, καθώς εμφανίζει ένα καθαρό σχήμα και είναι προσβάσιμο από το δρόμο μέσω τριών σημείων. Παρά τη χρήση του μεγαλύτερου τμήματος του κτηριακού συγκροτήματος, πρόκειται για ένα πολύ ενδιαφέροντα χώρο που με τις κατάλληλες επεμβάσεις μπορεί να αναβαθμίσει την περιοχή.

Το οικοδομικό τετράγωνο μπορεί να θεωρηθεί ως θραύσμα του αντίστοιχου που πρότεινε ο Βούλγαρης στο σχέδιο πόλης της Πάτρας το 1829, καθώς ο δομημένος χώρος βρίσκεται περιμετρικά και διατηρείται η αναλογία κενού και πλήρους. Τα χαρακτηριστικά αυτά, κατά κάποιο τρόπο, στην παρούσα κατάσταση λανθάνουν και είναι αναγκαίες σημειακές παρεμβάσεις προκειμένου να αναδειχθούν. Σε συνδυασμό με κάποιες αλλαγές στους χώρους του παλιού σιδηροδρομικού σταθμού και του διπλανού πρώην πάρκου μπορεί να δημιουργηθεί ένα σύνολο που εξυπηρετεί τον γειτονικό αστικό χώρο επιτρέποντας του την άμεση επικοινωνία με το παραθαλάσσιο μέτωπο.

Μύλοι Αγίου Γεωργίου

Άγιος Διονύσιος, Λ. Όθωνος Αμαλίας-Νόρμαν-Άστιγγος-Σανταρόζα, 1936

Η αλευροβιομηχανία Μύλοι Αγίου Γεωργίου, ιδρύθηκε τοπ 1927 και εγκαταστάθηκε στην Πάτρα το 1936, αγοράζοντας σε πλειστηριασμό όλες τις εγκαταστάσεις της εταιρείας Τριάντη, όταν αυτή πτώχευσε. Το εργοστασιακό συγκρότημα, αποτελείτο από πέντε κύρια οικοδομήματα και βοηθητικούς χώρους, σε μία έκταση 4.400 τμ μέσα στον αστικό ιστό της πόλης, δίπλα στο λιμάνι. Η δυναμική παρουσία της επιχείρησης διακόπηκε το 1990, ενώ απασχολούσε 100 εργαζόμενους. Το κτηριακό συγκρότημα ανήκει σήμερα στην ιδιοκτησία του Υπεραστικού ΚΤΕΛ Αχαΐας.

Οι κτηριακές εγκαταστάσεις συμπεριλαμβάνουν το πολυώροφο κτήριο, που υπάρχει μέχρι και σήμερα, καθώς και άλλα λιθόκτιστα τα οποία έχουν κατεδαφιστεί. Το συγκρότημα επεκτάθηκε σε όλο το οικοδομικό τετράγωνο, ενώ προς την οδό Σανταρόζα είχαν κατασκευαστεί μετά το 1936 τα ΣΙΛΟ και έγιναν προσθήκες στο πολυώροφο κτήριο.

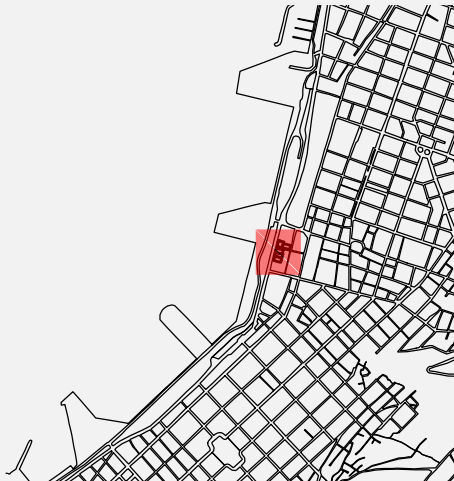
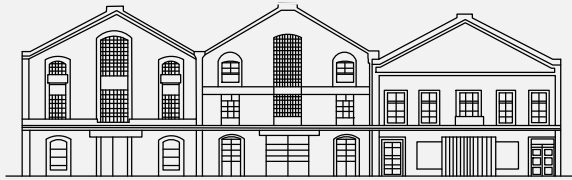
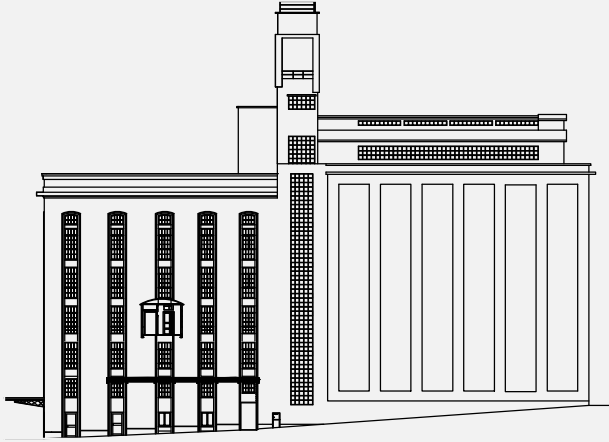
Στην τελική του μορφή το συγκρότημα αποτελείται από τρία βασικά κτίσματα, διάφορους αποθηκευτικούς χώρους και ένα κτήριο στην απέναντι πλευρά της οδού Άστιγγος. Το εξάωροφο κτήριο (αίθουσα άλεσης και χώρος καθαριστηρίων πρώτης ύλης), συνδεόταν ανά δύο ορόφους με το τριώροφο των προκαθαραστηρίων και έφερε τον υδατόπυργό της επιχείρησης και το σιλό αποθήκευσης. Το συγκρότημα συμπληρωνόταν με το πρώην σταφιδεργοστάσιο της

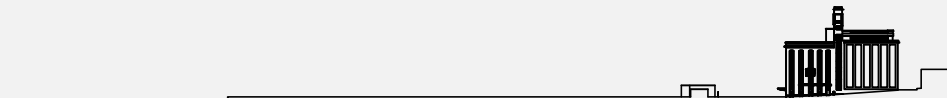
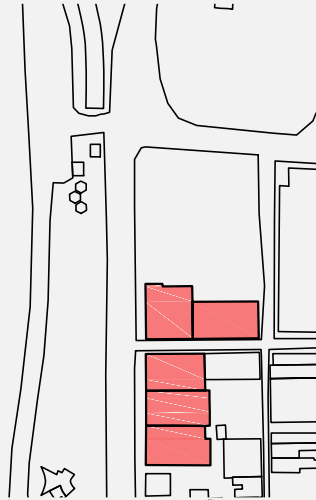
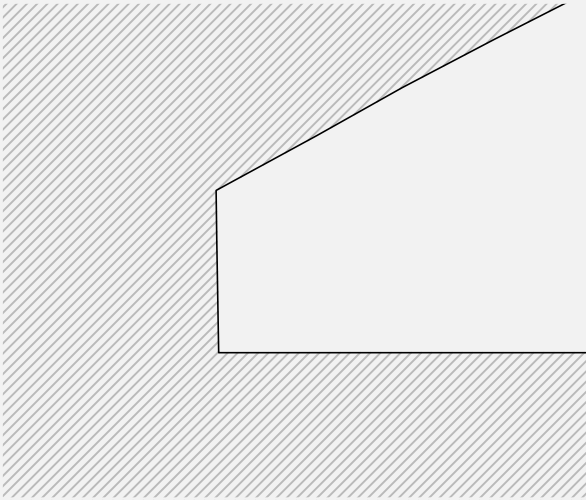
Άμβουργερ με σκεπαστή γέφυρα, όπου γινόταν η συσκευασία και ορισμένες διοικητικές υπηρεσίες.

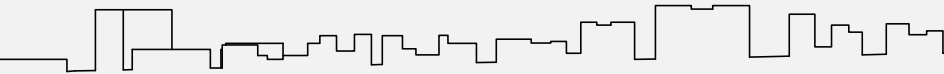
Οι κτηριακές μονάδες της αλευροβιομηχανίας, όπως και οι δύο γειτονικές αποθήκες του τριδύμου συγκροτήματος σταφίδαποθηκών, παραμένουν μέχρι και σήμερα χωρίς χρήση. Παρατηρεί κανείς πως το κτηριακό αυτό σύνολο βρίσκεται σε πλεονεκτική θέση, αφού είναι σε επαφή με το θαλάσσιο μέτωπο, ενώ στη βορινή πλευρά του επικοινωνεί με το οικόπεδο του παλιού σταθμού Αγίου Διονυσίου. Διαθέτει αρκετά μεγάλο προαύλιο χώρο, που προς το παρόν αποτελεί χώρο στάθμευσης των υπεραστικών λεωφορείων.

Ειδικότερα το εξάωροφο κτήριο, που φέρει και την επωνυμία της βιομηχανίας, έχει αποκατασταθεί στο παρελθόν αλλά η συνεχής απουσία χρήσης έχει επαναφέρει σημάδια φθοράς. Παρόλα αυτά αν ειδωθεί συνολικά, το συγκρότημα των μύλων και των αποθηκών χρήζουν αξιοποίησης. Η ένταξη τους σε ένα δίκτυο δημόσιων χώρων που σχετίζονται με τον πρώην λιμένα και το γραμμικό χώρο του παλιού σιδηροδρομικού σταθμού μπορεί να επαναπροσδιορίσει τη σχέση της πόλης με το νερό.

**Εργοστάσια Φανελοποιίας και Πλεκτικής Β. Γ. Μαραγκόπουλου
Άγιος Ανδρέας, Μαιζώνος – Κορίνθου – Σωσιπάτρου, 1927**

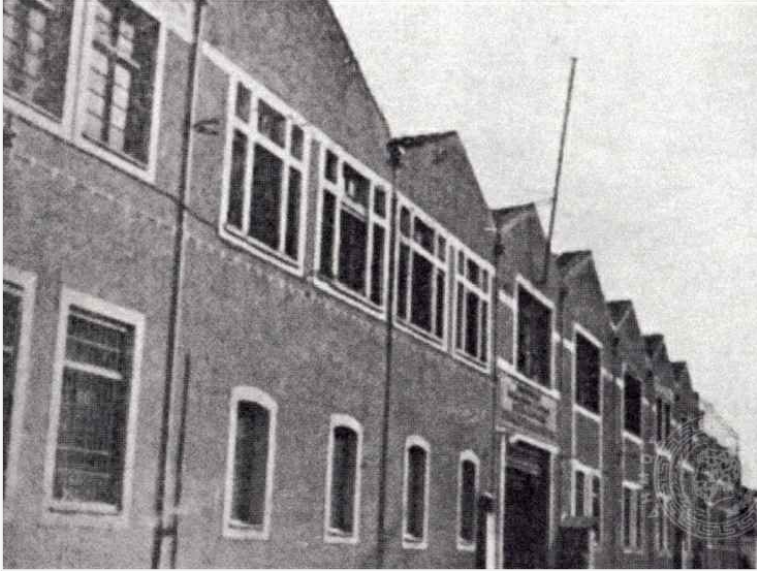
Το 1920 ο Β. Μαραγκόπουλος ξεκινά τις επιχειρηματικές του δραστηριότητες στην περιοχή της Πάτρας, ιδρύοντας το 1927 την Ανώνυμο Εταιρεία Εμποροβιομηχανικών Επιχειρήσεων Β. Μαραγκόπουλου και το εργοστάσιο φανελοποιίας και πλεκτικής μεταξύ των οδών Κορίνθου και Μαιζώνος. Ο Β. Μαραγκόπουλος ανέπτυξε πλούσια φιλανθρωπική δράση. Με τον θάνατο του ίδιου το 1944 έπαυσε η λειτουργία των εγκαταστάσεων στο κέντρο της πόλης και ξεκίνησε η τμηματική πώληση των κτηρίων. Η επιχείρηση εγκαταστάθηκε στην θέση Κόκκινος Μύλος στην Παραλία, ώσπου στα τέλη της δεκαετίας του 1970 εξαγοράζεται από την εταιρεία Σακαλίδης Ι. ΑΕ. Το γνωστό κτήριο στη συμβολή των οδών Αγ. Ανδρέου και Βότση ανήκε επίσης στην εταιρεία για τη στέγαση των γραφείων και του κεντρικού καταστήματος της από το 1935 και μετά.

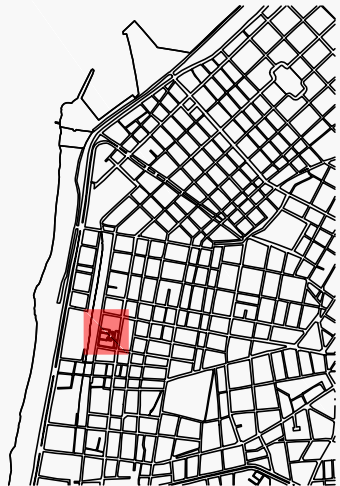
Όσον αφορά στην πρώτη βιομηχανική μονάδα της υφαντουργίας, εντοπίζεται στην περιοχή του Αγίου Ανδρέα στην νοτιοανατολική πλευρά του σταθμού Αγίου Ανδρέα του προαστιακού σιδηρόδρομου, καταλαμβάνοντας το μεγαλύτερο μέρος του οικοδομικού τετραγώνου μεταξύ των οδών Κορίνθου, Μαιζώνος και Σωσιπάτρου. Σε κοντινή απόσταση προς τα δυτικά βρίσκεται και ο χώρος όπου δραστηριοποιούνταν στο παρελθόν η βιομηχανική μονάδα Α της ΒΕΣΟ και ο οποίος εδώ και αρκετά χρόνια λειτουργεί ως χώρος ψυχαγωγίας και εμπορικών χρήσεων.

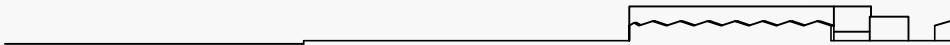
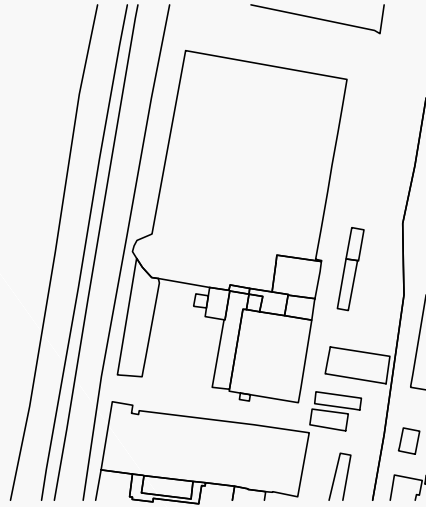
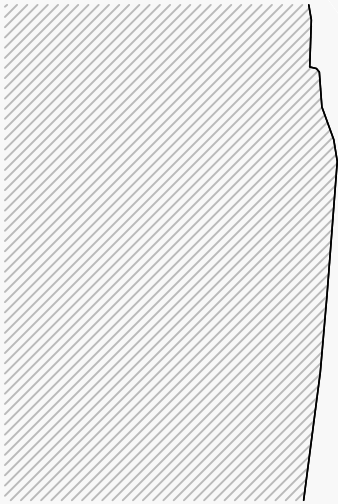
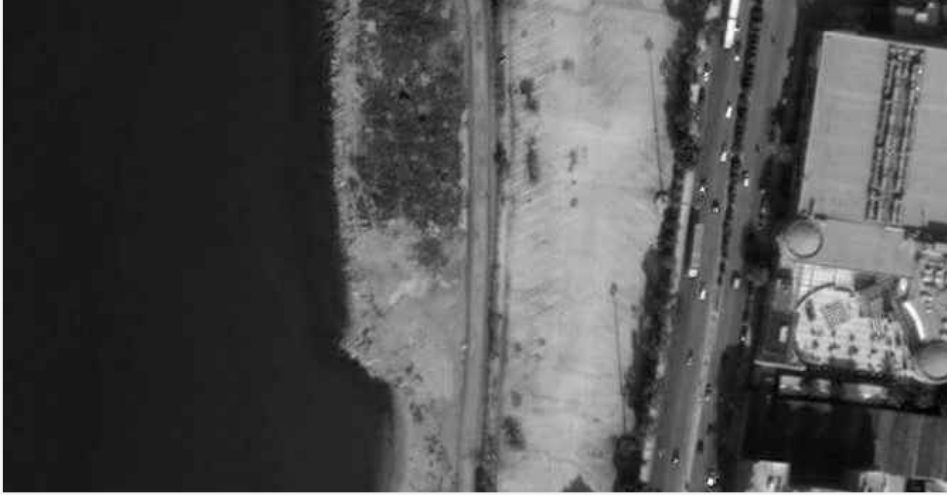
Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι κτηριακές εγκαταστάσεις της παλιάς μονάδας απαρτίζονται από δύο διακριτά κτήρια, τα οποία κατασκευάστηκαν σε διαφορετικές χρονικές φάσεις. Το πρώτο επί της οδού Μαιζώνος αποτελείται από ένα μακρόστενο κέλυφος με διαδοχικές δίριχτες στέγες. Το δεύτερο εφάπτεται στο πρώτο, σε επαφή με τις προαναφερθείσες οδούς και είναι μεταγενέστερης περιόδου κάτι που μαρτυράται από την κατασκευαστική του δομή, domino.

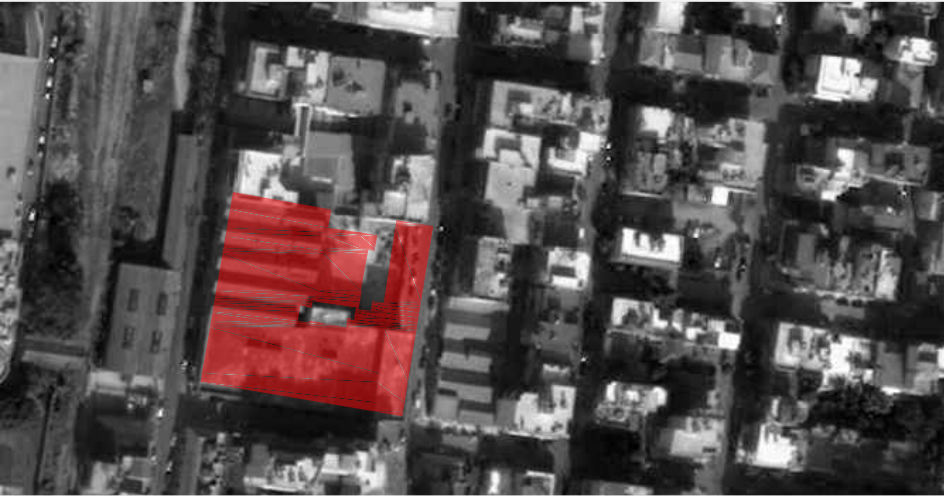
Οι εγκαταστάσεις της υφαντουργίας χρησιμοποιούνται μερικώς σήμερα. Το αρχικό έχει αποκατασταθεί και φιλοξενεί κάποιες χρήσεις στο ισόγειο ενώ το δεύτερο, όπου έχει αφαιρεθεί η τοιχοποιία και έχει ενισχυθεί ο φέρων οργανισμός του, παραμένει κενό. Ορισμένα τμήματα της μονάδας έχουν κατεδαφιστεί δημιουργώντας παραπλεύρως κάποιους κενούς χώρους.

Παρατηρώντας την περιοχή στην οποία χωροθετείται το παλιό εργοστάσιο Μαραγκόπουλου προκύπτουν ενδιαφέρουσες χωρικές σχέσεις με γειτονικά σημεία. Δυτικά της μονάδας βρίσκεται ο σταθμός προαστιακού του Αγίου Ανδρέα, περιφραγμένος και μερικώς ερημωμένος, διακόπτοντας την απ' ευθείας ένωση με τη θάλασσα. Μπροστά από αυτόν τον χώρο, βρίσκεται και ο πολυώροφος αναψυχής Veso Mare, στη θέση του πρώην εργοστασίου Α της εταιρίας ΒΕΣΟ. Αντιμετωπίζοντας τις περιοχές αυτές συνολικά, προκύπτουν δυνατότητες αξιοποίησης με σκοπό την αναβάθμιση της περιοχής και το άνοιγμα προς το νερό.

**Χαρτοποιία Ε.Γ. Λαδόπουλου ΕΓΛ
Κρύα Ιτεών, Ακτή Δυμαίων 48-50, 1927**

Η ΕΓΛ ιδρύθηκε στη συνοικία Κρύα Ιτεών της Πάτρας το 1927 από τον Ευάγγελο Λαδόπουλο και το εργοστάσιο τέθηκε σε πλήρη λειτουργία το 1931. Το 1964-65 δημιουργεί τη χαρτοποιία Θεσσαλονίκης ΜΕΛ και το 1968 εξαγοράζει τη Χαρτοποιία Αιγίου. Το 1972, με την μείωση της παραγωγής της, θέτει σε διαθεσιμότητα 180 εργαζόμενους και η πτώση της εταιρείας ξεκινά. Το 1991 ύστερα από σειρά δεκαετιών με λαμπρή λειτουργία η χαρτοποιία διακόπτει οριστικά τη λειτουργία της.

Το οικόπεδο του εργοστασίου έχει έκταση 48 στρέμματα με καλυμμένες επιφάνειες 36 στρεμμάτων. Παρακάτω αναφέρονται οι διαστάσεις των έξι συνολικά μηχανών της εταιρείας, οι οποίες δείχνουν τις απαιτήσεις χώρου.

1^η χαρτοποιητική μηχανή (FULLNERWERKE): 1,5 μ πλάτος και 50 μ μήκος.

2^η χαρτοποιητική μηχανή (YANKEE): για την παραγωγή λεπτών χαρτιών, 2,4 μ πλάτος και 40 μ μήκος.

3^η χαρτοποιητική μηχανή (ESCHER WYSS): για την παραγωγή χάρτου γραφής και τυπογραφικού, 3,2 μ πλάτος και 50 μ μήκος.

4^η χαρτοποιητική μηχανή (ESCHER WYSS): για την παραγωγή χαρτονιών, 2 μ πλάτος και 50 μ μήκος.

5^η χαρτοποιητική μηχανή (DORRIES/ YANKEE): για την παραγωγή χαρτιών υγείας, 3,15 μ πλάτος και 40 μ μήκος.

6^η χαρτοποιητική μηχανή (DORRIES): για την παραγωγή τυπογραφικού χάρτου και χάρτου σάκων, 3,3 μ πλάτος και 90 μ μήκος, πρόκειται για μία πολύ εντυπωσιακή μηχανή και η αίθουσα που τη φιλοξενεί είναι ακόμη πιο εντυπωσιακή.

Τα μεγέθη των μηχανών που αγοράστηκαν κατά καιρούς από τη χαρτοποιία, καθιστούν σαφές ότι τα τεχνικά χαρακτηριστικά μιας μονάδας επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τις αναλογίες και το μέγεθος των κτηρίων που την αποτελούν. Κατά συνέπεια, τα κελύφη που φιλοξένησαν τις λειτουργίες της βιομηχανίας ως επί το πλείστον είναι γραμμικά με μεγάλο μήκος και μικρότερο πλάτος.

Οι εγκαταστάσεις της χαρτοποιίας αναπτύχθηκαν σε διαφορετικές χρονικές φάσεις από τα πρώτα κεραμοσκεπή κτήρια έως και την τελευταία πτέρυγα σχήματος Γ που προστέθηκε στη βιομηχανία και βρίσκεται στην άλλη πλευρά των σιδηροδρομικών γραμμών.

Εξετάζοντας την περιοχή παρατηρείται μία ολική απαξίωση. Βιομηχανικά κελύφη υπό κατάρρευση, πλήρης εγκατάλειψη και λεηλασία του εξοπλισμού στο εσωτερικό τους, ενώ στον περιβάλλοντα χώρο συναντάται περίσσειμα οικοδομικών υλικών και κατά σημεία σωροί από άχρηστα αντικείμενα. Το παλαιό κτήριο της διοίκησης, έχοντας αποκατασταθεί μερικώς, στεγάζει δημοτικές υπηρεσίες και ορισμένες αποθήκες χρησιμοποιούνται από συνεργεία του Δήμου.

Ο χώρος περιλαμβάνει και το σύγχρονο μεταλλικό κτήριο που χρησιμοποιήθηκε ως χώρος γραφείων, εκθέσεων και αποθήκευσης, στα πλαίσια της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης (2006),

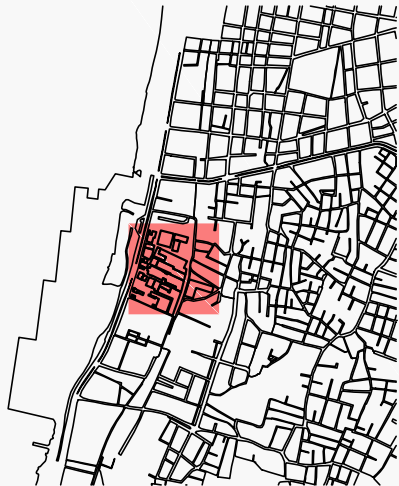
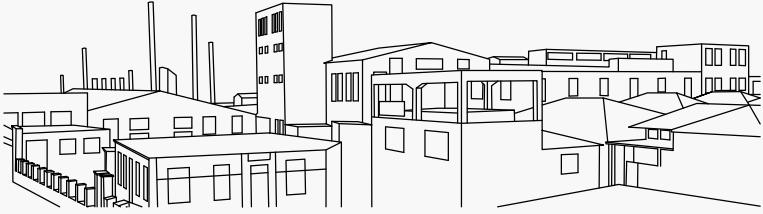
δημιουργώντας μία διττή, υβριδική κατάσταση. Ένα μέρος ανακαινισμένο φανερώνεται, σε αντίθεση με το υπόλοιπο, εγκαταλελειμμένο, συγκρότημα. Ο χώρος αυτός χωρίς να φέρει κάποια ουσιαστική λειτουργία σήμερα υφίσταται φθορές και χρήζει επανεξέτασης.

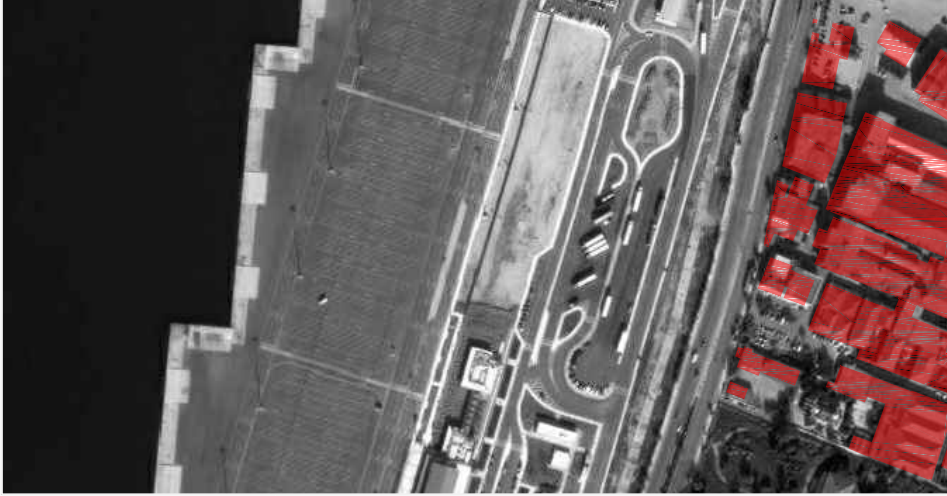
Σχετικά με την τοποθεσία, η περιοχή Λαδόπουλου βρίσκεται σε άμεση σχέση με το νέο Λιμένα της πόλης, ενώ σε κοντινές αποστάσεις χωροθετούνται πρώην μεγάλα βιομηχανικά συγκροτήματα, όπως τα Δημοτικά Σφαγεία, το εργοστάσιο ξυλείας ΑΒΕΞ και η Πειραϊκή – Πατραϊκή η οποία αναλύεται παρακάτω. Γίνεται κατανοητό πως ένα σύνολο χώρων που καταλαμβάνουν μεγάλες εκτάσεις του αστικού ιστού, παραμένοντας αδρανείς, προκαλούν ασυνέχεια στη δομή του, εμποδίζουν τις προσβάσεις προς το θαλάσσιο μέτωπο και ευνοούν συνθήκες παραβατικότητας και γενικότερης υποβάθμισης.

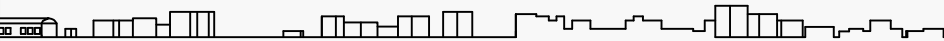

Εικόνα 8: Φωτογραφία από τη Χαρτοποιία Λαδόπουλου ΕΓΛ. Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο Καλαμώτη Ι. & Καρύδη Α.

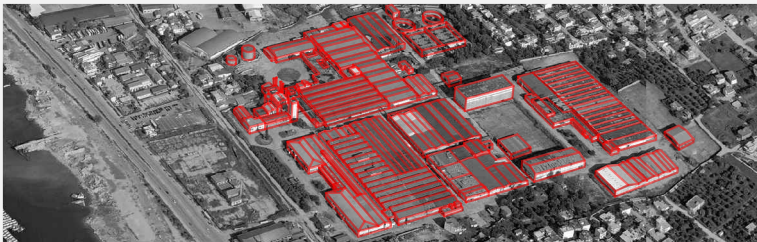

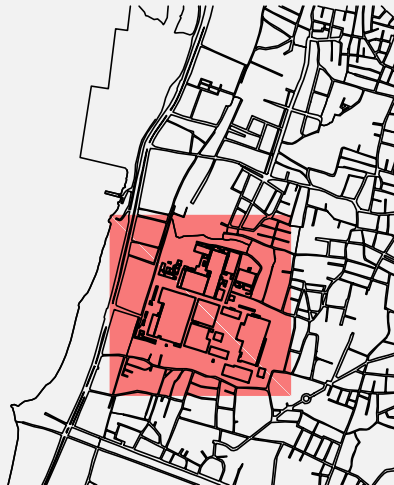
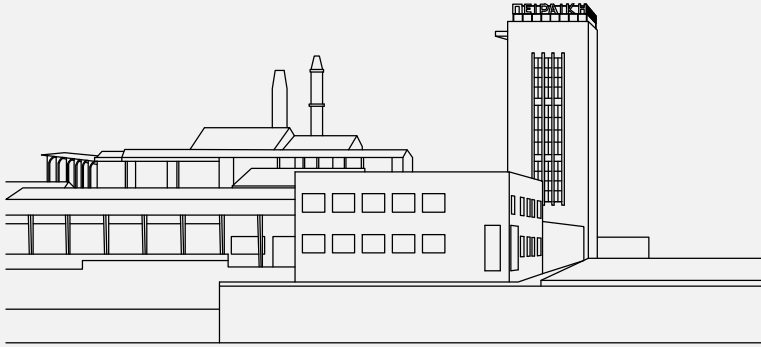
Πειραιϊκή Πατραϊκή ΑΕ
Κρύα Ιτεών, Ακτή Δυμαίων 85, 1932

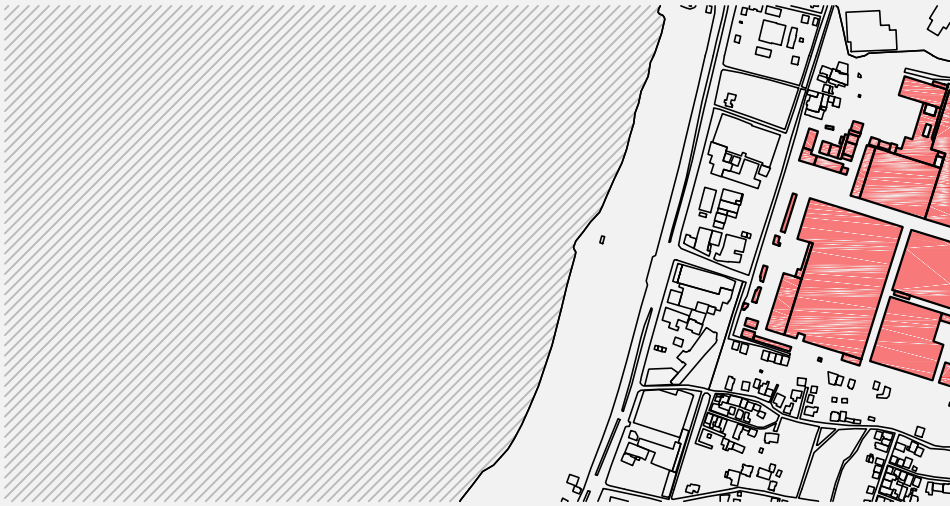
Το 1925 η Πατραϊκή Εμποροβιομηχανική Εταιρεία μετατρέπεται σε ανώνυμη εταιρεία, ενώ το 1926 το μετοχικό της κεφάλαιο αυξάνεται κατά 50%. Το 1919 ιδρύεται η Πειραιϊκή Εταιρεία Επιχειρήσεων. Τον Ιούλιο του 1932 υλοποιείται η συγχώνευση των δύο εταιρειών υπό την επωνυμία Πειραιϊκή – Πατραϊκή Βιομηχανία Βάμβακος ΑΕ. Η εταιρεία φτάνει τη δεκαετία του '80 να είναι ο μεγαλύτερος εργοδότης μετά το Ελληνικό Δημόσιο και κάνει ανοίγματα στο εξωτερικό, εξαγοράζοντας την εταιρεία Van Delden στο Ochtrup της Δυτικής Γερμανίας. Η εταιρεία, ήδη από το 1992, υπολειτουργεί και η δραστηριότητά της στις εγκαταστάσεις της Πάτρας σταματά τον Οκτώβριο του 1992. Σήμερα, το συγκρότημα αποτελεί ιδιοκτησία του Οργανισμού Λιμένος Πατρών.

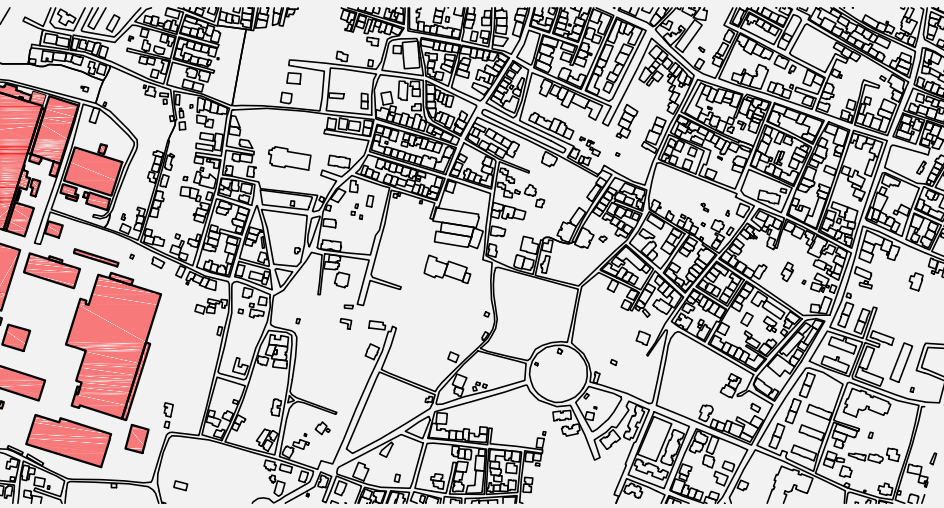
Το συγκρότημα καταλαμβάνει έκταση 207,5 στρέμματα, με δομημένη επιφάνεια 99 στρεμμάτων. Αποτελεί την μεγαλύτερη σε έκταση βιομηχανική περιοχή της Πάτρας και σε αυτή εντάσσεται μεγάλος αριθμός κτηρίων, που έχουν κατασκευαστεί σε διαφορετικές χρονικές φάσεις. Περιλαμβάνει, επιμήκη κτήρια με δίριχτες στέγες και άλλα πριονωτής μορφής, αποθήκες και μικρότερα κτήρια που στέγαζαν γραφεία της διοίκησης καθώς και τον χαρακτηριστικό πύργο που φέρει το όνομα της βιομηχανίας. Οι εγκαταστάσεις, που επικοινωνούν μεταξύ τους με ένα τοπικό δίκτυο δρόμων, συνθέτουν στο σύνολό τους μια αυτοτελή βιομηχανική περιοχή.

Η Πειραιϊκή – Πατραϊκή συνορεύει με το πρώην εργοστάσιο Β της βιομηχανίας ΒΕΣΟ, με τη μονάδα οινοπνευματοποιίας Σπηλιόπουλου και με το οινοποιείο της Ένωσης Γεωργικών Συνεταιρισμών. Η μεγάλης έκτασης βιομηχανική μονάδα, επικοινωνεί με την νότια έξοδο του νέου Λιμένα και σχετίζεται με τον ποταμό Γλαύκο, μέρος του οποίου έχει μετατραπεί σε οδική σύνδεση με την περιμετρική οδό της πόλης, καθιστώντας την ευρύτερη περιοχή κομβικό σημείο.

Οι πρώην αυτές βιομηχανικές εκτάσεις καταλαμβάνουν σημαντικό ποσοστό των εγκαταλειμμένων βιομηχανικών περιοχών, δημιουργώντας ένα αδρανές τοπίο. Η ένταξη τους σε ένα συνολικό σχέδιο, δημιουργεί προϋποθέσεις επανάκτησής τους από τον αστικό χώρο. Δύο είναι οι βασικές κατευθύνσεις των επεμβάσεων διεθνώς η κατεδάφιση και η επανάχρηση, καθώς και ο συνδυασμός τους.

Η πρώτη κατεύθυνση αφορά στην κατεδάφιση κτηρίου ή κτηρίων, οικοδομικών τετραγώνων ή ακόμη και ευρύτερων περιοχών, και η αντικατάστασή τους από άλλα κτήρια ή σύνολα, που σχεδόν πάντοτε διαφέρουν ριζικά, και στη σύλληψη αλλά και στην υλοποίησή τους, από την προϋφιστάμενη κατάσταση, η οποία δεν λαμβάνεται σχεδόν καθόλου υπόψη. Στην κατεδάφιση κυρίως στηρίχθηκαν οι επεμβάσεις αστικής ανανέωσης.⁴⁵

Δεύτερη πρακτική είναι η επανάχρηση κτηρίων και συνόλων σε συνδυασμό με την ανάπλαση του υφιστάμενου ιστού, διαμέσου «σημειακών» παρεμβάσεων. Σε αυτές μπορούν να στηριχθούν οι επεμβάσεις αποκατάστασης/ ανακαίνισης σήμερα, οι οποίες έρχονται σε αντιδιαστολή με τις επεμβάσεις της κατεδάφισης, που προκάλεσαν τις περισσότερες φορές διακοπή στη συνέχεια του αστικού ιστού.⁴⁶

⁴⁵ Καραμάνου Ζ., 1997, Αποκατάσταση Επανάχρηση Κτηρίων και Συνόλων, Αναβάθμιση Προβληματικών Οικιστικών Περιοχών, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Γιαχούδη, σελ. 31.

⁴⁶ Καραμάνου Ζ., 1997, Αποκατάσταση Επανάχρηση Κτηρίων και Συνόλων, Αναβάθμιση Προβληματικών Οικιστικών Περιοχών, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Γιαχούδη, σελ. 31.

Στο νέο τοπίο, μετά από την εφαρμογή όποιων από τις παραπάνω κατευθύνσεις, είναι πολύ σημαντικό να επιλεγθούν οι κατάλληλες δραστηριότητες και χρήσεις που θα αναδείξουν την πρόταση στο σύνολό της, συσχετίζοντας την περιοχή με τον υπόλοιπο αστικό χώρο.

Ορισμένες δραστηριότητες σχετίζονται με πολιτιστικές, καλλιτεχνικές δράσεις (πολιτιστικά κέντρα, μουσειακοί χώροι, βιβλιοθήκες, γκαλερί, θεατρικοί και συναυλιακοί χώροι, κ.λπ.), δραστηριότητες εκπαιδευτικού και συνεδριακού χαρακτήρα (πανεπιστημιακοί χώροι, εκπαιδευτικοί οργανισμοί, ινστιτούτα, συνεδριακά κέντρα, κλπ), επιχειρηματικές δραστηριότητες στον χώρο του εμπορίου και της μεταποίησης, της παραγωγής προϊόντων και των υπηρεσιών, επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών καινοτόμου χαρακτήρα (ερευνητικά κέντρα, κέντρα ανάπτυξης νέων τεχνολογιών, κ.λπ.), επιχειρήσεις τουριστικού χαρακτήρα (ναυτιλιακές εταιρείες, ξενοδοχειακοί χώροι, κ.λπ.), χώρους ψυχαγωγίας, ακόμη και συγκροτήματα κατοικιών.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Κάθε εποχή λοιπόν χαρακτηρίζεται από ορισμένες κατηγορίες κτηρίων-μνημείων που διαμορφώνονται για να εξυπηρετούν ανάγκες ή/και να προβάλλουν ιδέες. Τα βιομηχανικά κτήρια αποτελούν μία ιδιαίτερα σημαντική κατηγορία κατασκευών που χαρακτηρίζουν μία εποχή και αποτελούν πια αντικείμενο μελέτης ιδιαίτερου επιστημονικού κλάδου, της βιομηχανικής αρχαιολογίας.⁴⁷

Πολλά από τα βιομηχανικά κτήρια έχουν κηρυχθεί διατηρητέα κυρίως ως προς τις όψεις και όχι ως προς τις χρήσεις τους και μπορούν να δώσουν λύσεις πρωτότυπες, στις οποίες το παρελθόν και το παρόν ανασυντίθενται κατά τον πιο αρμονικό τρόπο.

Οι ιστορικές βιομηχανικές ζώνες πολλών σημαντικών βιομηχανικών ευρωπαϊκών πόλεων, έχουν μετατραπεί σε σημαντικούς πρωτοποριακούς πυρήνες.

Οι παλαιές βιομηχανικές μονάδες πρέπει να αποτελέσουν ξανά παράγοντες ανάπτυξης και αναζωογόνησης σύμφωνα με τις ανάγκες και τις συνθήκες που έχουν αναπτυχθεί στις σύγχρονες κοινωνίες. Η πρακτική της κατεδάφισης και αντικατάστασής τους από νέα κτήρια συχνά μεγαλύτερου μεγέθους και κάλυψης, μπορεί να επιβαρύνει πολεοδομικά τις σύγχρονες πόλεις με την υπερδόμηση.⁴⁸

⁴⁷ Ζήβας Δ. Α., 1997, Τα μνημεία και η πόλη: 13 κείμενα για την προστασία και τη λειτουργική επανένταξη των μνημείων στον ιστό της πόλης, Αθήνα, Εκδόσεις Libro.

⁴⁸ Σχόλιο του Παπαευθυμίου Ξ.Α., 2007, Βιομηχανικά Κτίρια της Δυτικής Ελλάδας: Αρχιτεκτονική, Φυσιογνωμία, Δυνατότητες Αξιοποίησης, Πάτρα, ΚΕΤΑ – ΔΕ, Το Δόντι.

Το ζητούμενο επομένως είναι αυτοί οι παλαιοί βιομηχανικοί χώροι, που συνιστούν την “αμήχανη πόλη”, να αποτελέσουν νησίδες ανάσας στα πυκνοδομημένα αστικά κέντρα και σε υποβαθμισμένες συνοικίες με τη διατήρηση των κτηριακών υποδομών και των ελεύθερων χώρων που τις περιβάλλουν, στεγάζοντας χρήσεις και δραστηριότητες που εξυπηρετούν σύγχρονες ανάγκες και τομείς της ζωής.

Ο δημόσιος χώρος, στριμωγμένος στο αστικό τοπίο έχει τη δυνατότητα να ανακαταλάβει ερειπωμένα βιομηχανικά συγκροτήματα, ενισχύοντας τη δομή του αστικού ιστού. Η μετατροπή των αδρανών τοπίων της αμήχανης πόλης σε ενεργά κύτταρα του αστικού ιστού, συνιστά ένα πολυδιάστατο αστικού περιεχομένου ζήτημα.

ΠΗΓΕΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

BANHAM R., 1960, THEORY AND DESIGN IN THE FIRST MACHINE AGE, ARCHITECTURAL PRESS.

BECHER H., BECHER B., DUVE DE T., 1999, BASIC FORMS (MASTERS OF CAMERA), ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ, ΤΕ ΝΕΥΕΣ.

BERDINI P., 1996, WALTER GROPIUS, ΒΑΡΚΕΛΩΝΗ, GG (GUSTAVO GILI, SA).

CALVINO I., 1989, ΟΙ ΑΟΡΑΤΕΣ ΠΟΛΕΙΣ, ΑΘΗΝΑ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΟΔΥΣΣΕΑΣ.

HARVEY D., 1973, SOCIAL JUSTICE AND THE CITY, ΛΟΝΔΙΝΟ, EDWARD ARNOLD.

HARVEY D., 1990, THE CONDITION OF POSTMODERNITY, ΟΞΦΟΡΔΗ, BASIL BLACKWELL.

JOHNSTON P., 2005, ARCHITECTURE IS NOT MADE WITH THE BRAIN: THE LABOUR OF ALISON AND PETER SMITHSON, ΛΟΝΔΙΝΟ, ARCHITECTURAL ASSOCIATION.

JOHNSTON R., GREGORY D., PRATT G., WATTS M., 2000, THE DICTIONARY OF HUMAN GEOGRAPHY, ΟΞΦΟΡΔΗ, BLACKWELL PUBLISHERS.

KOOLHAAS R., MAU B., SIGLER J., WERLEMANN H., 1995, S, M, L, XL: OFFICE FOR METROPOLITAN ARCHITECTURE, ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ, BENEDIKT TASCHEN VERLAG.

LE GATES R., STOUT F., 1996, THE CITY READER, ΛΟΝΔΙΝΟ, ROUTLEDGE.

LIGTELIJN V., 1999, ALDO VAN EYCK WORKS, ΒΑΣΙΛΕΙΑ, BIRKHÄUSER.

MARCO V., 1997, ALISON + PETER SMITHSON, ΒΑΡΚΕΛΩΝΗ, GG (GUSTAVO GILI SA).

OSWALT P., RIENIETS T., 2006, ATLAS OF SHRINKING CITIES, ΒΕΡΟΛΙΝΟ, HATJE CANTZ.

SMITHSON ALISON, 1968, TEAM 10 PRIMER, ΚΕΪΜΠΡΙΤΖ, THE MIT PRESS.

SPON E. & FN, 1999, TOWARDS AN URBAN RENAISSANCE, ΛΟΝΔΙΝΟ, URBAN TSAK FORCE.

VAN UFFELEN C., 2009, FACTORY DESIGN, ΒΕΡΟΛΙΝΟ, BRAUN.

ΑΛΕΞΙΟΥ Μ. & ΕΜΜΑΝΟΥΛΟΠΟΥΛΟΥ Ε., 2004, ΤΟ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΤΗΣ ΧΑΡΤΟΠΟΙΙΑΣ ΑΙΓΙΟΥ, ΑΘΗΝΑ, ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΟΜΙΛΟΥ ΠΕΙΡΑΙΩΣ.

ΑΝΑΣΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ Γ. Α., 1947, ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ 1840-1940 ΤΟΜΟΙ: Α΄ & Γ΄, ΑΘΗΝΑ, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ Α.Ε..

ΑΡΓΥΡΟΥ Σ., 2010, Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΒΙΟΤΕΧΝΙΑΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΚΕΡΚΥΡΑ, ΚΕΡΚΥΡΑ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΠΟΣΤΡΟΦΟΣ.

ΒΑΡΔΑ ΧΡ., 1997, ΑΡΧΕΙΟ ΑΜΒΟΥΡΓΕΡ –ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΥ, ΑΘΗΝΑ, ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ (ΕΛΙΑ).

ΕΝΩΣΙΣ ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΩΝ, 1936, Η ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΥΠΟ ΤΗΝ ΔΙΕΥΘΥΝΟΜΕΝΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1932-1933-1934-1935, ΑΘΗΝΑ, ΕΚΔΟΣΙΣ ΣΥΝΟΔΙΝΟΥ ΚΑΙ ΚΑΒΑΛΙΕΡΑΤΟΥ.

ΑΜΗΧΑΝΗ ΠΟΛΗ

ΚΑΪΚΑ Γ.- ΜΑΝΤΑΝΙΚΑ, 1998, ΠΑΤΡΑ 1870-1900: Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ ΤΗΣ ΠΑΤΡΑΣ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΜΠΕΛ-ΕΠΟΚ, ΠΑΤΡΑ, ΑΧΑΪΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ.

ΚΑΡΑΜΑΝΟΥ Ζ., 1997, ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΕΠΑΝΑΧΡΗΣΗ ΚΤΗΡΙΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΟΛΩΝ, ΑΝΑΒΑΘΜΙΣΗ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΩΝ ΟΙΚΙΣΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΙΑΧΟΥΔΗ.

ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΗ-ΑΔΑΜΗ Μ., ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ - ΚΡΙΣΤΕΝΣΕΝ Α., 1997, ERNST ZILLER: ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ: ΠΕΡΙΚΟΠΑΙ - ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΥΠΟ κ. Ι.ΤΣΙΛΛΕΡ - ΔΗΜΑ/Μ.ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΗ- ΑΔΑΜΗ, Α. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ-ΚΡΙΣΤΕΝΣΕΝ, ΑΘΗΝΑ, LIBRO.

ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΗ-ΑΔΑΜΗ Μ., ΠΟΛΙΤΗΣ Μ., ΣΑΛΤΑΠΗΔΑΣ Χ., ΠΑΠΑΣ Σ., 1996, ΣΤΑΜΑΤΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ: ΟΠΡΩΤΟΣ ΕΛΛΗΝΑΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΟΣ: ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΟΥ, ΑΘΗΝΑ, ΤΕΧΝΙΚΟ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟ ΕΛΛΑΔΑΣ, ΤΜΗΜΑ ΚΕΡΚΥΡΑΣ.

ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ Γ.Π., 2000, ΠΟΛΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ: ΚΑΝΔΥΛΗΣ, JOSIC, WOODS, ΑΘΗΝΑ, ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ.

ΜΑΝΣΟΛΑΣ Α., 1867, ΠΟΛΙΤΕΙΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΙ ΠΕΡΙ ΕΛΛΑΔΟΣ, ΑΘΗΝΑ, ΕΘΝΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ.

ΜΑΡΑΣΛΗΣ Α., 1978, ΠΑΤΡΑ 1900, ΠΑΤΡΑ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΛΙΒΑΝΗ.

ΜΑΤΣΟΥΚΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Κ., 1989, ΠΑΤΡΑ ΟΔΗΓΟΣ, ΠΑΤΡΑ.

ΜΙΤΖΑΛΗΣ Ν. Β., 2007, Η ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΑΤΡΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΜΕΤΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΟΝ ΑΣΤΙΚΟ ΙΣΤΟ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ, ΠΑΤΡΑ, ΠΕΡΙ ΤΕΧΝΩΝ.

ΜΟΛΟΧΑΣ Ν., 1998, ΟΙ ΠΛΑΤΕΙΕΣ ΤΗΣ ΠΑΤΡΑΣ, ΑΘΗΝΑ, ΣΥΛΛΟΓΕΣ ΑΡΓΥΡΗΣ ΓΟΥΡΝΑΣ.

ΜΟΥΛΙΑΣ Α. Χ., 2000, ΤΟ ΛΙΜΑΝΙ ΤΗΣ ΣΤΑΦΙΔΑΣ: ΠΑΤΡΑ 1828-1900. ΕΜΠΟΡΙΟ, ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ, ΤΡΑΠΕΖΕΣ, ΑΣΦΑΛΕΙΕΣ, ΠΑΤΡΑ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΕΧΝΩΝ.

ΜΠΑΚΟΥΝΑΚΗΣ Ν., 1995, ΠΑΤΡΑ 1828-1860: ΜΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ ΣΤΟΝ 19 ΑΙΩΝΑ (2 ΕΚΔΟΣΗ), ΑΘΗΝΑ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ.

ΜΩΥΣΙΔΗΣ Α. & ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ Σ., 2010, Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 20 ΑΙΩΝΑ, ΑΘΗΝΑ, ΤΟΠΟΣ.

ΠΑΠΑΔΑΤΟΥ - ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ Χ., 1991, ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΠΟΛΕΩΣ ΤΩΝ ΠΑΤΡΩΝ: 1829-1989, ΠΑΤΡΑ, ΑΧΑΪΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ.

ΠΑΠΑΕΥΘΥΜΙΟΥ Ξ.Α., 2007, ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΚΤΙΡΙΑ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ: ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ, ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ, ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ, ΚΕΤΑ – ΔΕ, ΠΑΤΡΑ, ΤΟ ΔΟΝΤΙ.

ΠΕΠΟΝΗΣ Γ., 1997, ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΚΤΙΡΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΑΔΑ (CONTEMPORARY INDUSTRIAL BUILDINGS IN GREECE), ΑΘΗΝΑ, ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ (HELLENIC INSTITUTE OF ARCHITECTURE).

ΠΕΤΡΙΔΟΥ Β., ΠΑΓΚΑΛΟΣ Π., ΚΥΡΚΙΤΣΟΥ Ν., 2012, ΕΡΓΑΖΟΜΑΙ ΑΡΑ ΚΑΤΟΙΚΩ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΩΝ ΤΩΝ ΜΕΤΑΛΛΕΙΩΝ ΜΠΑΡΛΟΥ ΣΤΟ ΔΙΣΤΟΜΟ ΒΟΙΩΤΙΑΣ ΤΩΝ Δ. & Σ. ΑΝΤΩΝΑΚΑΚΗ, ΠΑΤΡΑ, ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΤΡΩΝ, ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ.

ΣΑΡΑΦΟΠΟΥΛΟΣ Ν.Β., 2008, ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΛΕΥΚΩΜΑ ΑΧΑΪΚΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ: 1825-1975, ΠΑΤΡΑ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΠΑΡΚΟ ΠΑΤΡΩΝ.

ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ Λ., 1993, ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΛΙΜΑΝΙ ΤΩΝ ΠΑΤΡΩΝ ΠΡΙΝ ΤΟ '60, ΠΑΤΡΑ, ΑΧΑΪΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ.

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ Κ. Ν., 1995, ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ ΠΑΤΡΩΝ, ΠΑΤΡΑ, ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΠΕΤΡΟΥ ΧΡ.ΚΟΥΛΗ.

ΑΜΗΧΑΝΗ ΠΟΛΗ

ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ Κ., 1977, ΕΞΑΡΤΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ: Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΜΗΧΑΝΙΣΜΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, 1930-1922, ΑΘΗΝΑ, ΘΕΜΕΛΙΟ.

ΧΑΡΙΤΑΚΗΣ Γ., 1927, Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ: ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ- ΜΕΤΑΛΛΕΙΑ – ΕΡΓΑΣΙΑ, ΑΘΗΝΑ, ΕΣΤΙΑ.

ΧΑΤΖΗΩΑΝΝΟΥ Ι., 1926, ΤΟ ΛΕΥΚΩΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ, ΑΘΗΝΑ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΧΑΤΖΗΩΑΝΝΟΥ.

ΧΟΥΛΙΑΡΑΚΗΣ Μ. ΜΑΚΡΗ Ε., ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΥ Ε., ΓΚΕΒΕΤΣΗ Μ., ΑΓΙΟΠΕΤΡΙΤΗ Α., 1972, ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ 1821-1971, ΑΘΗΝΑ, ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ.

**ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ - ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΑΡΘΡΑ - ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΑ
ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ**

BENNETT S. & BUTLER J., 2000, MALCOM MILES: VISTAS OF THE POST INDUSTRIAL CITY, ADVANCES IN ART & URBAN FUTURES.

DELL'UMBRIA A., 2012, THE RUINS OF MARSEILLE, ΛΟΝΔΙΝΟ, NEW LEFT REVIEW, 75: ΜΑΪΟΣ – ΙΟΥΝΙΟΣ.

HALL P., 1997, MODELLING THE POST-INDUSTRIAL CITY, FUTURES, 29.

KALTENBACH F., 1991, INDUSTRIAL BUILDING-INDUSTRIAL CULTURE, DETAIL, 25.

LEWIS C., 2009, URBAN REGENERATION IN EAST MANCHESTER: A PROCESS OF GENTRIFICATION, CRESC, WORKING PAPER SERIES 77.

PARDALI A. & STATHOPOULOU C., 2002, PORT COMPETITION: THE CASE OF GREEK PORT INDUSTRY, ΠΕΙΡΑΙΑΣ, ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ.

SAVITCH H.V., 1987, POST-INDUSTRIAL PLANNING IN NEW YORK, PARIS, AND LONDON, ΠΡΙΝΣΤΟΝ, JAPA, 53.

SAVITCH H.V., ISKANDAR D., KAYE-ESSIEN C., 2014, MARSEILLE: FRANCE'S GREAT PORT CITY COMES BACK FROM THE BRINK, LOUISVILLE, UNIVERISTY OF LOUISVILLE.

ΑΜΗΧΑΝΗ ΠΟΛΗ

ΑΓΡΙΑΝΤΩΝΗ Χ., ΣΙΦΝΑΙΟΥ Ε., 1998, ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ "LEONARDO 1995", "ΑΡΧΕΙΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ: ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ", ΤΕΤΡΑΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 21, ΑΘΗΝΑ, ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ, ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ.

ΑΣΠΡΟΓΕΡΑΚΑΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Χ. & ΣΕΡΡΑΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Α., 2011, ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΗ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ. Η ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΤΟΥ ΑΜΒΟΥΡΓΟΥ: ΑΠΟ ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ 1950 ΣΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΣΤΟΝ 21^Ο ΑΙΩΝΑ, ΒΟΛΟΣ, ΑΕΙΧΩΡΟΣ 16.

ΚΟΛΙΓΙΑΝΝΗ Α., ΠΑΠΑΣΤΑΜΑΤΑΚΗ Ε., 2008, ΤΟ ΓΛΥΠΤΟ ΣΤΗΝ ΠΛΑΤΕΙΑ: ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΠΛΑΤΕΙΩΝ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ, ΑΘΗΝΑ, ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΕΜΠ, ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

ΚΥΠΡΙΑΝΙΔΟΥ Α. & ΜΑΘΙΟΥ Σ., 1997, ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ: ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΕΣ ΤΗΣ ΑΧΑΪΑΣ 1920-1950, ΠΑΤΡΑ, ΤΕΙ ΠΑΤΡΑΣ ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ.

ΜΗΛΙΟΣ Γ., 2010, Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 20 ΑΙΩΝΑ, ΑΘΗΝΑ, ΤΟΠΟΣ.

ΜΠΕΛΑΒΙΛΑΣ Ν., 2010, Η ΑΝΑΚΤΗΣΗ ΤΩΝ BROWN FIELDS, ΑΘΗΝΑ, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ, ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ, ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΚΑΤΑΕΥΘΥΝΣΗ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ – ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΠΟΥΛΟΥ ΜΑΡΘΑ, 2011, ΑΠΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΑΘΗΝΑ, ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ, ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΕΜΠ, ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ – ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ.

ΠΑΠΠΑΣ Β., 2010, ΠΑΤΡΑ: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ & Η ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ, ΠΑΤΡΑ, ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ,

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟΥ & ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ, ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ, ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ, ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΠΑΤΡΩΝ.

ΠΕΠΟΝΗΣ Γ., 1984, ΚΤΙΡΙΑΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ ΧΩΡΟΥ, ΑΘΗΝΑ, ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΘΕΜΑΤΑ, 21.

ΠΕΠΟΝΗΣ Γ., 1991, ΤΟ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ ΣΤΗΝ ΚΑΡΔΙΑ ΚΑΙ ΣΤΟ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ, ΑΘΗΝΑ, ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ 25.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

ΕΠΙΣΗΜΟΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΣ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ, ΕΡΑ, <http://www.epa.gov/>.

ΕΠΙΣΗΜΟΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΡΧΗΣ, ΕΛ.ΣΤΑΤ, <http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE>

ΕΠΙΣΗΜΟΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΣ ΜΑΣΣΑΛΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ 2013, www.mp2013.fr.

ΕΠΙΣΗΜΟΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΩΝ ΤΟΥ HONG KONG: <http://www.industryhk.org/>

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΛΙΑ ΠΑΤΡΑ, www.paliapatra.gr

ΙΣΤΟΛΟΓΙΟ Ε.Γ. ΛΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, <http://egladopoulos.blogspot.gr/>

ΑΜΗΧΑΝΗ ΠΟΛΗ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α'

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ
ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

ΑΡΙΘ. 5.

1857.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ, 9 Φεβρουαρίου.

ΣΥΝΟΨΙΣ ΤΩΝ ΕΜΠΕΡΙΣΧΟΜΕΝΩΝ.

Διάταγμα περί συστάσεως δωδεκαμελούς επιτροπῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα «ἐπιτροπὴ ἐπὶ τῆς ἐμφυχώσεως τῆς ἔθνικῆς βιομηχανίας». — Ἄ πλοιοῖσις ἐπὶ τῆς πρὸς τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων θαλάσσης. — Α. Μ. τοῦ Βασιλέως τῆς Βασιλείας.

ΔΙΑΤΑΓΜΑ

Περί συστάσεως δωδεκαμελούς επιτροπῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα «ἐπιτροπὴ ἐπὶ τῆς ἐμφυχώσεως τῆς ἔθνικῆς βιομηχανίας».

Ο Θ Ω Ν

Ε Λ Ε Ω Θ Ε Ο Υ

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Ἐπιθυμούντες νὰ ἐνισχύσωμεν εἰς τὸ ἡμέτερον Βασίλειον τὴν γεωργίαν καὶ τὴν βιομηχανίαν, νὰ συντελίσωμεν εἰς τὴν τελεοποίησιν καὶ ποικιλίαν τῶν ἐμποτίων προϊόντων, εἰς τὴν αὐξήσιν τοῦ ἔθνικου πλούτου τῆς Ἑλλάδος,

Ἀκούσαντες τὴν γνώμη τῆς ἐπὶ τῶν ἑσωτερικῶν Γραμματείας, ἀποφασίζομεν ὡς ἑξῆς.

1) Συστίζεται ἐπιτροπὴ συγκειμένη ἀπὸ δώδεκα μέλη ὑπὸ τὸ ὄνομα «ἐπιτροπὴ ἐπὶ τῆς ἐμφυχώσεως τῆς ἔθνικῆς βιομηχανίας».

2) Τὰ μέλη αὐτὰ θέλουσι διορισθῆναι παρ' ἡμῶν δι' ἰδιαιτέρου διατάγματος καὶ ληφθῆναι ἀπὸ ὑπαλλήλους τῆς Κυβερνήσεως, ἀπὸ τὰ μέλη τῆς φυσικοῖστορικῆς ἐται-

ρείας, καὶ ἀπὸ ἰδιώτας, ἔχοντας τὰς ἀπαιτούμενας διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον γνώσεις. Ἔνεον, οἵτινες ἐγγιναν ἐγκάτοικοι τῆς Ἑλλάδος, δὲν ἀποκλείονται.

3) Ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν ἐμπορεῖ ἀκολουθῆσαι καὶ ν' αὐξήσῃ, ἀλλὰ τοῦτο θέλει γίνεσθαι, ἀφοῦ πρῶτον τὰ πρωτοδιορισθέντα μέλη ἐγκρίνουσι ἀξία τὰ προστεθησόμενα καὶ προτείνουσι εἰς ἡμᾶς τὴν ἀποδοχὴν των, ἥτις χρῆζει πάντοτε τῆς ἐγκρίσεώς μας.

4) Ἡ ἐπιτροπὴ θέλει ἔχει ἓνα πρόεδρον, ἓνα ἀντιπρόεδρον, ἓνα γραμματεῖα καὶ ἓνα ταμία, διοριζομένους κατ' ἔτος παρ' ἡμῶν, καὶ λαμβανομένους ἀπὸ τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς, ἥτις θέλει προτείνουσι εἰς ἡμᾶς ὑποψηφίους.

Ἡ ἐπιτροπὴ ἀποφασίζει κατὰ πλειοψηφίαν. Ἡ ψῆφος τοῦ προέδρου ὑπεριγγίζει, διχοψφίας οὐσης.

5) Αἱ θέσεις αὐταὶ εἶναι τιμητικαί, καὶ οὐδὲν τῶν μελῶν λαμβάνει μισθόν.

6) Ἡ ἐπιτροπὴ, συναρχομένη ἀπᾶς τῆς ἑβδομάδος εἰς ἑκτὴν ἡμέραν, συσκέπεται περὶ τῶν μεταπρατίστων μέσων, διὰ τῶν ὁποίων δύναται ν' ἀναπτυχθῇ

ή γεωργία και ή βιομηχανία εις την Ελλάδα, να ποικιλωθούν, αυξήσουν και βελτιωθούν όλα εν γένει τὰ προϊόντα τού τύπου.

Και περί των εισαγθησομένων εις τὰς δημοσίου φουλακὰς κλάδων τῆς βιομηχανίας γνωμοδοτεῖ, ὁσάκι προσκληθῆ.

7) Ἡ ἐπιτροπὴ θέλει προσδιορίσει ἐν ὀνόματι Μας βραβεῖα εἰς τοὺς διαπρέποντας καὶ ἀ τοὺς διαφόρους κλάδους τῆς βιομηχανίας, τοὺς κατορθόνοντας τὴν βελτίωσιν τῶν ἐπιτοπιῶν προϊόντων, καὶ ἀνευρίσκοντας νέας πηγὰς τῆς εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ἐξοδεύσεως αὐτῶν, τοὺς εἰσαγόντας νέα εργαλεῖα, φυτὰ, καὶ ζῶα χρήσιμα εἰς τὸν τόπον, τοὺς ἐπιχειρηζομένους τὴν σύστασιν νέων κλάδων βιομηχανίας, βλλόντας εἰς ἐνέργειαν ἀξιολόγους μηχανάς, συστάινοντας ὀφελίμη ἔργασια καὶ χειροτεχνία, ἀποζηραινόντας λίμνας, κατασκευάζοντας νέας γεωτονικὰς ὁδοὺς μὲ ἰδιωτικὰ ἐξῆδα κτλ.

8) Τὰ βραβεῖα θέλου συνίστασθαι:

α) Εἰς ἀμοιβάς χρηματικὰς ἀπὸ 5000 δραχμ.

β) Εἰς νομισματόσημα χρυσὰ καὶ ἀργυρὰ, πρώτης καὶ δευτέρας τάξεως, ὅμοιο μὲ δίπλωμα βραβείου, ἐκδιδόμενον παρὰ τῆς ἐπιτροπῆς.

Τὰ νομισματόσημα τῶν κλάσεων, ἀργυρὰ ἢ χρυσὰ φέρουν ἐξ ἑνὸς μέρους τὴν Βασιλικὴν εἰκόνα, καὶ ἐκ τοῦ ἄλλου τὴν ἐπιγραφὴν « τοῖς διαπρέπουσιν εἰς τὴν βιομηχανίαν ».

Τὰ χρυσὰ νομισματόσημα πρώτης κλάσεως θέλου ἔχειν ἀξίαν 100 δραχμῶν, τὰ δὲ τῆς δευτέρας κλάσεως 50 δραχμ. Τὰ ἀργυρὰ νομισματά πρώτης κλάσεως θέλου ἐκτυπωθῆ ἀξίας 10 δραχμῶν, τὰ δὲ τῆς δευτέρας κλάσεως 5 δραχμ.

10. Ἐκτός τῶν ἀνω εἰρημένων βραβείων, ἡ ἐπιτροπὴ δύναται εἰς τινὰς περιπτώσεις, καθ' ἃς εἶναι ὀφελίμων, νὰ προσδιορίσῃ, ὡς βραβεῖα, ζῶα ἐκλεκτὰ διὰ κτηνοτροφίαν, μηχανὰς καὶ εργαλεῖα, προσεῖτι σπόρους διαφόρους, οἱ ὅποιοι θέλου εὐρίσκεισθαι ἀποταμιευμένοι εἰς τὴν συλλογὴν τῶν νομισματοσσιμῶν, καὶ εἰς τὸν βοτανικὸν κήπον κτλ.

11. Ἡ ἐπιτροπὴ διὰ προγραμμάτων, διανεμομένων ἰδιαίτερως, ἡ διὰ τῆς ἐφημερίδος τῶν ἀγγελιῶν, καὶ δι' ἄλλου ἰδιαίτερου περιουσιακοῦ οὐγγυγράμματος, θέλει προσδιορίζει δι' ἐκπέστον ἀντικείμενον τὰς ἐκπληρωθησομένης συμφωνίας, καὶ τὸ ἀρμοδιὸν βραβεῖον, το ὅποιον λαμβάνει ὁ πληρώσας αὐτάς.

12. Δι' ἐπεὶ βραβεῖων προτάσεις τῆς ἐπιτροπῆς καθυποβάλλονται εἰς τὴν ἔγκρισίν μας, πρὶν δημοσιευθῶν.

13. Πρὸς ἐπιψύχασιν προσεῖτι τῆς γεωργίας καὶ βιομηχανίας ἴσται νὰ μετριάσθῃ ἢ καὶ νὰ χαρισθῇ ὁ τελωνιακὸς φόρος τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς εἰς τινὰς

τῶν ἐργολαβῶν, οἱ ὅποιοι ἤθελον διακριθῆ εἰς τὰς τοιαύτας ἐπιχειρήσεις των. Ἡ ἐπιτροπὴ τότε θέλει συννενοεῖσθαι μετὰ τῆς ἐπι τῶν Οἰκονομ. Γραμματείας.

Παρομοίαν ἀρμοδιότητα ἔχει καὶ ὡς πρὸς τὰς ἐκ μέρους τοῦ δημοσίου ἰδιαίτερας βοηθείας εἰς τινὰς διακεκριμένους ἐργολάβους ἐκ τῶν συντελούντων εἰς τὴν ἀύπτυσιν τῆς γεωργίας καὶ βιομηχανίας.

14. Τὰ ἀντικείμενα, τὰ ὅποια πρέπει ἰδιαίτερως νὰ προσηλωσῶσιν τὴν προσοχὴν τῆς ἐπιτροπῆς, εἶναι τὰ ἀκόλουθα:

α) Ἡ βελτίωσις ἐν γένει τῆς γεωργικῆς καὶ ἰδιαίτερως ἢ γρηῖς ἐντελεστέρων ἐργαλειῶν, ἢ ποδῶν τῶν νεατῶν, ἢ ἐφαρμογῆ τῶν καλῶς ἐνοουμένων ἐπιταυτοποριῶν, ἢ σύστασις τεχνιτῶν λειθαδίων, ἢ εἰσαξίς νέων φυτῶν, ἀναγκαίων εἰς τὴν τροφὴν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ζῶων, ἢ χρῆσιμων εἰς τὰ ἐπιτηδεύματα καὶ τὰς τέχνας. Ἡ καλλιέργεια τῶν γεωμυλίων εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος. Ἡ καλλιέργεια τῆς καννάβης, καὶ τοῦ λιναρίου, διὰ κατασκευὴν ογογιῶν καὶ πανίων, τῶσων ἀναγκαίων εἰς τὸ ναυτικὸν μας. Ἡ διατήρησις τῶν ζῶων εἰς κτηνοστάσια διὰ τὴν προαγωγὴν καὶ χρῆσιν τῆς κοπρίας, γρηῖσιν τῶσων πολυτίμων καὶ τῶσων σπανίων εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ κατασκευὴ ἀναθερτικῶν φρεατῶν, ἢ ἀποξηράσεως καὶ καλλιέργεια ἑλωδων καὶ χέρσων γαιῶν, ἢ βελτίωσις τῶν κηπουρικῶν προϊόντων· προσεῖτι δὲ ἢ κατασκευὴ καὶ βελτιώσεως γεωτονικῶν ὁδῶν ἀπὸ ἰδιώτας καὶ δήμου.

β) Ἡ πολλαπλασιασίς τῶν δένδρων ἐν γένει, καὶ ἰδιαίτερως ἢ φύτευσις νέων ελαιῶνων, μυριῶν καὶ διαφόρων καρπιμῶν δένδρων. Ἡ σύστασις ἰδιωτικῶν φυτοκομιῶν καὶ προτύπων ἀρχοκηπιῶν. Ἡ εἰσαξίς ξύλων δένδρων ὀφελίμων καὶ συνηθισμένων εὐκόλως εἰς τὴν Ἑλλάδα, καθὼς ἢ ἀνακία, ἢ φίλωνα, ἢ ἵπποκαστανὰ κτλ., ἢ ἢ ἐντέρωσις τῶν καρπιμῶν δένδρων μὲ ἐκλεκτότερα εἶδη ὀνύμων.

γ) Ἡ κτηνοτροφία ἐν γένει καὶ ἰδιαίτερως ἢ βελτίωσις τῶν ἐντοπιῶν προβάτων, βουῶν καὶ ἵππων, ἢ εἰσαξίς ἰσπανικῶν προβάτων, καὶ ἢ μὴξίς αὐτῶν μετὰ τῶν ἰνῶν πίων, ἢ διαίτησις τῆς κτηνιατρίας, τὸ πάχευμα τῶν κερσφόρων καὶ ἐροσφόρων ζῶων.

δ) Ἡ βελτιώσις τῶν τυριῶν ἐν γένει, καὶ ἰδιαίτερως ἢ σύστασις τυροκομιῶν, εἰς τὰ ὅποια νὰ ἀνατρεφῶνται καὶ νὰ ἀλέμγωνται ἐπὶ τοῦτο ἀγελάδες, τῶν ὁποίων τὶ γάλα τῶσων ὀλίγων χρησιμεύει σημερον.

ε) Ἡ βελτιώσις τῶν οἴνων·

ς) Ὁμοίως τοῦ ἐλαιίου·

ζ) Ὁμοίως τῶν μεταξίων·

η) » τῶν μαλλίων·

ή γεωργία και ή βιομηχανία εις την Ελλάδα, να ποικιλωθούν, αύξησούν και βελτιωθούν όλα εν γένει τὰ προϊόντα του τόπου.

Και περί των εισαχθησομένων εις τὰς δημοσίου φυλακὰς κλάδων τῆς βιομηχανίας γνωμοδοτεῖ, ὡς αὐκ προσκλήθῃ.

7) Η ἐπιτροπή θέλει προσδιορίσει ἐν ὀνόματι Μας βραβεῖα εἰς τοὺς διαπρέποντας καὶ αὐτοὺς διαφόρους κλάδους τῆς βιομηχανίας, τοὺς κατορθόνοντας τὴν βελτίωσιν τῶν ἐπιτοπιῶν προϊόντων, καὶ ἀνευρίσκοντας νέας πηγὰς τῆς εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ἐξοδεύσεως αὐτῶν, τοὺς εἰσάγοντας νέα εργαλεῖα, φυτὰ, καὶ ζῶα χρήσιμα εἰς τὸν τόπον, τοὺς ἐπιχειροῦμένους τὴν σύστασιν νέων κλάδων βιομηχανίας, βελτιώοντας εἰς ἐνέργειαν ἀξιολόγους μηχανάς, συσείνοντας ὠφέλιμα ἔργασια καὶ χειροτεχνία, ἀποζητῶντας λιμένας, κατασκευάζοντας νέας γεωτονικὰς ὁδοὺς μετ' ἰδιωτικὰ ἐξῆλα κτλ.

8) Τὰ βραβεῖα θέλουσιν συνίστασθαι:

α) Εἰς ἀμοιβάς χρηματικὰς ἀπὸ 5000 δραχμῶν.

β) Εἰς νομισματόσημα χρυσὰ καὶ ἀργυρὰ, πρώτης καὶ δευτέρας τάξεως, ὁμοί μετ' ἡ δίπλωμα βραβείου, ἐκδιδόμενον παρὰ τῆς ἐπιτροπῆς.

Τὰ νομισματόσημα κλάδων τῶν κλάσεων, ἀργυρὰ ἢ χρυσὰ φέρουσι ἐξ ἑνὸς μέρους τὴν Βασιλικὴν εἰκόνα, καὶ ἐκ τοῦ ἄλλου τὴν ἐπιγραφὴν « τοῖς διαπρέπουσιν εἰς τὴν βιομηχανίαν ».

Τὰ χρυσὰ νομισματόσημα πρώτης κλάσεως θέλουσι εἶναι ἀξίαν 100 δραχμῶν, τὰ δὲ τῆς δευτέρας κλάσεως 50 δραχμῶν. Τὰ ἀργυρὰ νομισματόσημα πρώτης κλάσεως θέλουσι ἐκτετυπωθῆ ἀξίας 10 δραχμῶν, τὰ δὲ τῆς δευτέρας κλάσεως 5 δραχμῶν.

10. Ἐκτός τῶν ἀνω ἐπιμενῶν βραβείων, ἡ ἐπιτροπὴ δύναται εἰς τινὰς περιπτώσεις, καθ' ἃς εἶναι ὠφέλιμον, νὰ προσδιορίσῃ, ὡς βραβεῖα, ζῶα ἐκλεκτὰ διὰ κτηνοτροφίαν, μηχανὰς καὶ εργαλεῖα, προσετι τὸ σπόρους διαφόρους, οἱ ὅποιοι θέλουσι εἰρῆσθησθαι ἀποταμιευμένοι εἰς τὴν συλλογὴν τῶν νομισματοσήμων, καὶ εἰς τὸν βοτανικὸν κήπον κτλ.

11. Η ἐπιτροπὴ διὰ προγραμμάτων, διανεμομένων ἰδιαιτέρως, ἢ διὰ τῆς ἐφημερίδος τῶν ἀγγελιῶν, καὶ δι' ἄλλου ἰδιαιτέρου περιδικίου συγγράμματος, θέλει προσδιορίζει δι' ἕκαστον ἀντικείμενον τὰς ἐκπληρωθησομένας συμφωνίας, καὶ τὸ ἀρμοδίον βραβεῖον, το ὁποῖον λαμβάνει ὁ πληρωσὰς αὐτάς.

12. Αἱ περί βραβείων προτάσεις τῆς ἐπιτροπῆς καθυποβάλλονται εἰς τὴν ἐγκρισίν μας, πρὶν δημοσιευσθῶν.

13. Πρὸς ἐμφύχουσιν προσετι τῆς γεωργίας καὶ βιομηχανίας ἔμπορεῖ νὰ μεταρρῆθῇ ἢ καὶ νὰ χαρισθῇ ὁ τελωνιακὸς φόρος τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς εἰς τινὰς

τῶν ἐργολαβῶν, οἱ ὅποιοι ἤθελον διακριθῆ εἰς τὰς τοιαύτας ἐπιχειρήσεις των. Η ἐπιτροπὴ τότε θέλει συννενοεῖσθαι μετὰ τῆς ἐπι τῶν Οἰκονομ. Γραμματείας.

Παρομοίαν ἀρμοδιότητα ἔχει καὶ ὡς πρὸς τὰς ἐκ μέρους τοῦ δημοσίου ἰδιαιτέρας βραβεῖας εἰς τινὰς διακεκριμένους ἐργολαβῶν ἐκ τῶν συντελούστων εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας καὶ βιομηχανίας.

14. Τὰ ἀντικείμενα, τὰ ὅποια πρέπει ἰδιαιτέρως νὰ προσηλωσῶσιν τὴν προσοχὴν τῆς ἐπιτροπῆς, εἶναι τὰ ἀκόλουθα:

α) Η βελτίωσις ἐν γένει τῆς γεωργικῆς καὶ ἰδιαιτέρας ἢ γρηῖς ἐντελεστερῶν εργαλείων, ἢ ποδῶν τῶν νεοτῶν ἢ ἐφαρμογῆ τῶν καλῶν ἐννοουμένων ἐπιταυτοποριῶν ἢ συστάσεως τεχνικῶν λαϊδαθῶν, ἢ εἰσαξῆς νέων φυτῶν, ἀναγκαῖων εἰς τὴν τροφίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ζῶων, ἢ χρησίμων εἰς τὰ ἐπιτηδεύματα καὶ τὰς τέχνας. Η καλλιέργεια τῶν γεωμῶλων εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος. Η καλλιέργεια τῆς κανάβεως, καὶ τοῦ λινάρου, διὰ κατασκευῆς ἱστῶν καὶ πανίων, τῶσιν ἀναγκαῖων εἰς τὸ ναυτικὸν μας. Η διατήρησις τῶν ζῶων εἰς κτηνοστασια διὰ τὴν προαγωγὴν καὶ γρηῖς τῆς κοπρίας γρηῖσιν τῶσιν πολυτίμων καὶ τῶσιν σπανίων εἰς τὴν Ἑλλάδα. Η κατασκευὴ ἀναβρυτικῶν φρεατῶν, ἢ ἀποξηραντικῶν καὶ καλλιέργεια ἑλωδῶν καὶ γέρων γαλιῶν, ἢ βελτίωσις τῶν κηπουρικῶν προϊόντων· προσετι δὲ ἡ κατασκευὴ καὶ βελτιωσις γεωτονικῶν ὁδῶν ἀπὸ ἰδιωτῶν καὶ δήμων.

β) Η πολλαπλασιασῆς τῶν δένδρων ἐν γένει, καὶ ἰδιαιτέρως ἢ φύτευσις νέων ελαιῶνων, μωρέων καὶ διαφόρων καρπιῶν δένδρων. Η συστάσις ἰδιωτικῶν φυτωμασείων καὶ προτύπων ἀγροκηπιῶν. Η εἰσαξῆς ξάνων δένδρων ὠφελίμων καὶ συνηθιζόμενων εὐκλῶσις εἰς τὴν Ἑλλάδα, καθὼς ἡ ἀκακία, ἡ φιλυρα, ἡ ἵπποκαστανέα κτλ., ἢ ἐκέντρσις τῶν καρπιῶν δένδρων μετ' ἐκλεκτότερα ἐπιτηδεύματα.

γ) Η κτηνοτροφία ἐν γένει καὶ ἰδιαιτέρως ἢ βελτίωσις τῶν ἐνοπιῶν προβάτων, βουῶν καὶ ἵππων, ἢ εἰσαξῆς ἱσπανικῶν προβάτων, καὶ ἢ μῆξις αὐτῶν μετὰ τῶν ἰσπανίων, ἢ διάδοσις τῆς κτηνιατρικῆς, τὸ πάχμακρον καὶ κερσφόρον καὶ ἐρισφόρον ζῶων.

δ) Η βελτίωσις τῶν τυριῶν ἐν γένει, καὶ ἰδιαιτέρως ἢ συστάσις τυροκομείων, εἰς τὰ ὅποια νὰ ἀνατρέφονται καὶ νὰ ἀλλεμύονται ἐπὶ τούτῳ ἀγαλῆδες, τῶν ὁποίων τὶ γάλα τῶσιν ὀλίγον χρησιμεύει σημερον.

ε) Η βελτίωσις τῶν οἴνων·

ς) Οἴμους τοῦ εἰλαίου·

ζ) Οἴμους τῶν μετασίτων·

η) » τῶν μαλλίων·

έγγραφα και πρωτόκολλα τών συνεδριάσεων τὰ ἀπορῶντα τὴν διαχείρισην και ἐγκρισιν ἐκάστης δαπάνης εἰς τὸ ἑλεγκτικὸν συνέδριον διὰ τὰ ἐξεταιθῶσιν.

29) Ὁ ταμίης εἶναι και ὑπεύθυνος φύλαξ και καταλογιστὴς τῶν κεφαλαίων κατὰ τοὺς ὑπάρχοντας γενικούς κανονισμοὺς τοῦ λογιστικοῦ, αὐτὸς εἶναι ὑπεύθυνος διὰ τὴν φύλαξιν τῶν νομιματωσῶν, τῶν βιομηχανικῶν προόδων, τῶν μελλομένων ὡς εἰδήματα εἰς τὴν ἐπιτροπὴν, τῶν μηχανῶν και ἐργαλείων, καθὼς ταῦτα δὲν φυλάττονται εἰς τὴν πολυτεχνικὴν σὺλλογὴν, ἀπὸ τῶν ὁσίων μολοντοῦτο ἢ ἐπιτροπὴ δύναται νὰ ὠφελῆται πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τῶν, τῶν βιβλίων και ἄλλων ἀντικειμένων ἐμπιστευθέντων ἢ παραδοθέντων εἰς τὴν ἐπιτροπὴν, ἢ ἀγορασθέντων ἀπ' αὐτήν.

30) Ὁ γραμματεὺς εἶναι εἰδικὸς ὑπεύθυνος φύλαξ ὅλων τῶν ἐγγράφων τῆς ἐπιτροπῆς, και τοῦ πρωτοκόλλου.

31) Ἡ ἐπιτροπὴ εἰς τὸ τέλος ἐκάστου ἔτους τῆς συνστάσεώς της, ὀφείλει νὰ καθυποβάλῃ εἰς ἡμᾶς λεπτομερεῖς ἐκθέσεις τῶν ἐργασιῶν της, και τῶν ἀποτελεσμάτων των, ἔπειτα περὶ τῆς προόδου τῆς ἐθνικῆς γεωργίας και βιομηχανίας, αἱ ὁποῖαι θέλουσιν δημοσιεύεσθαι και διὰ τοῦ τύπου.

32) Τὴν πρώτην κυριακὴν τοῦ Μαΐου ἐκάστου ἔτους (ε. παλ.) θέλει γίνεσθαι ἑκατακτὸς δημόσιος συνεδρίασις τῆς ἐπιτροπῆς. Εἰς τὴν συνεδρίασιν ταύτην ἐκφωνεῖ ὁ πρόεδρος λόγον ἀνάλογον μετὰ τὴν περίστασιν, ἀναγινώσκει ὁ γραμματεὺς τὰ πρακτικὰ τῶν ἐτησίων ἐργασιῶν τῆς ἐπιτροπῆς, ἀναφέρει τὰ ὀνόματα τῶν ὄσοι δια σχετικῆς πλειοψηφίας ἀπίκτικων δικαίωμα εἰς βραβεῖα, τὰ ὁποῖα και λαμβάνουσι.

33) Μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς πανδήμου ταύτης συνεδριάσεως, ἢ ὁμηγύριος ἀπέργεται εἰς ἐπὶ τούτου διορισθόμενον πλησίον τῶν Ἀθηνῶν μέρος κεκοσμημένον μετὰ ἐθνικῆς σημαίας, ὅπου θέλει γένει ἑορταστικὴ και δοκιμασία νέων γεωργικῶν ἐργαλείων, και ἄλλων μηχανῶν χρησίμων εἰς τὰς διαφόρους τέχνας, ἐκθέσει τῶν τελειοποιηθέντων ἑλληνικῶν, ἢ τῶν κατὰ πρότερον νομοσχευθέντων ξένων ζώων, και ἢ ἐπίσημος διανομὴ τῶν βραβείων ἐπὶ παρουσία ἀπακῶν τῶν διοικητικῶν και δημοτικῶν Ἀρχῶν τῆς ἡμετέρας καθέδρας.

Ἡ ἐπιτροπὴ χρεοῖται ἐκκάστου νὰ λαμβάνῃ παρ' ἡμῶν ἀπ' εὐθείας τὰς ἡμετέρας διαταγὰς περὶ τοῦ καιροῦ και τοῦ τόπου τῆς διανομῆς τῶν βραβείων, και πρέπει νὰ ἐξαιτηθῇ ἢ ἐκφρασις τῆς ἡμετέρας βελήσεως περὶ τε τῆς ἡμετέρας και τῆς Βασιλικῆς ἡμῶν συζύγου ἐμπραγσεως εἰς τὴν πανηγύριν ταύτην.

34. Διὰ τὸ δώσωμεν εἰς τὴν ἐορτὴν ταύτην χαρακτῆρα πυνηγμικῶν και ἐθνικώτερον, διατάττομεν τὴν

ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν Γραμ., νὰ λαμβάνῃ, συννενοημένῃ μετὰ τῆς ἐπιτροπῆς, τὰ ἀναγκαῖα μέτρα, ὥστε εἰς τὰς ἀφῆξῃς τρεῖς ἡμέρας και μάλιστα μετὰ τὸ τέλος τῆς ἀνομιημένης ἐλθέσεως και δοκιμασίας νὰ λαμβάνουσι χώραν εἰς τὸ αὐτὸ μέρος διαφορὰ δημόσιου ἀγῶνις, ὀνομαστὶ εἰς ἡ ἱπποδρομία, ἢ πάλιν, ὁ δρόμος, ὁ δίσκος, πηδήματα ἰκονίσματα, ἐθνικὸι χοροὶ, και ἄλλα γυμνάσματα, τι ὁποῖα θέλουσιν ἐκτελεῖσθαι κατὰ τάξιν, τῆς μουσικῆς ἡχοῦσης, και μετὰ συμφωνικῶν ἐθνικῶν ἄσμάτων. Οἱ δὲ πρωταγωνισταὶ θέλουσιν λαμβάσει τὰ ἀπὸ ἐπίτιδος διορισθησάμενα ἐπιτροπῆν εἰς τὸ πρόγραμμα τῆς πανηγύρεως προσδιορηθέντα βραβεῖα, σερρανομένοι και μετὰ ζῆλον δάφνης.

35. Ὅταν ἐιταίρια ἰδιωτικὴ σχηματισθῇ, ἀκολουθῶς πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας και βιομηχανίας καθὼς και τὰ τεχνῶν, και δὸθῇ ἀπογρῶσα ἐγγύησις πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τοῦ περὶ τὸς διατάγματος, θέλουσιν μετὰ τῆς εἰσὶ τὴν αἰ ἐνταθῆσιν σημαιωθῆσιν ἐργασίαι και τὰ χρέη, ἢ ἢ συνηθεῖα εἰδικῆ ἐπιτροπῆς διακρίσει ἐπομένως πάλιν. Ἀπὸ τῆσιν θέλει ταῖνε ἀκταπαύσεως μετὰ τὴν συμπραξίαν εἰς τὴν σύστασιν ἐκείνης, και ταυτοτρόπως θέλει πασιζῆσθαι κῶξῆσθαι διὰ τῶν αὐτοπροκαίρων συνδρομῶν τῶν μετ' ὧν τε κτλ. τὰ μίσησιν διὰ τὴν προκειμένην ἀκρίβειαν και ἐμφύγισον.

Ἐπιφυλακτικῶς δὲ εἰς τὴν εὐκαιρίαν ταύτην, ὀθλῆσιν ἰδιαιτέρως ἀφορμῆς, νὰ ἀπονεμαίωσιν, ἢ νὰ δώσωμεν τὴν ἀπονομὴν ἀμοιβῶν, διὰ πραγματικῆς ἀρετῆς πολιτῶν και μάλιστα, ὅταν τινὲς σώσωσι ζωὴν ἀνθρώπου, ἢ δὲ τὸλμης ἀποτοθῶσιν κίνδυνον ὕδατος και πυρὸς.

36. Ὁ ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν Γραμμικῶν παραγγίλλεται νὰ ἐκτελεσθῇ τὸ περὶν διάταγμα.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 25 Ἰανουαρίου. (6 Φεβρουαρίου) 1837
Ἐν ὀνόματι και κατ' ἰδιαιτέραν διαταγὴν τῆς Ἀσπ.

Μεγαλειότητος τοῦ Βασιλέως,
Τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον,
ΑΡΜΑΝΣΠΕΡΓ, Γ. ΡΙΖΟΣ, ΣΜΑΤΑΣ, ΑΡ. ΜΑΝΣΟΛΑΣ,
Α. Γ. ΚΡΙΕΖΗΣ, Γ. ΔΑΣΣΑΝΗΣ.

ΔΗΛΟΣΟΠΟΙΗΣΙΣ.

Περὶ τῆς πρὸς τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων δωρεῆς τῆς Α. Β. Μεγαλειότητος Ἡ ΕΠΙ ΤΩΝ ἘΣΩΤΕΡΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΩΣ

Μετ' εὐχαρίστησιν μας δημοσιεύομεν, ὅτι κατὰ τὴ παρελθούσῃ Μάρτιον τοῦ 1836 ἢ Α. Μ. ὁ φιλέλληνας Ἡσουλὸς τῆς Βαυαρίας, εἶδως νέου δειγματος τῆς Βασιλικῆς Του ὀνομαίας, τὴν ὁποῖαν διὰ τοσοῦτον Ἰψηλῶν πρῶτον ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνος ἐνεκε δωριστάμενος εἰς τὸν δῆμον Ἀθηνῶν 65,000 φοίνικας διὰ τὰ χρῆσιμα εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῶν ἐνταυθα πολιτικῶν νοσοκομείων.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 6 Ἰανουαρίου 1837.
Ὁ ἐπὶ τῶν Ἐσωτερ. Γραμμ. τῆς Ἐπικρατ. ΔΡ. ΜΑΝΣΟΛΑΣ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β'

Building in France, Building in Iron, Building in Ferroconcrete Bernd and Hilla Becher

1959-2007: In the first decades of the 20th Century, industrial architecture is heralded by critics and portrayed by artists as the pinnacle of Modernism and the promise of the utopia to come. By the 1960s, the very same structures begin to be torn down for their obsolescence in a culture that will soon be referring to itself as Postmodern and Dystopian. In 1959, well ahead of the curve of Leftist theory and cultural commentary on the demise of industry in the West, the husband and wife team, Bernd and Hilla Becher, begin making photographic art out of their site visits to the vanishing industrial architecture of Germany. When they begin to document the declining industrial plants of the rest of Europe and the United States, the photographs they compile into grids of structuralist-typology become championed by Marxist and other Left-cultural critics for its semiotic implications of a Western-capitalist civilization whose industry is in decline and dispersed to the nations and cultures outside the West. On the architecture they photograph and its valuation, Hilla Becher comments: "They were constructed with no consideration of so-called beauty and serve their functionality alone. Which means that when they lose their function they are no longer entitled to exist, so they are torn down."

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ'

Social Justice and the City, Harvey David, 1973, Λονδίνο, Edward Arnold

Ο χρόνος σύμφωνα με τον Harvey, συμβαδίζει με τον χώρο στην γενικότερη θεώρησή του για τον σχετικό χώρο (relative space). Έτσι οι τοπολογικές σχέσεις (οι πορείες στην πόλη και η επιλογή των διαδρόμων) τη χρονική στιγμή που λαμβάνουν χώρα, μετατρέπουν ουσιαστικά τον σχετικό χώρο σε συσχετιζόμενο χώρο (relational space) καθώς επεμβαίνουν στις σχέσεις που τα κτήρια εμπεριέχουν και έχουν με τον αστικό χώρο και τα άλλα κτήρια.

The Modern-Industrial, L' Esprit Nouveau, Le Corbusier

“By slow degrees the building sites will become industrialized, and the incorporation of machines into the building industry will lead to the introduction of standard components; house designs will change, a new economy will be established; The standard components will ensure unity of detail and unity of detail is an indispensable condition of architectural beauty...Our towns will lose the look of chaos which disfigures them today. Order will reign and the network of new roads, from an architectural point of view, will provide us with splendid views.

Thanks to the machine, thanks to standard components, thanks to selectivity, a new style will assert itself”.

The Post-Industrial, Building in France, Building in Iron, Building in Ferroconcrete, Sigfried Giedion

“We are being driven into an indivisible life process. We see life more as a moving yet invisible whole. The boundaries of individual field blur. Where does science end, where does art begin, what is applied technology, what belongs to pure knowledge?”

Fields permeate and fertilize each other as they overlap. It is hardly of interest to us today where the conceptual boundary between art and science is drawn. We value these fields not hierarchically but as equally justified emanations of the highest impulse: LIFE! To grasp life as a totality, to allow no division, is among the most important concerns of the age.”

Σταμάτης Βούλγαρης, ο πρώτος Έλληνας Πολεοδόμος: Τα κείμενά του, Μάρω Καρδαμίτση – Αδάμη, 1996, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος, Τμήμα Κέρκυρας.

Πάτρα, 26 Ιανουαρίου 1829

Κύριε Κυβερνήτα,

Έχω την τιμή να σας αποστείλω το ρυμοτομικό σχέδιο της Πάτρας, το οποίο η Εξοχότητά σας είχε την ευγενή καλοσύνη να μου αναθέσει να χαράξω. Έκρινα χρήσιμο να προσθέσω το σχέδιο μίας άλλης πόλης που θα μπορούσε να χαραχτεί από το πρηνές Γιαντή – Αγά, μέχρι την ακτή, όπου οι έμποροι έκτισαν προσφάτως, σε μη κανονικές γραμμές, κάποια σπίτια. Όταν ολοκληρωθούν αυτές οι δύο πόλεις σε όλη την έκταση, θα αποτελούν μία μεγάλη πολιτεία, η οποία θα χωρίζεται σε άνω και κάτω πόλη, όπως το σημειώνουμε στο συνημμένο σχέδιο.

Δέχομαι αυτή τη φορά τα οδοιπορικά μου έξοδα, καθώς και τις έκτατες δαπάνες που μου εγκρίθηκαν, και τα διαθέτω για τη δενδροφύτευση της λεωφόρου που προβλέπεται στο σχέδιο της κάτω πόλης. Σας ενημερώνω, επίσης, ότι οι δημογέροντες επιθυμούν να δοθεί στην κάτω το όνομα Ιωαννούπολη.

Η τιμή που μου κάνουν οι κάτοικοι της Αχαΐας, θεωρώντας με δικό τους άνθρωπο, είναι कोλακευτική για μένα και φανερώνει ότι εκτίμησαν περισσότερο από ό,τι ο κύριος αρχιστράτηγος τις υπηρεσίες που προσέφερα στην Ελλάδα, καθώς στην έκθεσή του στο Υπουργείο Πολέμου αναφέρει αξιωματικούς που ήταν χρήσιμοι για αυτή τη χώρα, χωρίς να με συμπεριλάβει.

Εξοχότατε, έχω την τιμή να είμαι ταπεινός σας υπηρέτης,

Σταμάτης Βούλγαρης»

«Ο Κυβερνήτης της Ελλάδας προς τον Σταμάτη Βούλγαρη, Ταγματάρχη του Γενικού Επιτελείου.

Λάβαμε την επιστολή σας της 26^{ης} Ιανουαρίου, καθώς και το σχέδιο της νέας πόλης της Πάτρας. Δεν ξέρω πώς να σας εκδηλώσω την αναγνώρισή μου για τον κόπο που κάνατε να φέρετε εις πέρας αυτήν την αποστολή εν μέσω τόσο πολλών δυσκολιών και τόσων στερήσεων. Η ιδέα σας να μου επισυνάψετε στα ερείπια της παλαιάς πόλης το σχέδιο της νέας ήταν πολύ καλή και το κάνουμε πλήρως αποδεκτό.

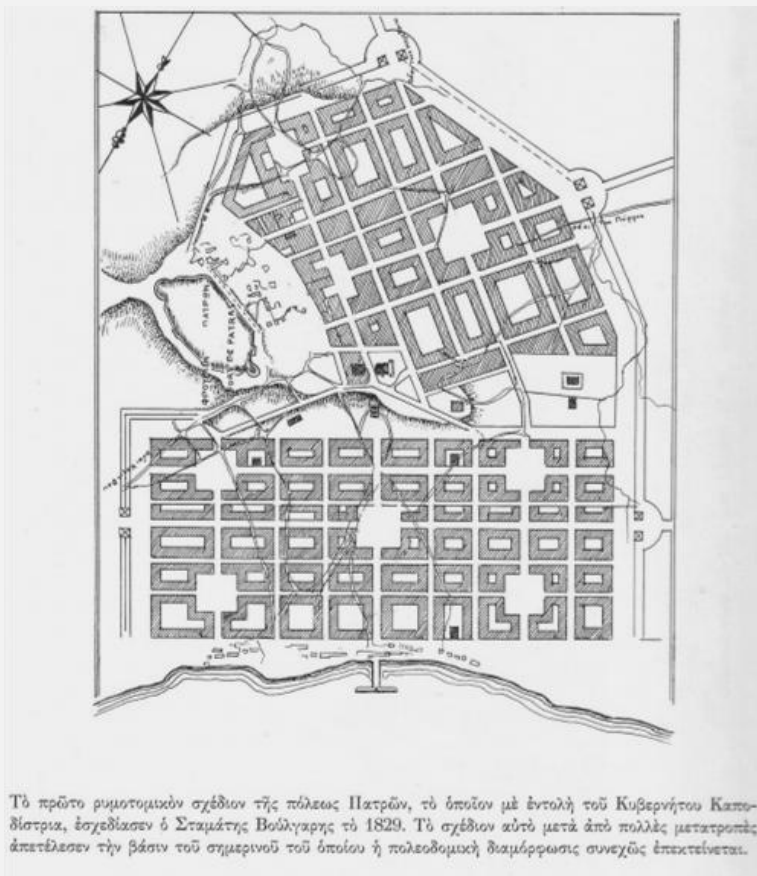
Επειδή θέλετε να φυτέψετε δένδρα με δικά σας έξοδα, επιτρέψτε μου να σας συνδράμω και να χρηματοδοτήσω το μισό των δαπανών που θα πραγματοποιήσετε, διπλασιάζοντας κατά αυτόν τον τρόπο τον αριθμό των δέντρων που θα φυτευτούν και για τα οποία η πόλη θα σας είναι υπόχρεη. Θέτουμε, όμως έναν όρο: η νέα πόλη θα φέρει το ίδιο ακριβώς όνομα με την παλαιά.

Σας επισυνάπτουμε με αντίγραφο δύο επιστολών που στείλαμε τελευταία στο Γαλλικό Υπουργείο Άμυνας. Θα δείτε ότι, αν και ο Αρχιστράτηγος δεν παρέθεσε το όνομά σας στις εκθέσεις του, ο βασιλιάς της Γαλλίας γνωρίζει καλά τις υπηρεσίες που προσφέρατε στην Ελλάδα.

Δεχτείτε, Κύριε, την έκφραση της φιλόφρονος εκτίμησής μου,

Καποδίστριας

Αίγινα, 7/19 Φεβρουαρίου 1829»

Εικόνα 9: Φωτογραφία από τη Χαρτοποιία Λαδόπουλου ΕΓΛ. Πηγή: Ιστολόγιο Ε.Γ. Λαδόπουλος, <http://egladoroulos.blogspot.gr/>

